

TÍZ ÉV MÚLTÁN

VISSZAPILLANTÁS A GAZDASÁGI VISZONYOKRA AZ ALFÖLDÖN

ÍRTA

K E N É Z Z O L T Á N

TURY GYULA RAJZAIVAL.
BUDAPEST, 1893
ORSZÁGGYŰLÉSI ÉRTESÍTŐ KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDÁJA RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG
IV., GRANÁTOS-UTCZA 1.

Ő NAGYMÉLTÓSÁGA

GAJZÁGÓ SALAMONNÉ SZÜL FLUK PAULA

ÚRNŐNEK,

A GAZDASÁGI TUDOMÁNYOK KEDVELŐJÉNEK
KEGYEIBE
AJÁNlja,

a szerző

ELŐSZÓ.

A SZÍVES olvasó első pillanatban is bizonyára azon kérdést veti fel maga előtt: mit keres itt az előszó írója? – ki nem dicsekedhetik azzal, hogy csak egy szó vagy egy eszme nyújtásával is, szellemi osztályrészes lehetne e munkában; azzal pedig még kevésbé dicsekedhetik, hogy gyenge ismereteivel »alkalmas« ajánlója vagy interpreta-tora lehetne jelen tartalmas »gazdasági« munkának.

Alkalmasságomat illetőleg támaszkodhatnám ugyan az életben igen sok esetben látható és tapasztalható azon felfogásra, mely szerint egyesek alkalmas voltát a szerint mérik, hogy milyen körben, milyen körülmények között és hol született. – Ez alapon én is kérhetnék, ha nem is egy gazdasági diplomát, de legalább egy absolutoriumot. De, tudom, hogy az olvasó nem fogja ezt megadni az én gazdasági ismereteimnek; hanem abban, hogy én szólok hozzá, inkább fogja látni az emberi természet azon inter-nationalis szokását, mely szerint legtöbb ember olyan dologba is belevág, a mihez nem ért. Részben igaza van, részben nem. Mert ha nem talál is alkalmasnak egy »gazdasági« munka ismertetőjének, vagy ajánlójának; de engedjen meg, alkalmasnak találhat »érzelemben« egy jó barát munkájának Előszava megírására.

Mielőtt egyet-mást elmondanék az előttünk levő munkáról, első sorban is Te hozzád fordulok szerző barátom!

Örömmel és büszkeséggel teszek eleget e néhány gyenge sor leírásával – nagyrabecsült felszólításodnak. örömmel; mert úgy hiszem, hogy e csekély tettel is közelebb fűződhetem hozzád; büszkeséggel, mert ezt »Neked« tehetem. Neked, kire minden ismerősöd, munkád »Élet iskolája« című fejezetében rajzolt, »igazi jó gazdában, a társadalom egyik leghasznosabb tagjában« azonnal rád ismer, s ennek kifolyásaként becsül. Neked, kiben mi, kik szerencsések vagyunk barátaid lehetni, minden gondolatodban és tetteidben a »minta barátot« szeretünk és tisztelünk.

Tudhatja bárki is, hogy munkád megírásában nem vezetett téged sem a feltűnni vágyás mert ez jellemmeddel nem fér össze; sem a haszonvágy; mert erre vonatkozólag különben is kinyilatkoztattad, hogy a munka tiszta jövedelmét a túrkevei gazdasági egyletnek felajánlod; hanem én, ki oly közel érzem magamat hozzád, jól tudom, hogy a végzet szomorú csapásai, melyek a legközelebbi évben lelkedet érintek, adták az inspirációt munkád megírására. Egymásután vesztetted el édes atyádat, a múltat, emlékeidet, kis fiadat, a jövőt, reményeidet. S Te szomorúságaid, fájdalmaid közepette a munkában kerested, ha nem is a vigaszt, de az időtöltést. Lelked megnyugvást keresett e munkában, s annak lapjain szeretteid emlékének kegyeletes érzése szövődik át. – Különösen atyád emlékének áldozál ezzel; mert ő csepegtette beléd mindazon szép eszmék csiráit, miket itt hirdetsz; s mert

Ő a gazdálkodásban, gazdasági tudományokban, nemcsak Te előtted: de mindnyájunk előtt, köztetek a hozzá képest »Silvae minores«-ek között »alta cedrus« volt.

Áttérve a munkára, annak elolvasása után láthatja az olvasó, hogy két cél, két eszme adta életét: a barátság és a közérdeknek szolgálása.

1884-ben ugyanis a magyar-óvári gazdasági akadémiát elvégzett pályatársak és barátok, a mint kezükbe kapták a nagyvilágba való belépéshez, az életbe való továbbhaladáshoz a vándorbotot: bizonyítványukat, egyforma érzésekkel és eszmékkal elelve egymás s az ismeretlen élet iránt, elhatározták, hogy 10 év múlva találkozni fognak, kicserélni egymással nem annyira érzelmeiket – mert azokat ilyenkor maradandóknak hiszik a fiatalok – hanem eszméiket, gondolataikat, főleg tapasztalataikat.

A találkozás ideje elérkezett.

Ennek küszöbén óhajtotta szerző feleleveníteni és feléleszteni barátai szívében és eszében a barátság s az ebből folyó elhatározás kedves emlékeit, hogy annak melegénél átérezve, újra átéljék gondolatban az egykori »Gazdász élet« ifjúkori kedves óráit; világánál pedig megmegismertetni óhajtotta gondolatait, melyeket azóta az »Élet iskolája« adott neki.

Hiszem, hogy a munka ezen első célja visszhangra fog találni szerző egykori pályatársai között, s az elválásukkor érzett egyenlő óhajjal és akarattal igyekeznek 1894. július 1-én leendő 10 éves találkozásra egytől egyig meg-

jelenni; még pedig a találkozás helyét illetőleg Túrkevére irányítják gondolatukat és útitervöket.

Legyen szabad itt ezzel kapcsolatosan azon reményemnek adni kifejezést – különben is ezen eszmét megpendíteni már hallottam – hogy túrkevei gazdaközönségünk a helybeli és megyei gazdasági egyletekkel karöltve, a közre mindenkor jótékony kihatással levő gazdasági kiállítást, aratógép-versenyt fog rendezni e napon, a közbirtokosság túrpásztói pusztáján.

Megengedi a szíves olvasó, ha ezen kis kitérő után figyelmét a munka második czéljára terelem.

Felesleges itt az intentió nemességét és hasznosságát méltatnom, maga azon tény, hogy hazai irodalmunk igen szegény az olyan gazdasági munkákban, melyek nem annyira a gazdasági sociologia, a theoretikus elvek tömkelegébe, mint inkább az élet tapasztalatain átszűrt, praktikus eszmék tárházába vezetik az olvasót, elég jogczím lehet e munka születésére, s arra, hogy értékkel bírjon a mezei gazdasággal foglalkozók vagy az iránt érdeklődők előtt.

Látjuk a munkában, az életben is oly sokszor szemünk elé jövő fiatal gazdát, a mint küzd nála a theoria a praxissal, míg végre az élet iskolája igazi jó gazdává érleli, s megtanítja arra, hogy a theoria nem arra való, hogy általa a természet erőit legyőzzük, hanem hogy azokkal megegyezni tudjunk.

Látjuk az alföldi gazdasági viszonyoknak bő ismeretét s azon helyes gazdasági elveket, melyek alapján

az alföldön egy gazdaságot okszerűen berendezni, beosztani és jövedelmezővé lehet tenni.

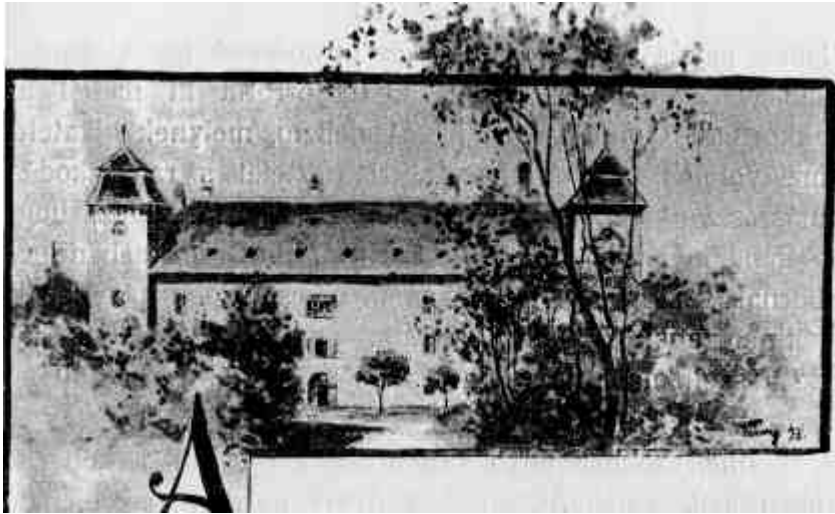
Majd azon fontos kérdésekre kapjuk meg a helyes feleleteket, hogy miként gazdálkodtunk a múltban, s miként gazdálkodjunk a jövőben? S ez utóbbi felőleli mindazon fontos modern eszméket, melyek hivatva vannak mezőgazdaságunkat minden téren fejleszteni, intensivebb fokra fektetni és reformálni.

Mindezen eszméknek felvetése, s tapasztalati alapokra fektetett közvetlen ismertetése – nézetem szerint – általános érdekléssel s a közszükség jellegével bír, s a szerző a mikor céltudatosan munkálkodik azon, hogy hazánkban a mezei gazdaság az állam fejlettsége és műveltségéhez képest nagyobb gonddal űzöttessék, akkor oly egészséges magvakat hint el a különben is termékeny talajba: az alföldi gazdaközönség közé, hogy ebből csakis a legjobb, legegészségesebb termés várható s bizvást elmondhatom, hogy eszméivel gazdatársai gondolatvilágában: *arbores serit, quarum fructus omnibus prosint.*

Budapest, 1893. márczius hó.

Dr. Tóth János.

I. Gazdászélet.

gazdasági tudományok Mekkájába, Magyar-Óvárra zarándokolok vissza 10 év múltán, hogy ott a gazdászévek kedves emlékein kipihenjem a kezdőévek küzdelmeit s hitet, erőt merítsek továbbra; oda, a mi »Alma mater«-ünk, a mi kedves Akadémiánk ölelő karjai közé sietek vissza.

Bizony, mai észszel ítélve, hálátlan fiai voltunk mi néhanapján ennek a mi közös nevelőanyánknak, s bűnbánólag kell ma beismernünk, hogy annyira terjedt anyai gondossága, látva néha sokféle gyermekeinek daczos könnyelműségét, hogy engedett a főczél érdekében: csak együtt tarthassa a jövő gazda-nemzedékét s megkedveltesse a pezsgő vérű, de a gazdasági tudományok iránt lelkesen hevülő fiatalsággal jövő hivatását.

Gazdászéletünk jelszava volt ez időben – hála néhai kedves igazgatónk, dr. Masch emlékének – »Studia et Allotria!«

E jelszó varázsa, daczára az egyhangú és egyoldalú életmódnak – mert hiszen Óvár maga nem valami kel-

lemez patria – változatossá és otthonossá tudta tenni a gazdaságetet, ennek hatása alatt forrotta ki magát az akkoriban tipikus óvári gazdaszjellem, melynek alkatelemei voltak: A tanári kar iránti tisztelet s ragaszkodás, másrészt egymás közt kollegiális összetartás. Igaz, hogy a fiatal kedélyek forrongása zavarta, mint a forrásban levő bornak színét az erjedés, az u. n. családok, kávéházak, sőt nemzetiségek konfliktusa által e patriarchális életmódot, de a szellemi és tudományos fölény mindig dominált és győzött.

Íme, ezekben adva van a kép kerete, mit a képzelet megrajzol, valahányszor két óvári gazdasz az életben összekerül, s egymásközt egykori élményeit elbeszéli. E képet kiszínezni, s így általános érdekűvé tenni, nem szándékom, csakis azon adatokat állítom össze, miket a közös emlék kedvessé és tanulságossá tesz ránk, volt óvári gazdaszokra.

»Hej élet, gazdaszélet ez ám a gyöngyélet«– a mi időnkben is ez volt a nóta, emlékezzetek rá csak, kedves barátim, kik ma az ország különböző részeiben jószágot kormányoztok, vagy gyűjtitek a vagyont, avagy éltek boldogan kedves kis feleségekkel a családi tűzhely mellett; ma már talán el sem hinnétek a 10 év előtt történeteket, ha én fel nem csapnék krónika írónak, s viselt dolgainkat így magunk közt meg nem örökíteném.

De hát én most is azt mondom, szép idők voltak azok, azért kezdjük újra, álmodjunk végig még egyszer: mintha gondos anyai kéz pakkolta ládával, s szigorú atyai kéz töltötte bugyellárrissal robognánk újra Óvár felé, mint újdonsült gazdaszok, zsebében az egy évi praxissal.

Útközben már találkozunk egy pár ős-gadaszszal, akik társaságukba vesznek, s rangjukhoz illő leereszke-

déssel adnak felvilágosítást az óvári életről, sőt a hazai jó bortól nyelvök megeredve, mesés dolgokat beszélnek az ős-gazdászfirmákról és a kezdő balek-gyerekekről. Ajánlják, hogy a méregdrága óvári életmód elől menekülj, s Lucsony községben végy lakást és kosztot, a mellett a Manninger kávéházba járj, ne a Preissbergerbe később megtudandó okoknál fogva. Hogy lépj be a Kazinczy-körbe, gazdasági egyletbe s ott ez s ez tisztviselőkre szavazz.

A diskursusnak a vonatvezető »Mosony«, »Egy perc« kiáltása vet véget, s szorongó szívvel lépsz ki a mosonyi pályaudvarra, a tudományok pitvarába. A lámpaláz csakhamar múlik, midőn egész sereg gazdasztól látod magad körülvéve, kik magukkal ragadnak s még aznap »more patrio« felavatnak egy szűkebbkörű ismerkedési estélyen.

Másnap jelentkezel az Akadémián, a hol a középkori vár ódon falai közt együtt látod a modern gazdasági tudomány vezérbajnokait, a tanári kart, élükön az agg igazgatóval, ki jóakarátú mosolylyal fogad s adja utasításait. Figyelmedbe ajánlják az előadás mellett a gyakorlati okmutatók látogatását, a külső gazdaság és kertgyakori felkeresését.

E percztől fogva sajkádnak iránytűje van, csak vigyázz, hogy mindig a kedvező árt, s szeleket használd, mert az iskola szűk révéből a nyílt folyóra jutottál.

Most pedig tegyünk egy kis sétát a városban, hogy azt is megismerjük.

A Lajtha három ága öleli körül s szeli át a csinos kis határszéli, akkor még német várost, mely csak az Akadémia s a főhercegi uradalmak központja kedvéért látszik élni. Ezekhez fűződik minden nevezetessége, múltja, s jövője. Az akadémia vára s a belső majorság képezik

a város ős magvát, e köré csoportosulnak a főhercegi uradalom középületei és vállalatai. Múmalom, sörgyár, tisztii lakok a főhercegi parkkal stb. Maga a város, mint megyeszékhely az ő » Bürger«-eivel – hagyományos gazdasz-szellemben szólva – nem érdekel, csakis, hogy velük többnyire hadilábon állunk, s a rend élén álló »Seidli bácsi«, mintha csak azért volna, hogy legyen ki nek bosszankodni az apró gazdászcsínyek felett.

Az óvári szigora társadalmi rendnek aztán valóságos karrikaturája a szomszédos Lucsony község, ez a szabad gazdasz-köztársaság, mely Óvárhoz legközelebb, mert benne fekszik, s tőle mégis oly távol van, mint Monaco Rómától, avagy Makó Jeruzsálemtől. Egyetlen utczája a Lajtha mentén nyúlik végig s vakon végződik; nincs benne emeletes ház, nincs német házi úr, nincs társas élet, szóval semmije sincs, az egész csak egy gazdasz laktanya, egyetlen vendéglője pedig valóságos gazdaszkantin.

E kis séta után hamar belátod, hogy ide sem szabad magad eltemetned egészen, s tartasz a többséggel, s lakás után látsz az óvári két főutca valamelyikén. Ezzel meg van adva sajkádnak a kikötő is. Most már vond fel a vitorlákat, küzdj magadnak ki méltó helyet társaid közt, keress magadnak, a hogy vágyad késztet, munka és társas kört s ezekkel együtt tartva, törj bátran a közös cél felé. E cél: »az otthon gyakorlatilag szerzett gazdasági ismereteket tudományos alapon tovább fejleszteni s megismerve a modern gazdasági elveket, azokat hazai viszonyaink közt az életben érvényesíteni.«

A cél tehát közös, de a mód aztán eltérő, hogy ki mily körülmények közt értékesítheti az itt szerzett ismereteket, mint gazdatiszt, mint bérlő, mint gazdálkodó bir-

tokos, vagy mint nagybirtokos, ki birtokait tisztekekkel kezelte. Itt lelem magyarázatát annak, hogy így hajlamok s törekvések szerint kasztokra, u. n. családokra oszlik az akadémia fiatalsága, nemes versenyre kelve egymással. Az így keletkezett család aztán egy-egy jellemző nevet kap, s jelvényt visel és mindenik tagja büszke a család jó hírnévére.

Az alap, a kiindulási pont, így adva van, most már kezdődik a verseny, a tanulás, s a cél nem a bizonyítvány többé, hanem az életbevágó tudomány.

Az előadások pontos látogatása, ott készített jegyzetek, ezeknek összegezése otthon, – kiegészítése könyvtári könyvekből, s egymásközti megvitatásokkal: ezek ébresztik fel a gazdaszban a tudmányszomjat, s nevelik ha nem is tudós: szakemberré; de lelkes követőjévé az életben a tudományos gazdasági elveknek; szóval talpraesett modern gazdává.

Ez volt jelszavunk első része, a »Studia;« a másik oldalán az éremnek, mi túrés, tagadás, ott állott az »Allotria« jelszó, s mi ennek is hódoltunk mindig alkalom adtával, mert hisz a kedélyt ép úgy mívelni kell, mint az észet. Mennyi s mily kedves tarkasága az emlékeknek fűződik az üde ifjú kedély, viig időtöltéséhez!

Itt is kiki hajlamai szerint talált mulatságot és társas kört. A gazdasz pezsgő véralkatának legmegfelelőbb szórakozás volt a sport valamely neme, s hivei a torna és vívóegylet, csónakázó egylet, vadásztársulat stb. körében tömörültek. Voltak, kik a hasznosat a széppel összekötve a társas körökben szerepeltek, mint viális udvarlók, bálrendezők, felolvasók vagy írók, vagy pláne néhányan a gazdasági egylet korhely ülésin rögtönzött zenekarrá

alakulva, a hajnali órákig igyekeztek az »Allotria« jel-szó szellemének hódolni.

Persze, hogy nem maradt mindig eme szűk mederben a gazdászkedv, olykor ki-ki csapott, s elnyelte a »Spiessbürger«-ek gyöngé védgátjait.

Emlékezzünk csak vissza a szájról-szájra adott néhány ős-gazdászcsínyre: Midón pl. Nep. Szt. János a Lajtha hídjáról magát a vízbe vetette, mert viseltes, kopott ruháját szégyelte; hiába való volt a hatóság kutatása, ki tette, hogy tette, a »stikli« ki nem derült, és Szt. János célt ért, mert azóta ünnepi ruhában díszleg. Vagy pedig mikor Mosonyból jövet széles jó kedvében néhány gazdász, keskenynek találva az utat, a Würtenbergi hercegi park vert kőkerítését bedöntötte, s maga a tulajdonos a szigorú büntetés, helyett ezt csak gazdászbravour-nak minősítette.

Az is megesett, hogy egy jámbor-német komédiáscsaládot éjnek idején bódéstól, mindenestől, becsempészték az Akadémia udvarára, s az alvó család rémulten ébredt fel reggel a szokatlan helyen, zárt falak közt.

De ki győzné felsorolni a sok apró, érdekes kávéházi jelenetet, kirándulási s utazási kalandokat, választási és egyleti »heccz«-eket, ezek azt hiszem minden gazdász nemzedéknél ismétlődnek, s ez a fiatalkor kedves hibája; de volt aztán válságos időkben oly eset, mi fényt vet a gazdászok kedély világára, s az emlékkönyvekben minta bajtársi szeretet s összetartás szép példája van megörökítve.

Volt idő, midőn a gazdászok a megyeházát megostromolva, szabadították ki ártatlanul elítélt társaikat; a másik esemény még nem annyira a múlté, mert ezt átértük s mi adtuk át a későbbi időknek, jól esik rá visz-

szagondolni, mert mindent kockára téve mentettünk meg utczai tüntetés miatt bajba került társainkat, s ügyöket magunkévá téve, elődeinkhez méltóan oldottuk meg a kényes ügyet, s megmentettük vele Akadémiánk reputációját.

Összegezve végül az óvári gazdaszélet emlékeit, látjuk, hogy azokat röviden, általános vonásokban óhajtottam adni, s míg annak komolyabb része a tanulás, a babérért való pályafutás, állandó, időnkint nem sokban változó; addig a gazdaszok viselt dolgai, élményei, minden generációnak mások, s én itt magunk közt, a. miénket mondtam el. – Emlékeinkre azzal borítok fátyolt hogy a milyen jó volt azt végig élni, ép oly jól esett ezt most végig álmodni.

A két éves kellemes álomból rideg valóra ébredünk, kezünkben a menetlevél a végbizonyítvány, s hajónk azzal a folyóból a nyílt tengerre szállt, s ezentúl ránk van biz va a hajón minden, »vagyon, élet, becsület!«

II. Kezdő évek, küzdő évek.

Horatiussal szólva:

»Beatus ille, qui procul negotiis.
Paterna rura bobus exercet suis.«

Ezredéves igazság. De hogy mily hatványozható a boldogság érzete, azt csak az tudja, a ki volt mint érettségít tett diák boldog ember, volt mint szabadságolt katonna boldogabb, s végül mint végzett gazdász a legboldogabb halandó.

Boldog önérzet dagasztja kebelét, hogy a miben a gyakorlat tapasztalt gazdái holtig inasoknak tartják magokat, ő róla ki van állítva a mesteri diploma, pedig még csak remekelni sem kellett.

Nyitva látja maga előtt pályája fényes utait, s helyet vindikál magának már is egy-egy magas hivatali polczon s működési tért a közéletben. Szövi a merész terveket, néha bizony hiu ábrándképeket. Vajha késne a kiábrándulás s ne követné sohasem a csalódás, de ez előbb-utóbb bekövetkezik. Nem is csoda, hisz az iskola szűk falai közül kilépve az élet síkjára, megüti szemünket a verőfény, s vakítva a szokatlan világítástól, tévetegeen bámulunk szét, délibábok után futunk s idő kell míg felismerjük a tájt.

Minden pályán nehéz e miatt a kezdet, de százszerosan nehéz a kezdő gazda helyzete nálunk ma, mert

bármily egyéni kellékekkel felruházva, szakismeretekkel felfegyverkezve s anyagilag felszerelve lépjen is a kezdő az élet küzdterére, válságos gazdasági viszonyokkal kell első sorban megküzdenie, gyakran magára hagyatva, sőt az ósdi emberek gúnyjának kiszolgáltatva.

Könnyebb annak a helyzete, kit családi összeköttetés, protekció, kényelmes tisztí állásba juttat, a hol a lajtorja fokát a végbizonyítvány alapján elérve, egy-egy gondos emeltyű-nyomásra halad fölfelé az elkészített ranglétrán. Előtte kijelölt ut, s készpéldák vannak, kezdetben kevés felelősség, küzdés és verseny nélkül.

De az ritka eset. – Ennek ellentéte az, aki minden protekció nélkül keres alkalmazást bizonyítványa alapján, ennek a csalódása legkeserűbb hazánkban, mert azt tapasztalja, hogy gyakran előbb alkalmazzák a béres gazdából lett ispánt, aki kevés igényű és activus, mint, egy ismeretlen, bizonyítványa alapján nagyobb igényű esetleg csak theoretice képzett fiatal embert.

Mindkét eset szerencsére nem gyakori ma már, s vegyünk helyette szokottabb, konkrét példát: A »végzett gazdász«, hazakerülve az ősi gazdaságba, a kezdők erélyével akar renoválni mindent, s »tabula rasá«-t szeretne csinálni^ „, hogy eszméit megválaszthassa, mindent újra építsen; szembe száll a konzervatívok gúnymosolyával, akik mindenre, ha rosszul üt ki, rá fogják, hogy könyvből gazdálkodik, papirosról etet, s légvárat épít. Az ilyen aztán igazi »Profeta in patria«.

Ez eset, mondom, gyakori, akár mint bérlő, akár mint gazda kezdi otthonában a novitius, csak az az ezer szerencse, hogy többnyire tanul a gazda a mások példáján, még hamarabb a saját kárán, s pár évi tapaszt-

tálat megtanítja, hogy: »A természettel vívott daczos harcban mindig az ember a vesztes.«

Nagy átlagban, tekintve hazai gazdasági viszonyainkat a múlt évtizedben, áll az, hogy nehéz volt a kezdő gazda helyzete mindenütt a széles magyar hazában, de én különös megfigyelésem tárgyává a nagy Alföldet kívántam tenni, mert hisz ez képezi ma mezőgazdaságunk legszélesebb alapját.

A gazdái élet nagy tömkelegében ragadjuk meg tehát azon vezérfonalat, mely az alföldi gazdaságok útvesztőjében a nehéz kezdettől a mai napig vezet.

Alföldünk mezőgazdasági viszonyait már 10 év előtt tanulmány tárgyává tettem, akkori adataimat »Mezőgazdaságunk fejlődése« című fejezetben hozom fel, most e helyen csak azt jelzem, hogy 10 év múltán a helyzet és nézeteim a kor haladtával változtak ugyan, de jól esik látnom, hogy az idő nem czáfolta meg azokat, csak megváltoztatta. E változást ma természetesnek is tartom, mert hiszen a mezőgazdaság fejlődése a kor követelménye.

Közéletünk minden ágában tapasztalható volt e változás, mint fokozatos haladás, s iparunk fejlődésével, a kulturális intézmények hatásával mezőgazdaságunk is hatalmas lendületet vett, s szemlátomást tör előre, az intensivebb gazdasági rendszer és a nemzeti vagyonosodás célja felé:

Az általános gazdasági elvek azonban ma is változatlanul állnak; az okszerű gazdálkodás elve ma is: *Lehető legnagyobb, biztosított tiszta jövedelem elérése, a talaj termő erejének megőrzése, sőt fokozása mellett, s ennek „conditio sine qua non”-ja a helyes és dús trágyázás, a talaj gondos meg-*

munkálása és minden a termelést hátráló akadályok megszüntetése.

Ez elvek alkalmazása aztán az adott viszonyoktól függ, s ez teszi vidékenkint jellegzetessé a gazdálkodási rendszert.

A nagy Alföldön a fennálló gazdasági rendszerek képe bizony nem valami változatos, mert a talaj egyöntetősége s a klimatikus tényezők egyformasága korlátozza a változatos termelést, s inkább egyéb tényezők: mint a birtok nagysága, a kezelés intenzitása, vagy épen a helyi szokások ütnek rá a bélyeget egy-egy rendszerre. E szerint látunk falu-rendszert elparcellázott apró zsellérföldekkel, tanya-rendszert, midőn egy-egy város határában szétszórva eső birtok kezelését a városban lakó gazda kint lakó megbízottja, tanyása által »more patrio« végezteti. Sajnos, hogy e két patriarchális rendszerből nincs fokozatos átmenet, mert kevés az oly középirtok, mit a tulajdonos kint lakva, személyesen vezet, hanem egy nagy ugrással mindjárt a nagy bérleteket és tisztelt kezelést alatt levő uradalmi rendszert találjuk. A birtok ily ellentétes megoszlása és tagoltsága nagy akadálya mezőgazdaságunk fejlődésének, mert ma a két szélsőség oly ellentétben áll, hogy csak a középirtokos osztály támogatásával hidalható át a kettő közti űr.

Ily adott viszonyok közt a szervező gazda helyes Ítéletére és belátására van bízva, hogy egy bizonyos birtokon minő gazdálkodást folytasson. A rendszerek egyikét sem tekintve kész mintának, a szervező gazda első feladata a körülményekhez képest elkészíteni az utat és módot, melyen gazdaságát vezetni fogja, szóval megállapítani egy bizonyos üzemtervet.

A szervező és intéző gazda előtt egész halmaza a

kérdéseknek merül fel, a miknek megfejtése helyes ítéletére van bízva: mit, miért és hogy intézzen legczél-szerűbben?

Előzetesen megismernie kell a birtokot területileg teljesen, jelesül a kataszteri térképről alakját, felosztását és osztályozását; feljárni a határt, a mezsgyét kiigazgatni. Ha ez megtörtént, következik a belső szervezés: telkesítések, utak készítése és kiigazítása, kutak ásása, árkolásuk, fásítás, csatornázás és az építkezés előzetes terv szerint. Csak ha ezen alap meg van, haladhat az üzemszervezés megállapítása és felépítése tovább.

Tekintve földjeink legjobb kihasználását gazdasági növénytermesztéssel; a beosztásnál sok szempont határozó, miket felismerve, állapíthatjuk meg a szántás-vetés alá eső területek nagyságát, s arányát a legelőkhöz és kaszálókhöz. A szántóföldek minősége határoz aztán, hogy mely művelési növényt szeret az legjobban, s mik azon növények, a mik termelhetők. Ezt látva, csoportosítjuk a növényeket bizonyos igényeik szerint helyes egymásutánban, vagyis megállapítjuk a vetésciklust. Ez a gazdálkodás technikai része; de mint a gép kerekei egymásba kapnak, úgy hajtja egymást a gazdálkodásban a másik mozgató lendkerék, mely erőt ad az egész vállalatnak, megindítja s folytonos mozgásban tartja: ez a termények értékesítése, a gazdálkodás üzleti ága ökönomiája.

Midőn a termelés és értékesítés eszközeit vizsgáljuk megnyerjük az összefüggést, mely a gazdasági ágaknál, a földművelés, haszonállat-tartás és gazdasági mellékiparok közt van.

A kiindulási pont mindig a nyerstermelés, mert a talaj a folytonos rentábilis növénytermelésnek legolcsóbb

nyersanyag tárháza, de épp ezért aztán a talaj termőerejének megőrzése, sőt gyarapítása mindjárt előtérbe lép: s a trágyázás elrendezése lesz ezért a magva minden további számítás és tervezésnek.

Alföldi viszonyaink közt leghálásabb növény, – tekintve talaj és éghajlati igényeit, – a búza. A forcirozott verseny és alacsony árak daczára is, ma többet és jobbat termelünk belőle, minden törekvésünk oda irányul, hogy termeljünk két kalászt ott, a hol eddig egy termett, s szolgáljuk ki a külföldi piacot úgy, hogy korábban és jobb minőségben vigyük speciális magyar terményünket a vásárra, mint versenytársaink.

A- legközvetlenebb kérdés: hogy termelhetünk leg többet s hogy értékesíthetjük terményeinket legjobban?

Alföldi talajunk kiszámíthatlan gazdagságánál fogva búza, kukorica és repcetermelésre egyaránt–alkalmas; de a termelés fokozása, a risiko mérséklése s a munkamegosztás tekintetéből ma már alig van vidék, a hol szükségét ne éreznék a változatosabb termelésnek, trágyázásnak, s ezzel kapcsolatban az állattartás valamely ága felkarolásának.

A statika, a talajerőegyensúlyozás törvényei végre is nálunk is érvényesülnek, s tekintve az általános idegenkedést gazdáinknál a mesterséges trágyaszerek és városi ürülékek használása iránt, s tekintve a legelő és kaszáló területek, árterek és rétek eke által való kihasználását, özzel szemben a növekvő húsfogyasztást és jószágáratat: közelfekvő dolog, hogy jószág tartás nélkül meg nem élhetünk, s ennek felkarolása van hivatva helyreállítani az egyensúlyt, meghozni a takarmánynövények termelése által a helyes arányt alföldi gazdaságainkban.

Egy helyes gazdasági üzemszisztéma megállapításánál

ennek figyelembe vétele tehát igen szükséges, mert minél inkább kidomborodik a szervezendő gazdaság képe, annál inkább vár ismét megoldásra a visszapótlás kérdése, hogy a talajerő megkímélve legyen.

Hogy mely ágát az állattenyésztésnek és minő irányban öleli fel az egyes gazda, arra nézve ismét a körülmények döntők; általános elv: hogy minél kedvezőbbek az állati terményekre a piaci viszonyok, minél jobban értékesítik azok a takarmányt, annál rentabilisabb annak felkarolása, és olcsóbb a visszamaradt trágya.

Lássuk előbb a haszonmarha-tartás beosztását. Főelv, hogy oly állattartás karolandó fel, melynek terményeire a piaci verseny legkevésbé nyomasztó, vagyis a mely legmagasabban értékesíti a takarmányt. A piac, a fogyasztás és forgalom az állati terményekre 'nagy hatást gyakorol, s a spekulatív gazda feladata a nagy nemzetközi tényezők helyes megítélése, ki- és bevétel, áringadozás, fogyasztás és kereslet ismerete.

Mint a növénytermelésnél, a talaj és klíma döntő befolyása állapítja meg a termelendő és termelhető növényeket, úgy az állattartásnál is az adott viszonyok néha csakis egy bizonyos állatfajra s irányra kedvezők, s csakis e korlátokon belül nyílhat tér a versenyre és spekulációra.

Így támad a létező viszonyok és tényezők hatása alatt a többféle irány, például: tömeges takarmányfélék, gyári hulladékok, kedvező nemzetközi szerződések: a marhahizlálásra; tágas, jó, egészséges, fűszeres legelők növendék-marhatartásra; bizonyos vizenyős, buja legelők fűféléi csakis lótenyésztésre, száraz legelők, külterjes viszonyok birkatartásra; kotus vizenyős réti földek, tarlók, közeli makkos erdőségek a sertésenyésztésre, döntők.

Alföldi viszonyaink közt a rendszeresen termelt nagy takarmánykészletek értékesítésére főleg a szarvasmarha és birka van hivatva. Nem nehéz a választás e kettő közt a szervező gazdának, hogy melyiket karolja fel körülményeihez képest, az arányt és módot aztán indokolja a birtok nagysága, tagoltság a, a legelők távolság a a majortól, esetleg közös legelők, a talaj trágyaigénye, a pásztorítás költsége stb., de főleg a piac fekvése.

Az egyes haszoncéllok szerint ismét üzhetjük a marhatartást pl. tej, vagy húsnyerés céljából, továbbá tenyésztünk magyar fajú, kitűnő igavonó marhát, vagy csak tartunk gulyabeli rideg, marhát, tinógulyát ígás ökreink kiegészítésére.

Nagy városok közelében, élénk forgalmú helységek közelében, hol a tej naponta keresett cikk, a tehenészet indokolt, melynek lényeges mellékjövedelme a feles számú borjú jó értékesítése. Kellő berendezés és szakértelem mellett a hizlalás szintén rentábilis, a mustra-ökrök értékesítése szempontjából, de főleg a visszamaradó trágya miatt.

A lassú fejlődési!, de kitűnő igavonó magyarfaj marha tenyésztése igaz, hogy utóbbi években az alacsony árak miatt nem adott valami sok hasznot, s e miatt sok törzsgulyában apasztották a létszámot, sőt keresztezésekhez is folyamodtak, de ma, a határzár megnyíltával, a kereslet élénkültével ismét visszanyerte előbbeni árát, s az alföldi vásárokon alig van keresettebb cikk, mint a fiatal tinó és borjú, a minék jövője van.

A juhtenyésztés ezzel szemben a megfelelő viszonyok közt a gyapjúhozam vagy húsnyerés szempontjából vehető fel. Az irány itt a finomgyapjas törzsnnyájokról áttér a nagyobb testű, s durvább gyapjas tenyésztésre, s a meny-

nyire importált fajtákkal keresztezés útján ez elérhető, mindkét haszoncél egyésítve lehet idővel.

Ha mindezt megfontolva határoztunk, hogy mily fajta jószág tartására fektetünk főszűlyt, úgy kiszámítható végűl az állomány nagysága és mikénti összeállítás.

Eljutottunk tehát odáig, hogy a növénytermelést és állattenyésztést egy szerves egészsze alkothatjuk, tudjuk állataink létszámát, azok takarmányszűkségletét kiszámítva a vetésforgóba felvehetjük a termelendő takarmánynövényt. A visszamaradó trágyakészlet az erő visszapótlás mérvét állapítja meg, összehasonlítva az arányt a talajból elvont évi termés s a helyette eszközölt visszapótlás közt, megállapíthatjuk, hogy az egyoldalú gabonatermelés mily értéket von el évente földűnkűtől, s ha istállótrágya azt nem képes pótolni, úgy más eszközökhöz kell nyűlni.

Közeli fekszik az eszme, hogy műtrágya félékkel tegyűnk kísérletet, s minden módot megragadjunk, hogy a gazdaságban, esetleg közelfekvű városokban, hizlaldákban könnyen kapható trágyaszereket összegyűjthessűk a kellű mennyiségben. Előnyös a helyzet gyárak, iparvállalatok közelében, a hol nyersterményeinket jól értékesíthetjük, a visszamaradó hulladékot pedig takarmánynak használhatjuk. Nagy uradalmaké szűkségletet érezve, karolnak fel egy-egy gazdasági mellékiparágat; így könnyű, száraz, homokos talajon, mely a burgonyatermeléshez alkalmas, keletkeztek a gazdasági szeszgyárak, a mik, ha a szeszűzlet pangott is, folytatták az űzemet s a göbűlyhizlalással megnyerték a réven, a mit vesztettek a vámon. A sűrgyárak és czukorgyárak mint nagyszabásű vállalatok; kívűl esnek a gazdasági mellékiparágak keretén, de mindkét iparág újabb felvirágzása már is meglátszik egyes vidék gazdasági helyzetén, s hathatós tényezű egy ily

gyár közelsége, a vidék gazdasági jólétének előmozdításában.

Mind e tényezőkkel számolnia kell tehát a gazdának, üzemrendszerének megállapításánál, hogy tisztán láthassa mit, hogyan termeljen, s hogy mint értékesítse terményeit legjobban. Figyelmébe kell vennie az eddig folytatott gazdasági rendszert, hogy az átmenet fokozatos lehessen, s el kell készülnie későbbi esélyekre, mik tervén változást idézhetnek elő.

Utolsó feladata a gazdának a tervbe vett rendszerhez munka- és költségelőirányzatot készíteni, s következik a terv valósítása, vagyis a birtok helyes kezelése, a gazdálkodás.

III. Az élet iskolája.

A gazdaság vezetéséről van szó. A gyakorlat követelményeivel tisztába jöttünk, a tervet készen látjuk magunk előtt, s felfegyverkezve a szükséges előismeretekkel, megnyerjük azon nyugodt biztosságot, mely a céltudatos és szakmáját értő gazda sajátja.

A gazdaságot mint egy szerves egészet magunk előtt látjuk, s e szervezetben bármi funkció legyen részünkre kijelölve, akár mint alárendelt, végrehajtó közege a vezető fejnek, akár mint intéző, akár maga a vezetés és ellenőrzés munkája, helyén talál bennünket.

A gazdálkodás vázát láttuk, ismerjük az egyes szervek rendeltetését s majdani funkcióját, lássuk most a szervezetet működésben.

Végcélja ez öntudatos működésnek mindig az marad: a rendelkezésre álló természeti, emberi és állati erőket úgy hatványozni, hogy ezeknek összműködése fokozatos, biztos hasznot hajtson.

Itt van helye az üzemtan elveinek alkalmazására, a kezelés és vezetés körül, legyen az illető egyén intéző tulajdonos, bérlő vagy gazdatiszt.

Az intéző és vezető gazda tartja szabályos és céltudatos mozgásban a gazdaság menetét, intéző keze látszik a nagyobb vállalatoknál úgy, mint a napi teendőknél; azoknak egységes irányt ad, s a gazdálkodás az ő képességéhez mérten sajátos jelleget ölt.

Munkaköre; napi teendők meghatározása a cselédség és igák részére, ezekre felügyelni és ellenőrizni, az istállókat s a jószágállományt revideálni, szántás, vetés és egyéb földmunkákat vezetni; az ő feladata: az üzemszervezés megállapítása, vetésszervezés, jószágok tartása mikéntje, termények és a jószágok értékesítése; tervek és költségvetések elkészítése, könyvvitel a művelés, termények, készletek, pénz és egyéb értékekről; nyilvántartása a gazdasági felszerelésnek, forgalmi eszközöknek sa leltárnak.

Hogy mindehhez nagy szorgalom, ernyedetlen erény és kitartás szükséges kellék, az elvitázhatlan, s ezt nem adja meg az iskola, hanem a hivatás, az élet és saját akaratuk.

Szerencse, ha közvetlen előttünk ily példa áll, a melyből a rend, fegyelem s önuralom megszokásunkká, második természetünké lesz.

Vegyünk csak mi is példányképpül egy ilyet, a kire azt mondhatjuk, ez már »jó gazda«:

Esténként rendelkezik a másnapi teendőkről, mégis reggel befogás előtt ott van, az időhöz mérten módosítani rendeleteit; cselédjeit munkába állítja, s e korai útbaigazítás kihat egész napra, mintegy átragad a serkentő szó a napi munkára, s maga a példa is hat, mert ha a vezető pontos, maguktól rendhez szoknak a cselédek. Ép így tesz a déli felállásnál. Következik reggel a jószágállomány meg szemlélése, feljárja a nyájakat, s veszi a pásztorok jelentését; a gyakori szemle által felismeri az egyes állatok kiváló sajátságait, a mi a tenyésztésnél a legfőbb. Feljárja azután a szántóföldeket, felkeresi az aznapi mezei munkálatokat, feljárja azután sorban a vetéseket, s ebből állapítja meg minden egyes művelés helyes időpontját a tavaszi növekedés időszakában, nyáron

pedig az érés és vágás idejét. Este azután összegezi napi adatait és bejegyzi a megfelelő helyre, s ez az, a mi munkájának gyakran a nehezebbik fele, hogy mikor már mindenki álomba dőlt, őt akkor sem hagyják nyugodni az anyagi gondok, s egy terv megfontolása néha éjeket vesz el tőle.

Az így előre megfontolt és érlelt tervét azután kitartó erővel hajtja végre, közbeeső akadályokat mesterfogásokkal hárítja el; e munka, e küzdés, eleme neki, s a jól végzett munka sikere az öröme, boldogsága.

Igyekszik az időjárás, az évszakok s a természet örök törvényeit kiismerni, följegyzi és értékesíti az ez irányban tett tapasztalatait.

Libellálja könyveiben a gazdasági érték ingadozásait és változásokat, a bevétel és kiadások arányát.

Időnkint, évente legalább egyszer, szemlét tart az összes gazdasági értékek felett; feljárja az összes birtokot, a határokat, mesgyéket, kiigazítja, feljegyzi a meliorációt igénylő helyeket; az élő és holt leltárt revideálja számon veszi a gazdasági eszközöket és gépeket, a hibásakat télen át kijavíttatja, a hiányt idejekorán pótolja. Az élőleltárt tüzetes szemle alá veszi, s állatait egytől egyig felvizsgálja, selejtezi és osztályozza tervének megfelelően.

Az épületek karbantartása, mint költséges holt tőke konzerválása, az ő kiváló gondja, a szükségeseket igyekszik fentartani, s óvakodik költséges új építkezéstől.

A könyveknek és a pénztárnak revíziója gyakrabban szükséges és ezt havonként vagy évnegyedenként végzi; kivált ha a birtok vezetése és a könyvvitel nem egy kézben van.

Év végével elkészíti a zárszámadást, s kimutatja a

vagyoni állást az érték- és teher-vagyon összehasonlítása után. Vagyonát képezik: Pénztári készlet, kintlevő követelések, reménybeli jövedelem termény és jószágartartásból, s mellékiparokból, végül más készpénz bevételek. Terhét képezik: Tartozások, fizetések és munkabér, vetőmag és trágyaszerek, takarmányfélék, élő és holt leltár kiegészítése, épületek fentartása, talajjavítások, általános gazdasági költségek (adó, biztosítás stb.), háztartási költségek és általános kiadások.

Különös figyelmet fordít végül kísérletezésekre, hogy a korrallal haladhasson, a mai fejlődő gazdasági kultúra korszakában; így a takarmányozási, növénytermelési és mesterséges trágyázás! kísérletek ma napirenden vannak; s a haladó gyáripár a talajművelés és terményeink feldolgozása körül hasznos vívmányokat mutat fel.

Mind e mozzanatokról értesül az újabb szakkönyvek, folyóiratok és szaklapok útján, mikből a gazda, mint a jó pap, holtig tanul.

Íme láttuk magunk előtt példányképét egy kedvéntelt, igazi modern magyar gazdának, a mint viselt dolgaiból ítélhető, életet azonban ez eszményképbe csak az egyéni kellékek, a férfias fellépés és művelt modor lehelnek.

Mint a katonának legszebb erénye a bátorság és vitézség, úgy a gazdának rend, munka, takarékoság és kitartó vasszorgalom; az élet iskolája tanítja azután meg mind e tulajdonok érvényesítését a társadalomban, az emberekkel való bánásmódban.

Hogy miként idomítja, csiszolja az egyéni kellékeket a mindennapi élet, azt tudja minden érett ember, s ezt nem adják ingyen, ehhez megpróbáltatások és küzdelmek, verejtékkel szerzett tapasztalatok szükségesek.

Erre nincs szabály, sem írott malaszt, csak egy jó

tanács: a gazdái élet ezer bajában, ha termésed rosszul üt be, ha jószágodat ragály tizedeli, ha emberek megcsaltak, ha adók terhe nyom, törvénykezés bosszant, s »ha bánat és bú, agyadban frigyre lép«, ne csüggedj, keresd fel, kivel megoszthasd az élet terhét és örömeit, menekülj az egyedül biztos révbe, és ez a »házasság«.

IV. Alakok és képek.

Az életkor haladtával, midőn az ifjú évek édes ábrándjait a férfikor nemes küzdelme váltja fel, változik a gazda életcélja, nézete, s törekvéseiben a higgadt számítás és józan ész vezeti. Különösen áll ez a magyar embernél, kiben életrevalóságánál fogva már korán kifejlik a tette vágyás, keresni tud már fiatalon is, de azt el is költi.

Hogy a gazda további életmódjára mily befolyással vannak a társadalmi szokások, a vidékenkint kifejlett életmód, családi összeköttetések, azt tudjuk, mert hiszen hazánk egészséges társaséletében a gazdái, birtokos osztály nemcsak megélni van hivatva, hanem a közügyek s közélet terén irányadó és döntő befolyást vindikál magának.

Szerencsés, ki e téren is kedvező viszonyok közt tehet eleget polgári kötelességének.

Ma, midőn a társadalmi sorompók korlátai lehullottak s a nemesség előjogai megszüntével szabad versenytér nyílt a munkának és fejlődésnek, kiveszőfélben van ugyan a magyar nábobok patriarchális alakja, hanem átveszi aztán a szerepet egy új gazdanemzedék, mely a modern eszmék behatása alatt hivatva van mezőgazdaságunkat a nagymérvű haladás és fejlődés törvényei szerint átalakítani.

Gazdái typut és alakot ma még persze sokfélét talá-

lunk, a mi természetes következése is a fentebb jelzett vidéki szokásoknak és életmódnak. Lássunk csak néhányat:

Kiveszöben van a faja a régi darutollas-sarkantyús mokány gavalléroknak, kik makrapipából bodor füstöt eregetve fumigálják a világot, paripán, nyeregben kultiválják az ős szittya virtust; szinte jól esik ma már látni e kiélczelt alakokat, kik a régi romantikus gazda élet mohikánjaiként tűnnek fel; ezeknek modora természetes, viális, igényekevés, élvezete a lovazás és agarászat, olykor hét vármegyére szóló multságok. Gazdaságát a régi egyszerű alapokon kedélyesen vezeti a mindenható ispán; cselédsége szereti, sőt büszke rá, mint igazi magyar »nemes, nemzeti és vitézlő« urára.

Ellentéte a hohenheimi alaposságú, keztyűs gazdálkodó, ki bejárva Németországot és Angliát, elveszti érzelkeit hazai viszonyaink iránt, mint nevetséges reformátor az ősi domíniumban követ kövön nem hagyva, egyszerre Angliát akarja importálni. Ez minden inkább, csak nem okos magyar gazda, s méltán fordul el tőle a józan gazdaközönség, úgy, hogy az ilyen többnyire szárnyszegetten húzódik vissza a félreismert küzdterről, s lesz hivatását vesztett magánzó.

Mindkét alakot kiküszöböli az idő, s ha szabad a »természetes kiválasztás« törvényét itt alkalmaznunk, úgy más alakokat látunk, a kiké a jövő.

Átmenet kedvéért bizony találunk még helylyel-közzel félszeg alakokat: ott van megyei helyen a hányaveti, fényűző »jukker« gazda, ki még négyes fogaton robog a megyei restaurációkra, s háztartására többet költ, mint birtoka jövedelmez s birtokát egy-egy új nemes veszi meg előbb-utóba. Viszont éppen az Alföldön gyakori az u. n. »paraszt bárók« típusa, kik minden szellemi igények nélkül,

gyakran a legkezdetlegesebb életmód mellett nagy vagyont gyűjtenek rakásra, s büszkeségök ama ma már elítélt egyszerűség, mit sokan megbámulnak, midőn egész gulyát árulnak rossz szűrben az országos vásárokon.

E két szélsőségen belül aztán látjuk egész sorát a talpra esett, számító, szerző gazdáknak.

Lássuk tehát ezen hivatott gazdaközönség helyzetét a 80-as évek nehéz gazdasági válságai közepette.

Tudjuk, mily nehéz az átmenet, az újítás a gazdaság terén, s a változott gazdasági viszonyokhoz a kezdő gazda talán még könnyebben alkalmazkodik, mint az, a kit az előző évtizedek magas gabona és jószág árai, olcsó haszonbér, egyszerűbb életmód elkényeztettek; egyszerre csak érzi a verseny és vám okozta árcsökkenést, értéktelenedést, a földhaszonbér emelkedését, az intenzívebb gazdálkodáshoz s újabb befektetésekhez a tőke hiányát, munkásbér szükségét stb.

Ez a helyzet általános képe a 80-as években.

Az általános pangást megelőzte, hogy egyes előrelátó, önzetlen szakember figyelmeztette már a 70-es években a gazdaközöniséget a fenyegető válságra, a mit az idők kérlelhetetlen logikája csakhamar igazolt, mert a nyomasztó amerikai verseny, s ennek következtében a fokozódó túltermelés, a külföld előhaladottabb gazdasági állapota, s a felállított védvámok s belső túltermelés okozta csökkenő kereslet, adó és munkáltatási költségek emelkedése, egyes vidékeken a vízszabályozás és ártérkölség stb., mindezek csakhamar meggyőzték gazdáinkat, hogy ütött a vész órája, s nem lehet összetett kézzel nézni a bajt. hanem »segíts magadon, az Isten is segít!«

Beköszöntött tehát azon átmeneti korszak, az aranyból

a vasba, mikor a létérte küzdelemben az ember harcra kél az idők mostohasága ellen.

Így látjuk más iparállamokban a tőke és a munka harcát a szociális mozgalmakban, nálunk pedig a 80-as években az magyarnak régi küzdelmeit látjuk megújulni, midőn egykor magára hagyatva, mint a civilizáció védbástyája állt a kelet és nyugat közt, ama kor irányadó eszméit védve, ma pedig a munka és szabad verseny századában, mint mezőgazdasági alapokra álló ifjú iparállam küzd magának helyet a kelet és nyugat versenyében.

Gazdaközönségünk e küzdelmes időkben minden állami segély vagy támogatás nélkül, felismerve a helyzetet, helyt állt és simult a változott viszonyokhoz.

Felhasználta a fejlődő gépipar vívmányait, tökéletesebb eszközökkel és nagyobb indusztriával látott munkához, feloszlatta a használatlan közbirtokokat, területeket ármentesített és csapolt le, az állattenyésztést a legelők feltörésével intenzívebb alapokra fektette mesterséges takarmánytermelés által, felkarolta a nagyvárosi igényeknek megfelelő tejkezelést és hizlalást, s megismerve a kőbányai nagy nemzetközi piacz előnyeit, pénzelt a sertés-tenyésztés és süldőtartásból.

Szóval, hála gazdáink kitartásának, a katasztrófa mezőgazdaságunk egyik ágát sem tette tönkre, mert hisz a szeszgyártás, mint gazdasági mellékiparág, igaz, hogy az új adóztatás alapján megszűnt jövedelmező lenni, de helyette ép oly gyors lendületet vett a czukorgyártás, s hivatva van jövőben amannak helyét pótolni; újabban pedig, a határzár megnyíltával, szabadabb légáram fúj nyugot felől, s a behozott olcsóbb tariffatételek mellett bátran szállunk síkra keleti versenytársainkkal s a nyugot piaczaival; legújabbán pedig a pénzügyi egyensúly helyre-

állításával, a valuta s az ország finansziái szabályozásával egy szebb jövő hajnalát derengni látjuk.

Mindezt, mint az időjelző a fergeteget, megérezte idejekorán gazdaközönségünk, s a kritikus napokról ma, midőn túlestünk szerencsére rajtuk, följegyezhetjük, hogy mégis emelkedett a föld értéke, a haszonbér másfél akkora ma, mint 10 év előtt, hitelünk növekedett, szóval haladunk a nemzeti vagyonosodás útján.

Felnézve végül e nagy nemzetközi harcok csataterét, két alak válik ki sértetlenül a sebesültek közül, a kiké a tér: Egyik ama földhöz ragadt magyar földesúr, ki birtokának minden rögét szereti, áldoz annak gyarapítására, megelégszik szerényebb jövedelemmel, e ragaszkodásnak, e szeretetnek börzei árfolyama nincs, mégis az egy nagy nemzeti kincs, annak értéke örök.

A másik alak amott az üzérkedő g'saft amber, ki adja-veszi a birtokot; ma itt, holnap ott bérel, nincs helyhez kötve; előtte a gazdálkodás csak üzlet, ő számít, vállalkozik és nyer. A múlt évek szerencsés termései azt látszanak igazolni, hogy ezeknek is hálás ez a mi Isten adta magyar földünk.

De hát a küzdelem még áll, »mentivel a napot«.

V. Theoria és praxis.

Tűz és víz, írhatnám helyébe, annyira ellentétes fogalom ez gazdáinknál. Pár éve két kitűnő gazd. szaklap folytatott a felett Jota-harcot, hogy a modern gazd. szakoktatás melyiknek adjon előnyt: képezzen-e gyakorlati mesterfogásokban ügyes gazdát, vagy inkább magasabb elméleti képzettségre törekedjék?

Anélkül, hogy hosszasan reflektálnék ama polémiára, mint gyakorlati gazda elfogulatlanul jegyzem meg, hogy a hogy nem lehet jó tiszt az, a ki mint közlegény maga nem gyakorolta a fegyverfogást, úgy a gazdának is jó tudni minden fogást, de ezt nem az intézeteken tanulja el, hanem már az előző »praxis« éveiben, vagy később az életben; az elméleti kiképzés alatt erre nincs ideje és alkalma.

Mindkettő egyformán kívánatos kelléke a jó gazdának, de a kétoldalú, majdnem ellentétes képzettség csak nagy ritkán adatik, mert a testi fejlettség a szellemiek rovására szokott kifejlődni és megfordítva, mert a hogy a szobatudós, kinek nincs tere testi ügyességét oda fejleszteni, hogy praktikus fogásokkal imponáljon munkásainak, de azért rendben adja intézkedéseit és vezeti gazdaságát, ép úgy a gyakorlat embere, ki a könyvekkel hadilábon áll, nem sokat törődik Liebig-féle teoriákkal, de azért tapasztalataival, kiegészítve hallomásból szerzett ismére-

tekkel, vízfelszínen tartja magát, s lehet igen ügyes, értelmes gazda.

Még legrosszabb a kétféle elem vegyüléke t. i. a tudákos gazda, mert ezt egyik sem tartja magáénak, a theoria kiközösíti, mint a tudomány élődijét, a kinél beteljesül, hogy »a betű öl, az eszme életet«. A praxis pedig oda veti az élczlapok hasábjaira, mint »Tojás Dánielt«.

Az igazi tanult és művelt gazda kötelessége elsajátítani tehát mindkettőt, mert hiszen a gazdálkodás mai nap már tudomány, összegyűjtve régi kitűnő gazdák tapasztalataiból, kiváló tudós bűvárok kísérleti vívmányaival igazolva.

Próbáljunk meg mai fogalmaink szerint tehát a jelenlegi szakoktatás formájában egy ilyen gazdái alakot szemünk elé állítani:

A ki korán hivatva, vagy utalva van mai nap a gazdászati pályára és hajlamai vezetik, már a tanulóévek alatt a szünidőt a gazdaságban tölti, érdeklődik ott minden iránt, a szabadban ismeri meg a természetet annak alkotó hatalmával, tanul hódolni az ő törvényeinek, megszokja az egyszerű, igénytelen életmódot, megszereti a földet, a munkát, a gazdálkodást. Igyekszik a reál helyett inkább gymnaziális, általános műveltségre s világnézletre szert tenni s így az érettségit letéve, habozás nélkül szánja el magát a viszontagságos gazdái pályára.

Igaz, hogy ma, midőn a diákéletben megtanulhatja a könnyű költekezést és költséges életmódot, nehéz bizony hűnek maradni hivatásához s nem a kényelmesebb városi életet vagy bürokratikus foglalkozást választani, de hát szerencsére vannak, kik ezalatt is megőrzik az első benyomásokat s kitartanak.

Jön tehát a »Praxis«, ez a gazdálkodásban eltöltendő pár alapvető év, melynek hiányát később nem pótolhatja semmi.

Mint gyakornok leghelyesebb, ha nem otthon s nem önállóan, hanem valami nagyobb uradalomban egy kitűnő szakavatott tiszt oldalán tölti ez időt és pedig úgy, hogy ne kötelezze magát csekély fizetésért szolgálatra, hanem vesse önként alá magát a rendnek és fegyelemnek.

Ez az idő való a kérdezősködésre, tanonczkodásra, mert mint gyakornoknak kérdezni és tanulni nem szégyen. Mai tanrendszerünk meg is követeli az egy évi praxist, sőt a gazdasági intézeteken már alkalmat nyújt ily kiképzésre.

Jön tehát a felsőbb kiképzés ideje. Nálunk választhat a közeli debreczeni felsőbb gazdasági intézet s a művelt nyugat határszéli akadémiaja, Magyar-Óvár közt.

Pro et contra érveket hall, sőt néha azt is, hogy egyáltalán felesleges tovább iskolázni, hiszen így is megél, vagy kap alkalmazást, de vágya nem hagyja megállapodni s megismerkedik mindkét intézet rendeltetésével.

A debreczeni iskola mai modern berendezésével, gazdagon ellátva tanszerekkel s mintagazdasággal, az alföldi gazda igényeit kielégítheti s mégis »Warum denn in die Ferne schweifen, wenn das Gute liegt so nah!« Ellenállhatatlan vágy szállja meg közvetlen a forráshoz menni, s ott a nyugat vívmányait közvetlen megismerni s tágabb ismeretre szert tenni hazánk jövő gazdamezedekeivel stb. Fölkeresi tehát az óvári akadémiát.

Ott ma már újjá alakított tanrendszert talál, mert a mai gazdasági szakoktatás mindinkább hivatkozik a gyakorlat követelményeire, a tanteremmel szerves összefüggésben van a külső gazdaság s kísérletek és okmutatások győzik meg az előadottakról a gazdaszt. Így marad meg

sőt csiszolódik fényesebbre a gazda praktikus észjárásának zománcza s egyesül a »Theoria és praxis«.

Ha most már egy így képzett újoncz gazdát, a ki kilép az iskola falai közül, összehasonlítunk egy praktice képzett szintén kezdő gazdával, úgy figyelembe kell venni mindeniknek egyéni tulajdonait is, mert lehet utóbbi kiváló, passionátus gazda, de nem azért, mert nem iskolázott, hanem daczára, hogy nem iskolázott; viszont vannak az akadémiát végzetek közt is korlátolt tehetségek, de semmiesetre nem a tanulás ártott meg az ilyeneknek.

Annyi bizonyos, hogy az életben többször lesz alkalma a képzett gazdának gúnyos élczeket és megjegyzéseket hallani, de az igazi tanult, művelt gazda az ilyenekkel szemben nem igyekszik fölényét kimutatni, mert csak ellenségeket szerez magának, de tetteivel küzdi ki az elismerést és czáfolja meg.

Másrészt az is megesik, hogy a gyakorlat emberei, a mi tősgyökeres konzervatív gazdáink erős támadásoknak vannak kitéve »papiroson«, s valóságos szélmalomharczot vív egy-egy elmefuttató gazdasági író ellenök, de hát azokkal szemben úgy sem szorul védelemre a nagy gazdaközönség.

Egy hasonlattal élve, úgy látom az empirikus gazdát, mint a naturalista muzsikust, a ki hangjegyet nem ismer, nem tudja okát adni a szépségnek és jónak a zenében, de érzéke van, egyszeri hallásra darabokat játszik s tanulékonyága bámulatos. Művész, igaz, nem lesz belőle, de hallgatják szívesen s hibáit is a kritika elnézi.

Szívesen sorolom az ilyen dilettáns gazdálkodók közé mindazokat, kiknek pedig száma nagy, a kik más pályáról áttérnek, vagy mellékesen öröklött birtokokon gazdálkodnak. Elítélni őket sem lehet, de mivel két nyeret

egyszerre megülni nem lehet, sajnos, hogy így szétforgácsolódnak a legjobb fiatal erők s egyik hivatásnak sem bírnak megfelelni.

Igazi helytelen felfogás csak az, midőn jómódú szülők tehetségtelen vagy könnyelmű gyermekeiket, mintegy büntetésképp a gazdasági pályára jelölik, mert ez a legrövidebb: az ilyen »muszály«-gazdákból lesznek aztán a haladás hátramosztói, kerékkötői.

Talán messze is ragadott hevem, midőn sebet ütök ott, a hol orvosolni nem lehet s nem tudok, de menti hibámat, hogy egy megoldatlan vitás ügy: a »Theoria és Praxis« kérdésében kellett véleményt nyilvánítanom.

VI. Mezőgazdaságunk fejlődése.

Mint gyakorló gazdának nem állnak rendelkezésemre a lefolyt évtizedről nagyszabású statisztikai adatok, mik különben is most vannak feldolgozás alatt, hanem szerény naplójegyzeteim s 10 év alatt gyűjtött adatok alapján vonom le következtetéseimet. Ez indokolja itt is egyéni nézeteimet s mentik, ha nem formálnék kimerítő és tárgyilagos ítéletet.

Az előbbi fejezetekben láttuk az egyes gazdaság meneteit, szervezetét és élettüneteit, mint egy szerves egészet, lássuk tehát most egybekapcsolva azok összeségét, közgazdaságunk törekvéseit, életfunktioit, fejlődését.

Hogy megérthessük mezőgazdasági életünk jelenlegi képét s láthassuk a haladást a múltban s jövőben, vissza kell mennünk egy évtizeddel, e célból most hozom fel, a mire már előbb hivatkoztam, 10 év előtt összegyűjtött adataimat: »Alföldünk mezőgazdasági viszonyairól« czímen.

Vizsgáljuk tehát mindenekelőtt Alföldünk természeti és kulturális viszonyait.

Az Alföld külterjes gazdálkodására a természetadta viszonyok, a talaj és klíma, még mindig nagy és döntő befolyást gyakorolnak. Az egész, mintegy 2000 □ mértföld kiterjedésű róna csaknem egyformán élvezi a jó, erőteljes talajt s egyformán szenved a kontinentális klíma mostohasága miatt.

A talaj eredetére nézve igen mély, áradmányi iszap-talaj, mely a nyírsági és kis-kunsági homokos területeket kivéve, ma mint erőteljes kötött agyagtalaj képezi mezőgazdaságunk talapzatát. A kisebb kiterjedésű szikes legelők, gyepek s mocsaras rétektől most eltekintve, nézzük inkább kiterjedt, kötött fekete búzatermő földünket.

Vegyí alkatát tekintve a vegyelemzés az igen mély termőréteget szerves részekben gazdagnak, korhanydúsnak tünteti fel, míg a legfontosabb ásványi alkatrészeknél (Phosphorsav átlag 0,004, kálium 0,005) gyakran aggasztó hiányt tüntet ki.

Az agyagtalaj physikai tulajdonságai következők: kötöttsége, képlékenysége, természeti tényezők, mini hó, nedvesség, napsugár, téli dérfagy stb. iránti sajátos magatartása, főleg a művelésnél, a mennyiben ezek ismerete a költséges megmunkálást elősegítik. E bajokon gondosabb és mélyebb művelés is már segítenek.

Mondhatjuk tehát, hogy az alföldi gazdának jó talajjal van dolga, de talán csakis ez az egyetlen természetnyújtotta előny, melynek minden áldását néha megsemmisíti az adott; viszonyok mostohasága. Ezek közt első sorban az éghajlat.

Ki ne ismerné szárazföldi klímánk szélsőségeit és hátrányait? Téli zord idők s nyári forró napok s átmenet nélküli nedves, esős ős, mely a legszorgosabb munkákat hátráltatja; tavasszal ellenben száraz május, mi a tenyészetet lankasztja.

Tudjuk, mennyit sínlik Alföldünk épen a szárazság miatt s e baj a mily nagy, époly általános; ellene védekezni csatornázás, öntözés vagy erdősítés stb. által csak részben lehetne. E kalamitáshoz a gazdasági rendszernek kell alkalmazkodni és csak azt termelni, a mit az éghajlat

megenged s célszerű óvintézkedések és berendezések által enyhíteni a kárveszélyt, így az egész nagy síkságon, ha nem is változatos, de igen rentábilis termelést üzhetünk.

A természeti tényezők mellett nem kevésbé mérvadóak hazánk gazdasági viszonyaira, a kulturális tényezők, jelesül a társadalmi, népességi és közgazdasági viszonyok.

Itt is egész tömege nehezedik ma az alföldi gazda vállaira, ma oly bajoknak, miken idővel könnyítve lesz. Ilyenek: a birtokok helytelen megosztása és kihasználása, népességi és főleg munkás-viszonyok rendezetlensége, nehéz szállítás és drága közlekedés, magas adó, célszerűtlen és hosszas törvénykezés, tőke és hitel hiánya stb.

A helytelen birtokmegosztás káros azon közvetíten ellentét miatt, mely az óriás kiterjedésű nagy birtok s a célszerűtlenségig feldarabolt kisbirtok közt van. Mezőgazdaságunk fejlődésére egy erőteljes középbirtokos osztályra van szükségünk, melynek mint államfenntartó elemnek hivatása áthidalni az úrt s a gazdaság terén a haladási tényezők alkalmazása által előidézni mezőgazdaságunk fejlődését; példájok pedig minden rábeszélésnél jobban serkentené haladásra a régihez csökönyösen ragaszkodó kis birtokososztályt.

A népességi viszonyok, kivált Alföldünk egyes vidékein, a gazdára nézve igen elszomorító képet nyújtanak. A munkások 80% a gazdasági munkával keresi kenyerét, minek első következménye, hogy egyformák lévén igényei, szükségletei és élvezetei a népnek, egymás közt forgalomról, ipari tevékenységről és fogyasztásról alig lehet szó. Másrészt az egyforma termelés miatt a helyes munkamegosztás hiányzik s míg télen tétlenül hever a munkáskéz, nyáron összehalmozódván minden mezei munka, az

emberfeletti iparkodás és magas munkabér daczára is érezhető a munkáskéz hiánya.

A közlekedés és szállítás akadályaiul az Alföld közszegény vidékein a rossz utakat, vízi utak hiányát s a városok nagy távolságát kell megjelölnöm.

E közlekedési hiányokon a vasutak vannak hivatva segíteni, de a magas szállítási díjak nyers terméneinkre még igen nyomasztók.

A magas adó és járuléka, pótdók, közmunka- és vízszabályozási költségek ellen legtöbb az indokolt és indokolatlan panasz. Jelenleg a direkt és indirekt adók a tiszta jövedelemnek 30%-át képezik. Ez bizony elég magas perczent, pedig ezenfelül az állam még a só- és dohány-egyedáruság, egyes ipari czikkekre kivetett vámok, fogyasztási és szeszadók által ismét a gazdaközöniséget adóztatja.

Hozzájárul ezekhez még a törvényhozás lassúsága, mezei rendőri és cselédtörvények hiánya, a telekkönyvek rendezetlensége stb., miknek orvoslását a közel jövőben várjuk.

A mi végül a tőkét és hitelt illeti, mint az intenzivebb gazdálkodás tényezőit, úgy ezek hiánya egyik financiai oka extenzív gazdasági rendszerünknek, mert változatosabb termelésnél befektetésekre, tőkére van szükségünk; már a jószágtenyésztés is ezzel jár, hát még az iparvállalatok, ezek többnyire a kölcsönös hitelen, a társulás eszméjén alapulnak.

Az itt felsorolt társadalmi bajok egy része czélszerű országos intézkedések, törvények által orvosolhatók s örvendetes mozgalom indult meg napjainkban ez irányban, maga a kormány vévén kezébe az ügyet, általános és jogos a remény, hogy e téren javulás áll be.

De közgazdaságunk jövőjére tekintettel, ez nem elég, egész mezőgazdasági rendszerünket kell egészséges alapokra helyezni, rekonstruálni.

Mezőgazdaságunk jelen helyzetében minden számítás oda mutat, hogy – midőn a magyar gazda nyers-terményeiben évente talaj-erejének s tőkéjének egyrészét kénytelen külföldre szállítani, a nélkül, hogy ennek visszapótlásáról gondoskodva volna – az ilyen termelés előbb-utóbb megszűnik jövedelmező lenni; hozzájárul éhez még Amerika és Oroszország veszedelmes versenye: oly két válságos tényező, mely mezőgazdaságunk teljes átalakulását sürgeti.

Az Alföld gazdasági viszonyait vizsgálva, már ott is jeleztük a fenyegető veszélyt; az üzletrendszert bár hiányosnak, egyoldalúnak ismertük fel, de a viszonyok által indokoltnak tartottuk. Lássuk tehát, minő eszközökkel hánthatjuk el a mezőgazdaságunkat fenyegető válságot s vizsgáljuk e célból az általánosan javasolt állattenyésztés és mellékiparok jövőjét.

A jószágtenyésztés az Alföldön a 70-es években hanyatlásnak indult, nem azért, mert elhanyagoltuk, hanem, mert, nem jövedelmezett eléggé. Ugyanis a jó repce és búzatermések, magas árak mellett mindig több toldj) tért hódítottak természetes legelőinkből szántás, vetés alá. Így eleinte redukáltuk birkáink és szarvasmarháink létszámát; később az alacsony gyapjú árak, s fokozódó igavonó szükséglet miatt áttétünk a juhtenyésztésről a marhatartásra; marha állományunk az egyoldalú gabonatermelés szolgálatában, szám szerint nem csökkent ugyan, de azért beállott egy sajátságos jelenség ez időszakban, mely határozott hanyatlásnak tekinthető, az, hogy az előző évtizedekben a buja nyári legelőkön

tartott, s téten, át jó gyepszénával nevelt gulyáink sovány legelőkre szorítkozva, elcsigázva a sok őszi munkától, télen törekes szalmán rosszul kitartva úgy elsatnyultak idővel, hogy megszoktuk a haszonmarha-tartás helyett jószág tartásunkat a munka és trágya hasznáért, szükséges rossznak tekinteni. Egyes nagybirtokosok áldozatkészsége, s a kormány előrelátása mentette meg e sajnós tévedéstől állattenyésztésünket, megőrizve jobb időkre tiszta vérben törzsnyájákat és törzsgulyákat.

A fent javasolt állattenyésztésnek akadályai megvannak Alföldünkön részben ma is, most száraz éghajlatunk a természetes legelőkre kedvezőtlen, hiányzik a tőke a szükséges befektetésekhez, s a verseny e terén is mutatkozik: de hogy egyoldalú gabona termesztésen alapuló gazdálkodásunkban helyre állíthassuk az egyensúlyt, okvetlen szükséges nyers terményeink jobb értékesítése, s a talajerő egyensúlyozása végett a megfelelő jószág tenyésztést újból felkarolnunk, s' azt mesterséges takarmányok által szélesebb, realisabb alapra fektetni.

A mi a mellékiparágaknak a válságos helyzet által indokolt elterjedését illeti, az Alföldön ez csaknem leküzdhetlen akadályokba ütközik: építő és tüzelő anyagok hiánya, utak rosszasága, kevés vállalkozó szellem és munkás hiány miatt. Hiányzik gyakran az első sorban szükséges víz, mint hajtó erő, vagy tisztító szer. Ez akadályok ellenzik az ilyen a gazdaság szolgálatában álló vállalatok keletkezését vidékünkön, hanem többnyire távolabb a termelési helytől, egyes góczpontjain az ipar és kereskedelemnek keletkeznek ezek.

Még így is az ipar ilyen fejlődésével, nyers terményeinknek hazai gyárakban leendő feldolgozásával, két messze kiható előnyt okvetlen megnyerünk, egyik az, hogy

nyers terményeink feldolgozás által a szállítási díjakat jobban megbíró kisebb térfogatra szoríttatnak; és a melléktermények takarmányul, a hulladékok pedig trágyázásra a belföldön visszamaradnak; – a másik pedig az, hogy más előhaladottabb államok példájából ítélve, a fejlődő gyáripar belfogyasztást és forgalmat teremt, ezáltal míg az ipari cikkek, s általán a termelési tényezők olcsóbbodnak, addig az élelmi szerek ára, s így a gazdasági nyers terményeké emelkedik.

Így jár karöltve az ipar fejlődésével a mezőgazdaság-felvirágzása, s alföldi mezőgazdaságunk nagy átalakulását is, mint az ipar és belforgalom emelkedésének következményét remélhetjük.

Hazánk politikai fénykorát már megélte, de ipara és mezőgazdasága még ifjú korát éli s ez jövő fejlődésének alapja. Én nem tartok azon csüggedőkkel, kik kétlik ezen felvirágzást, mert ugyanazon hazaszeretet, mely őseinkben vitám et sanguinem« áldozni kész volt. áldoz n jövőben is a haza jólétére: munkája és értelmisége által. Hogy mikor lesz elérhető ezen felvirágzás, csak idő kérdése, de hogy lesz, hiszi és higye minden magyar, ki megérti a legnagyobb hazafi ama mondását:

»Magyarország nem volt, hanem lesz!«

Ez volt közgazdasági helyzetünk képe anno 1883. s ezek voltak akkori nézeteim. Jól esik ma tíz éves gazdasági fejlődésünkre visszatekintve látni, hogy bár nincs befejezve az átalakulás nagy munkája, nézeteimet sokban igazolta az idő. Az egyes gazda pályája küzdelmes volt ugyan, s a bajok még élénk emlékezetünkben vannak, de közgazdaságunk minden terén látjuk egy békés évti-

zed termékenyítő áldásos hatását, mely után, mint nyári üdítő eső után, a természet elevenedik, felfrissül minden, felpeszdül az élet, a gazdaság, iparés kereskedelem minden ágában.

Nem mondhatjuk ugyan, hogy ezek az évek az egyes gazdára – bár általában jó terméseink voltak – a szerző évek lettek volna, de helyre billent nagy államháztartásunkban az egyensúly, s ez mint mezőgazdasági és ipari haladásunk következménye kihat a nagy gazdaközönségre is, és bizalommal nézhetünk a jövő elé.

Mezőgazdaságunk jelen állapotát – úgy tekintve, mint az egészséget, melyet nem érez és lát az, a ki élvezi – ha összevetjük nagyjában a külföld hasonló állapotaival: láthatjuk, hogy hazánkban a külföld szocialistikus mozgalmi talajra nem találnak; mert az ipar a mezőgazdasággal egészséges légkörben mozog, s ennek útjában álló akadályokat az állam czélszerű intézkedésekkel igyekszik elhárítani. – Láthatjuk mezőgazdaságunk czéltudatos előhaladását a külföldi kiállításokon, versenyeken, melyeken magyar termelők és tenyésztők viszik el az első díjakat; láthatjuk, hogy kiváló terményeinket és tenyészanyagunkat exportáljuk; a külfölddel való sikeres versenyzésünknek legjobb bizonyítéka pedig a legutóbbi kiegyezések és közgazdasági összekötetések alkalmával versenytársaink részéről tapasztalt féltékenység, amit a tarifa és vámtárgyalások alatt tanúsítottak.

S ha közgazdaságunk legfényesebb jelző pontjára, ifjú fővárosunk rohamos fejlődésére tekintünk, elmondhatjuk hazánk ezredéves ünnepélye közeledtével, hogy immár mindinkább teljesül nagy Széchenyink jóslata »Magyarország nem volt, hanem lesz.«

VII. Modem eszmék.

A gazdasági tudomány folytonos fejlődésben van, kivált napjainkban a szakirodalom, kísérletek, fejlődő technika és mechanika, a karöltve haladó ipar és kereskedelem segélyével. A régi nézeteket gyakran újabb vívmányok, ha nem küszöbölik is ki, de tisztázzák és tökélesítik ami épen nem von le a tudományos elvek értékéből; mert hiszen hatás ellenhatást okoz, s így az idők fordulóival más tényezők behatása alatt változnak a következmények is.

Az újabb gazdasági eszméknek kiapadhatatlan forrása mindig a praxisból ered, s a tudós laboratóriumán át tisztázva és újabb vívmányokkal telítve, a kísérletezések által approbálva hagyják el az elmélet meddő talaját, s kerülnek vissza felhasználás és értékesítés végett a gazdaközönség kezeihez.

Hazánkban valóságos missziót teljesítenek a tudományos intézetek, gazdasági szakiskolák, vegykísérleti állomások, gazdasági egyletek s a szakirodalom, melyek ez irányban az utat egyengetik. Ez eszmék misszionáriusai pedig az általok nevelt és kiképzett újabb gazda nemzedék, kik koruk jelszavát megértve, karöltve fáradoznak a felvilágosult eszmék terjesztésén.

A nagy gazdaközönség általok értesülve, tarthat lépést az újkori haladással, s a külföldről importált

nézetek a mi speciális magyar viszonyainkhoz alkalmazva általok kerülnek gyakran a gazdái ismeretek tárházába.

Áthatva e közvetítő szerep fontosságától, jól esik látnunk, hogy ma már gazdáink is, buzdítva a szakférfiak elismerése, másrészt a gyakorlati siker által mindinkább hozzászoknak a felmerülő vitális kérdésekhez, a sajtóban úgy mint gyűlések és enquettek alkalmával.

Legtöbb elismerés illeti itt az »Országos gazdasági egyesület« vezetőit, a legújabbban rendezett felolvasási esélyek, értekezletek és társas összejövetelek által megadván gazdáinknak az alkalmat a fölmerülő napikérdések és modern eszmék megbeszélésére, felhíván ez által az általános érdeklődést a mezőgazdasági reformok iránt, s megnyerve a felsőbb intéző körök jóakaró támogatását.

Nem czélom az így tervezett nagyszabású reform munkálat nehézségeit, sikeres megoldás esetén összes mezőgazdaságunkra kiható következményeit közgazdasági szempontból vázolni, erre inkább egy későbbi fejezetben visszatérek. Itt inkább csak a gyakorlati életben felmerült modern eszméket kívánom az alföldi gazda szempontjából elbírálni.

A múltévben tartott »Gazdatiszti kongresszus« alkalmából jelent meg »Mezőgazdaságunk« című kis mű ifj. Wenninger Mátyás gazdatiszt tollából Tihanyban, melynek ügyesen csoportosított eszméi, az életből ellesett hangja nálunk is viszhangra találtak. – Nem mulaszthatom el fölvetett kérdéseihöz e helyen hozzászólni, előre is be ismerem, hogy nézeteltérésünket az okozhatja, hogy közünk a Duna-Tisza folyik, s viszonyaink mások.

A kiindulási pont közös, mert hisz a gazdasági válság ma hazánkban megszűntnek tekinthető, sőt a túltermelés veszélyét is megczáfoltnak látjuk a Statistikai

adatokból s az elvek, amik a gazdasági jólétet okozzák' mindenütt ugyanazok, t. i. hozzunk helyes arányokat gazdálkodásunkban, törekedjünk fokozott és biztosított tiszta jövedelemre, a termelési tényezők intenzivebb felhasználása által.

Ezen elvből következik első sorban: A talajnak, mint termelésünk alapjának legjobb megmunkálása és kihasználása, másodsor: a gazdaság másik ágának, az állattenyésztés és takarmányozásnak helyes beosztása és harmadszor: a gazdaság üzleti részének helyes vezetése? s minden a termelést gátló akadályoknak megszüntetése.

Ezen általános keretbe csoportosítva vizsgáljuk az újabb eszméket és vívmányokat saját szemüvegünkön.

1. A talajművelés és talaj erő egyensúlyozás törvényei mindenütt mérvadók, de a különös talaj és éghajlati viszonyok figyelembe vételével alkalmazandók, mert vegyük csak a tiszamenti mély áradmányi agyag és szikes talajunkat, melyeknél a vegyelemzés az ásványi és szerves részek arányát pontosan képes kimutatni, de azért gyakran csalódnánk, ha ebből a könnyen felvehető növényi tápanyagokra, termő képességre s ezzel egyidejűleg a visszapótlás mérvére következtetni akarnánk. Az alföldi gazda birtokát ma még hajlandó a növényi tápanyagok oly gazdag, ha nem is kimerithetlen tárházának tekinteni, hogy ennek az évi termések csak folyósított kamatai. Tény az, hogy nekünk az Alföldön még nincs okunk félnünk a talaj kimerülés rémalakjától s ha nem tudjuk is megmagyarázni a természet nagy műhelyében végbe menő nagy vegyi folyamatot, el kell fogadnunk a Kyassay Jenő koszorúzott pályaművében felállított hypothesisit, hogy nálunk az óriási termőréteg alatt, melyet az időjárás tényezők, növénygyökérzet (újabb nézet szerint a

földi giliszták), folyton másasztanak, az altalajvízből a hajcsövesség útján folytonos visszapótlás történik az altalajban.

E feltevésünket támogatja a tapasztalat, mert hiszen vannak emberemlékezet óta egyoldalúlag búza és kukoriczával zsarolt szántóföldjeink, amik ugyan a trágyát a kisbirtokos állítása szerint is ma már meghálálják, de kellő megmunkálás mellett e nélkül is évről-évre megújuló rendes, vagy mint ők mondják »takaros« terméseket adnak, s more patrio ezt remélik még kiszámíthatatlan időkig; megczáfolnunk őket nem lehet, ha csak az idők kérlelhetetlen logikája a statika fent emi-tett törvényét a távol jövőben nem alkalmazza.

A talajművelés arany szabályai nálunk is érvényesek, sőt a kötött agyag és szikes talajon inkább, mint bárhol, mert látjuk, hogy hanyag munka és hibás művelés a fenti óriási vegyi folyamatot akadályozza, s a termésátlagot csökkenti: ellenben a természeti erőket okos kezeléssel felhasználva, pl. a dérfagy mállasztó hatását az őszi mély ugarolással, a nedvesség megőrzését, a termőréteg fokozását a folyton terjedő mély művelés által biztosítva, a tavaszi szárító böjti szelek kéregképző hatását hengerezés vagy kellő időben végzett fogasolás által ellensúlyozva: mindezen okszerű megmunkálása földjeinknek állag-ter-méseit befolyásolja és hatványozza.

A fentiekből önként következik, hogy a természeti erőknek mint termelési tényezőknek ily hatványozott munkája megköveteli a jó és fokozatos mély művelését talajunknak; s mi alföldi gazdák állást foglalunk a Cserhádi tanár tényekből merített azon állítása mellett, hogy a mély művelés által fokozhatjuk és biztosíthatjuk termésünket leginkább, hozzátevé, hogy ennek elmaradhat-

lan kelléke aztán az intensivebb kezelés és gazdán trágyázás.

Hogy mit nyerünk mi e kettő? tényező, t. i. a mély művelés és gazdagabb trágyázás alkalmazásával, azt állíthatom, hogy ez esetben áll: labor praebet, quod natura negat!« Mert lazább, mélyebb ágyat vetünk a termőrétegben a legyükerező növénynek. megőrizzük a nedvességet, a trágyázás által hideg talajunket melegebbé; tevékenyebbé tesszük, kötöttségét mérsékeljük, s így ez által a növények fejlődését, gyorsítva, heteket nyerünk az érlelésnél, ami az elmúlt évek tapasztalásai szerint a szemfejlődésre véghetlen előnyös, mert a megszorulásnak nincs úgy kitéve a szem.

Ez szerintem azon kardinális pont, melyből kiindulva törhetünk előre az intensivebb gazdálkodási rendszer felé. s érhetjük el a célt: t. i. hogy termeljünk két kalászt ott, a hol eddig egy termett.

Hogy mi az oka. hogy külterjesen kezelt alföldi gazdaságaink még nem hódolnak a fenti törvény kettős követelményeinek, könnyű megérteni, látva alföldi talajunk ösereje!, mert a kisbirtokos még mindig nem érzi szükségét áttérni más rendszerre, s hiányzik is még a kellő tőke és szakértelem; a nagybirtokok spekulatív bérlői pedig nem lévén rákényszerítve a birtokos által a termőerő konserválására, őrizkednek nagyobb befektetéssel járó, forcirozott termeléstől, miután a 80-as évek jó termései arról győzték meg, hogy nincs ok félni a risikótól, csak minél többet vessünk, úgy is terem.

Ellenben a tisztí kezelés alatt levő nagybirtok, s a haladó középbirtokos ma már tovább ment egy lépéssel. s hódolva a törvény követelményeinek, igyekszik a visszapótlás mérvét műtrágyázási és termelési kísérle-

tekkel kipuhatolni, hogy így kulcsot nyerjen a talajban rejlő kincsek tárházába, segítségül hívja másrészt a haladó» technika és gépipar újabb vívmányait, a gépeket, a talaj megmunkálásánál gőz és villamos erőt alkalmaz, az emberi kéz drága munkáját a nyári szorgos dologidőben gépekkel helyettesíti, s iparkodik több industriával fokozottabb és több oldalú termelés által biztos és állandó jövedelmet elérni.

Igaz, hogy mostoha időjárási viszonyaink és szélsőségekre hajló éghajlatunk, midőn egy elérni csapás, mint kései fagy, jégverés, vagy köd és rozsdá, egész vidékeken tönkre teszi a gazda legszebb reményét, kétszeres súllyal nehezedik a kultúra magasabb fokán álló gazdaságra, s mintegy megingatja a gazda hitét, hogy helyes irányt követ, s visszatartja aztán költséges, vagy mások szerint fényűző befektetésektől: ez áll, de épp ezért látjuk a modern alföldi gazdáinknál is leggyakrabban a helyes középutat követni, minden cifraság és sallangtól menten.

Áttérve más térre, látjuk a termelési kísérleteket a gazdasági intézetek kísérleti terein, egyes magkereskedők telepein, sőt ma már a gazdaságok e célra berendezett parcelláin elterjedve. Ez is fennforgó ügy, s jó veletisztába lennünk, mert a gazda bizony sokszor vallott már kárt a külföldről meggondolatlanul importált, kitűnőnek híresztelt faj-vetőmaggal. Tudva azt, hogy nálunk az importált mag többnyire elveszti kitűnő faji tulajdonait, dégénérai vagy nem alkalmazkodik, eleve is méltán fogadunk minden idegent bizalmatlanul.

Egészen más a vetőmag változtatás, nemesítés és kiválasztás. Itt nyílik tág tér a termelőnek jónál jobbat produkálni, s céljainak megfelelő terményt előállítani.

Van pl. kitűnő faj-búzánk a bántási és tiszta-

menti, melynél a megváltoztatást nem, csak a gondos, tiszta kezelést és kiválasztást látjuk indokolva, újabban ugyan a folyton ismétlődő rozsdakárok miatt a »champlain« tavaszi búzával, a mely nem szenved annyira a megdőléstől és rozsdától, tesznek kísérleteket tenyészidejének meghosszabbítása s őszi vetése által. A rozsdakárok, melyek éppen a legbujább talajokon okoznak mérhetlen veszteségeket, az ily nitrogénben gazdag talajoknak helyes művelése, ritka sorokban eszközölt korai vetése, a búzavetések kapálása és a kálitrágyázás által, mint kísérletek igazolják, mérsékelhetők, de ezek a termelést oly költségessé tennék, hogy nagyban ma még nálunk keresztülvihetetlenek, s inkább ajánlható az ilyen talajokon az őszi búzatermelés redukálása és helyettesítése tavaszi búza, árpa, zab, kereskedelmi és kapás növények által.

A vetőmag helyes megválasztása és változtatása még legindokoltabb az árpatermelésnél. A sörgyárak által fizetett mai magas árak mellett látjuk is, hogy bár felvidékünknek van e célra jónak ismert sörárpája, mégis az angol chevalier, Oregon- és a Hanna-árpa évről-évre importáltatik kivált alföldi gazdaságainkban, a hol gyorsabban elveszti kitűnő tulajdonait, dégénérai, s a vetőmag felfrissítése szükséges.

Így van ez sorra a többi műveleti növényeinknél, hogy a jót jobbal szeretnénk helyettesíteni, de azért óvakodjunk a folytonos kísérletezéstől, s a biztos jót ne adjuk a bizonytalanért.

Van szerencsére igen jó magyarfaj kukoriczánk, mit hizlalásra a nagy kereskedelem mindenek fölé helyez, van bőtermő zabunk és kölesünk, olajdús repczénk és édes czukorrépánk, miket a nagybani termelésnél nehezen

szorít ki új válfaj, inkább csak különös viszonyok közt helyenkint.

Ugyanezt mondhatjuk takarmánynövényeinkről is, melyből tudunk összeállítani honi fajtákból oly változatos termelést, hogy minden igényeinknek megfelel.

Egész sora a mélyen gyökerező, szárazságot álló, értékes évelő takarmányféléknek áll rendelkezésünkre, ott van a magyar luczerna, herefélék, baltaczim, árva rozsnok, kiegészítve a tömeges nyári takarmányfélékkel mint a csalamádé, bükköny, muhar. Szt.-Iván-rozs stb., bizony ezeket nem szívesen adjuk fel máshol bevált, nálunk kétes értékű újabb takarmánynövényekért.

Egész sora merül itt még fel a megoldásra váró napi kérdéseknek, így pl. ma. midőn a természetes legelők feltörés által folyton gyérülnek, okvetlenül mesterséges legelőkről és kaszálókról kell gondoskodnunk. Vannak e célra a magkereskedésekben ajánlott kész fűmagkeverékek, a miktől óvakodjunk, állítsunk inkább össze magunk, tekintetbe véve a vidékünkön vadon termő fűféléket, céljainknak megfelelő keverékei, avagy tegyünk előbb kisebb parcellákon ez irányban kísérletet, mint ezt most Cserháti tanár kezdeményezésére országszerte igen sokan eszközlik.

Így van ez sorra a gazdálkodás más mellékágainál is a szőlőművelés, kertészet és fásítás terén. Hosszas volna mindazon megoldási módozatokat s felvetett eszméket részletezni, miket szőleink újjáalakításánál ma látunk; jól esik e helyen csak a végeredményt konstatálnunk, hogy buzdítva Franciaország példája s a kormánykörök támogatása által, a szőlészettünket ért óriási csapást néhány év múlva kiheverjük, s az amerikai alanyokba oltott honi fajokkal, bár nagy áldozat árán, fenn-

tartjuk a kitűnőnek ismert magyar fajborokat, a homokon eszközölt óriási telepítésekkel pedig helyettesítjük a könnyű kerti borokat, s így elmondhatjuk egy évtized múlva, hogy több borunk lesz, mint volt valaha.

A kertészet közgazdasági jelentőségét sem lehet e helyen tagadnunk, látva egyes alföldi városaink ez által elért óriási jövedelmét, s a statisztikai adatok fényesen bizonyítják, hogy mindinkább nagyobb súlyt kell fektetnünk a gyümölcs, zöldség és kerti vetemények termesztésére. Elég csak Körös és Kecskemét példáját felhozni, mely városok a gyümölcsből milliókat árulnak, így debreczeni a dinnyéből, tormából és zöldségből, Szeged a paprikájából, hagymából

Sokkal inkább összefügg és égetőbb napi kérdés ma gazdaságainkban a fásítás. Nem célom itt a fásításnak a mely iránt népünkél még ma is hiányzik az érzék, előnyeit részletezni, csak mint tényt állítom fel, hogy ma, midőn nagy hegyi erdőink, daczára a törvény szigorának folyton ritkulnak, s a faanyag drágul, okvetlen a decentralizált erdőkre, a gazdasági fásításra kell gondolnunk, s vidékenkint megfelelő fákkal az utak mentit, használatlan közterületeket fásítani szükséges. Még alföldi száraz éghajlatunk alatt is találunk alkalmas tüzi, szerszám és épületfát, mert hisz az akác-, bálvány-, kőris-, eperfa, továbbá a nyárfák és fűzek nálunk is jól tenyésznek. Ez irányban is már községeinkben látunk e célra létesített faiskolákat, s hiszem, hogy ha az alap megvan, az átalakulás és idővel az eredmény nem fog elmaradni.

2. Tovább menve az állattenyésztés és takarmányozás terén is találunk újabb nézeteket, miknek szintén nem lehetünk feltétlen elfogadói, mert viszonyaink gyakran ellene szólnak. A tenyésztés, átörökítés, vérfelfrissítés,

keresztezés stb. szabályai nálunk is irányadók, de ezek csak felhasználható eszközök a tenyésztő kezében, midőn adott viszonyaihoz képest valamely haszoncél elérésére azokat alkalmazza.

Ezzel azonban bármi visszaélés megbosszulja magát, így például a mi lassú fejlődésű honi fajtáink keresztezése haszoncél szerint, importált gyorsfejlődésű angol fajtákkal, többnyire hiú kísérlet maradt, mert elveszti mindkettő kitűnő faji tulajdonságait és keserű csalódás az eredmény. Kitűnő szakembereink hangoztatják ezért a jelszót, hogy honi fajtáink kiváló faji tulajdonait ne adjuk fel, mert a helyett, hogy ez utón hibáit javítnánk, feláldozzuk gyakran természetadta jeles tulajdonait.

Áll ez különösen lassú fejlődésű, igénytelen, de edzett, kitűnő igavonó magyarfaj marhánál, mely kiválóan igavonásra, mellékesen hizlalásra alkalmas, de tejelőképessége silány. Kérdem most már, érdemes-e az előbbi tulajdonságát feláldozni, s keresztezéshez nyúlni, ha valaki tehenészetet, tejgazdaságot akar létesíteni? Bizonyára nem, mert hiszen vannak e célra kitűnő hazai hegyi és importált nyugati tájfajtáink, miknek tejhozama évi átlagban kétszer-háromszor felülmúlja a keresztezettekét, s habár nagyobb befektetéseket igényel, de azonnal jövedelmező, s mint tenyészet is könnyen fenttartható.

Talán még indokoltabb volna, tekintettel a mai húsárakra, s a marhahizlalás jelentőségére, a magyarfaj marhának keresztezése nagytestű és gyorsfejlődésű nyugati fajtákkal, de ezt is csak az intenzívebb viszonyok tehetik indokolttá.

Még talán juhállományunknál, a mivel a mostani árak mellett nem tudunk mihez fogni, volna talán indokolt durvagyapjas nagytestű angol kosokkal keresztezni, de itt

is a gyors fejlődés talán az edzettség másrészt, kiegyenlítné egymást, s intenzívebb tartás mellett még talán annyira sem volna rentábilis a birkatartás, mint így, a mikor épen külterjes viszonyok közt nagy kiterjedésű kopár legelők értékesítéséről van szó.

A lótenyésztés terén, melynek már a nemzeti génusz is kedvez, a kormány támogatásával e tenyésztési elvek leggyakoribb és sikeres alkalmazást nyertek; s itt ma már büszkén elmondhatjuk, hogy nemcsak sikerült a nemesítés, hanem minden haszonczélnak megfelelőleg produkáltunk az eredetileg importált fajtákhoz hasonló jó, vagy jobb fajta lovakat; de e téren mindig meg is volt a szakértelem, áldozatkészség és mint alap, a keleti tüzes vérű edzett magyarfaj ló.

Végül mint magyar specialitású sertésenyésztésünket tekintve, látjuk, hogy ma a honi szőke, göndörszőrű mangalicza fajta kiszorított majd minden honi és külföldi húsfajtákat, s tekintve a kőbányai piac szokványait és az árakat, mes igen távol eső kombináció az áttérés – a mit már alacsony szalonnaárak idején máskor is emlegettek – más húsfajtákra.

A tenyésztési és haszonállattartási irányeszmékkal szorosan összefügg az okszerű takarmányozás mai elmélete, itt is sok magyarázat fér a takarmányozási táblázatok és a táparány helyes alkalmazásához, s alföldi viszonyaink közt több modern nézet javítást igényel.

Így például a termés takarmányhoz szokott, tág gyomrú magyar marhánál a takarmányozási elmélet lényegesen módosul, s mindig tágabb táparány felel meg, a mire nézve ugyan még meggyőző kísérleti adatok nincsenek külön kidolgozva, de a gyakorlat bizonyítja, hogy igás-ökreink a nyári gazdag legelőkről megtelve kerülvén

haza, a hordás és szántás idején egyszerű termés takarmányon, csalamádén vagy más zöld takarmányon hajnaltól délig, déltől estig húzzák az igát, s a mellett jó erőben vannak. Viszont a koncentrált takarmányok kihasználását a hizlalás ideje alatt megfigyelve, látjuk, hogy az első időszak alatt igen lassúnak kell lenni az átmenetnek a lerímés takarmányokról, mert a gyomor másképp nem használja ki a kisebb térfogatú takarmányt, s pazarlás áll be; s erre a hizlalás egész ideje alatt kiválóan tekintettel kell lennünk, s bár a gazdaságban is ajánlatos a gyors és forczirozott száz napos hizlalás, mely 20-22% súlygyarapodást eredményez, de az előírtnál mindig tágabb táparányt kell vennünk.

A takarmányfélék előkészítésénél, sózás és itatásnál szintén némi ellenmondás látszik, a gyakorlatban például a kőbányai sertésszál ásókon a szemes eleséget szerelik áztitva vagy vízzel darának felkavarva etetni, mert ők ezt egészségi szempontból látják indokoltnak, s nem törődnek a pazarlással, ha 5,5 kilogramm kukoriczától így is nyernek egy kilogramm súlyszaporodást, vagyis 17-18%-ot.

Gazdáinknál pedig gyakran látjuk, hogy a hizlalásnál szükségesnek látják a bő vízivást. s ezt sózással is igyekeznek előmozdítani; mindezek azonban a takarmányzás terén csak nézeteltérések, vagy tisztázásra váró eszmék. Sokkal végzetesebb ellentét áll fenn ma még alföldi kisbirtokosainknál az összes takarmányozási elvekkel szemben, midőn azt látjuk, hogy ők az állattartást szükséges rossznak tekintik, s a leletetés alatt, a búza- és a kukoricza termelés mellékterményeinek feletetését értik, s így tengetik télen át feles számú jószágaikat.

Nehéz áthidalni az űrt az intenzív takarmányzás és eme szájalmas állattartás között, de önkénytelenül is

elfordulunk, egy alföldi lóvásárt látva, az ilyen keleti indolenciától, s minden érzékünk tiltakozik a haszonállattartás ily nyilvános karrikatúrája ellen; a szegénység itt nem mentség, mert tartson kiki inkább felényi jószágot jól, minthogy minél többet, de rosszul.

3. A gazdasági jólétre befolyásos egyéb tényezőket, az ipar s technika vívmányait, a forgalom segédeszközeit s azon közgazdasági elveket, melyeket harmadik helyen itt kell említenünk, mezőgazdaságunk általános fejlődésére oly fontosnak vélem, hogy ezeket külön fejezetben, mint reformeszméket kívánom méltatni.

VIII. Közgazdasági reform.

Üdvözlünk kell itt első sorban gróf Bethlen András földművelési minisztert azon lelkes beszédeért, mit a «Köztelek»-estélyen mondott: «Mindnyájan átérezzük azt – így szólt – hogy tartozunk édes hazánknak azzal, hogy a magyar mezőgazdaságot fokról fokra emeljük. Azon segédeszközöknek, a melyek nélkül hazánk kultúrája nem emelkedik, egész sorozata megoldatlan. Átérezzük mindnyájan, hogy sok a megoldatlan kérdés, a melyeknek természetes előtérbetolása és megoldására szükség van, és hogy kötelessége a kormánynak, kötelessége a törvényhozásnak és egyeseknek erre eszközöket találni. Ebben teljesen egyetértünk.

S végre, hogy távolabb pillantsak, azon szociális politika, mely most foglalkoztatja az eszméket, és a mely nemzeti és állami újjászületésünknek negyedszázada után időszerű és a gyakorlati kérdések közé sorozandó – mondom – midőn szociális politikánk irányairól gondolkozunk, azt hiszem, az is egy oly eszme, a mely minket összetart, hogy magyar gazdának a magyar államéletben egy oly súly, oly szerep jusson, a mely őt megilleti ily agrikul országban.

Azonban nem elég, hogy általánosságban törekedjünk, hogy a magyar gazda érvényesüljön, erősödjék, hanem szükséges az is, hogy az államhatalom s a földműveléssel

foglalkozó különböző rétegek és osztályok között egy bizonyos egyensúly létesüljön: *az erőknek egyensúlya*. És ha e téren vizsgálódom, azt látom, hogy a nagybirtokos viszonyai nem kedvezőtlenek, .A nép alsó rétegé, habár elmaradt is, helyenkint mégis szaporodik. De a középosztály, mely századokon át legnagyobb erőforrása volt Magyarországnak, nem mutatja fel azon erőt, a mely igen kívánatos volna. Ennek *erőre ébresztése* egy nehéz kérdés, a melylyel szembe kell állanunk. Ez a jövőnek egyik legnehezebb, de őszintén szólva legfontosabb kérdése. És a mikor látom gazdáinkban a pezsgő erőt, azt a cél-tudatos működést, meg vagyok győződve, hogy ezen legnehezebb kérdés a magyar földművelő középosztálynak erősítése, új életre ébresztése is remélhető!«

Közlöm egyszersmind – hogy lássuk az intézőkörök reformtörekvéseit – az O. M. G. E. feliratát a földművelési miniszteriumhoz: – – – –

»Tagadhatatlan az a haladás, mit rövid idő alatt is földművelési ügyeink fejlődésében tapasztalunk.

A kezdet nehézségeinek – a melyek csak idők múltán engedik a régi irányzatok gyökeres módosítását – kell azonban tulajdonítanunk azt, hogy a minisztérium, bár fokozottabb éberséggel, szélesebb hatáskörrel dolgozik az egyes termelési ágak felvirágoztatásán, s évről-évre nagyobb szellemi és anyagi eszközökkel jön különösen egyes speciális érdekekben a gazdaközönség támogatására: ügykörében eddig még nem talált helyet sok oly általános kérdés, melyek mélyreható társadalmi, törvényhozási, nem ritkán szociális fontossággal bírnak s a mezőgazdaságot s a nemzet azzal foglalkozó népességét egészében érintik.

Ezek a földművelési ügyek – hogy úgy mondjuk – közgazdasági kérdései, a melyek hazánkban eddig –

sajnos – sem kellőleg tanulmányozva, sem pedig a kormányzati tényezők által aktuálisan napirendre tűzve nem lévén s nem képezhették sem a nagy társadalom érdeklődése, sem a törvényhozás gondoskodásának tárgyát.

A földművelési minisztériumnak mai tervezete még majdnem teljesen a régi »kereskedelem-, ipar- és földművelésügyi minisztériumtól« átvett alapon nyugszik. Ez pedig nem egy nagyobb szabású s különálló földművelési politika szolgálatára, hanem általános gazdasági érdekek céljaira létesített, s benne a közgazdasági kérdések többnyire a kereskedelem és ipar szempontjából tekintetvén: a földművelés céljaira szervezett ügyosztályoknak – benne mezőgazdasági termelés technikájának – tökéletesítése, külközegeinek felügyelete, adminisztratív intézkedések stb. képezték feladatukat.«

Azóta, ha az idők eseményei az önálló földművelésügyi minisztériumban általános érdekű kérdéseket hoztak felszínre, nem lévén különálló osztály fejlesztésükre, tanulmányozásukra, azok az egyes osztályok tulajdonképeni ügykörén kívül, szétszórtan intéztettek el, a nélkül, hogy lett volna szerv, a hol a fölmerült eszme megmaradhatott s további tanulmány és megfigyelés tárgyát képezhetette volna.

Mezőgazdasági életünk egyik főbaja, rendezetlen *hitelügyeink*.

Pedig úgy ez, mint a szövetkezetek, a melyek a hitelrendezés leghathatósabb eszközei, a személyes hitel, úgymint a jelzálogkölcsonök; a biztosítás fontos kérdése, ide értve az állat, a tűz, a jég, sőt az életbiztosítást, nem bírnak ma a földművelési minisztériumban orgánummal.

Az értékesítés, a közraktár ügyei művelésére hiányzik a közeg, a földművelési minisztériumban nincsen orgánum,

mely ezen, első sorban a földművelést érdeklő ügyeknél ezen érdekeknek szószólója volna.

A kivándorlás, a munkáskérdés, telepítés kérdései nem képezik ma még megfelelő orgánium hiányában állandó kutatás és tanulmányozás-tárgyát.

Ott vannak a telekkönyv, végrehajtási, birtokrendezési, tagosítási, a földbirtok megosztás ara, a holt kéz birtokai kezelésére és ellenőrzésére vonatkozó ügyek, ott az adó-ügyek, a melyek ugyan más minisztériumok működési keretébe tartoznak; de a létező törvények eredményeinek megfigyelése, az esetleges hiányok pótlása, az új törvényekben a földművelési érdekek érvényre juttatása szintén a földművelésügyi minisztérium egy oly osztálya állandó működését volna hivatva igénybe venni, a mely a mezőgazdaságot érintő közgazdasági kérdésekkel foglalkozik.

Agrárstatisztikánk készítése, a hazai mezőgazdasági és a külföldi konzuláris jelentések gyors feldolgozása, szintén nem bírja ma még megfelelő és állandó közegét a földművelésügyi minisztériumban.«

Ezen közgazdasági helyzetünk jelen képét feltáró felirat kellő indokolás után, javasolja a földművelésügyi minisztériumban egy közgazdasági főosztály szervezését.

Minket pedig megnyugvással töltenek el és arról győznek meg, hogy a reformtörekvések a legjobb forrásból, a miniszter ajkairól erednek, s a legilletékesebb faktor, az O. M. G. E. által helyes irányba tereltetnek.

Már is látjuk e reformmunkálatok kezdetét a magyar királyi földművelésügyi minisztérium birtokstatisztikai kiadványaiban, melynek kimutatásai a korlátolt forgalmi vagyis kötött birtokokat, másrészt az ország területének műveléságak szerinti megosztását tüntetik fel.

»Ezen agrárstatisztika feladata, hogy képet nyújtson a földbirtoknak és a földművelésben elfoglalt, illetőleg érdekelt osztályok társadalmi tagolatáról, vagyis különösen felvilágosítást nyújtson a földbirtoknak tulajdon és művelés czimén a mezőgazdasági népesség közt való megoszlásáról.

Ezen agrárstatisztikai munkálatok első eredménye tehát előttünk fekszik s ez adatok az 1885-dki állapotokat tüntetik fel s a kataszteri birtokívek alapján, szenvednek azon hibákban és tévedésekben, melyek a Kataszterbe is becsúztak, de azért a viszonyok mérlegelésére nagyon is használhatók ez adatok:

A földbirtok felhasználása Magyarországon:

Műveléságak	hold	%
Szántóföld	20,270.700	43, 67
Kert	602.883	1,30
Rét.....	5,157.325	11,11
Legelő	6,477.875	13,95
Nádas	154046	6,33
Szőlő	597.558	1,29
Erdő.....	13,162.318	28,35
Összes terület.....	46,422.705	94,70
Terméketlen.....	2,597.451	5,30
Összesen.....	49,620.156	100. –

E számadások, bár külön kerületenkint is feltüntetik a művelési ágakat, VII statisztikai kerületre osztván az országot, még sem elég világosak, mert alkalmazkodni kellene a természeti viszonyokból kiinduló bevezetéshez s alapul véve a járásokat, a hol úgysis össze vannak állítva a szükséges adatok.

Lássuk a két legnagyobb, az Alföld zömét képező

Duna jobbparti és Tisza balparti kerületet összehasonlítva:

Duna jobb partja 1885-ben:

Miveléságak	kat. hold	%
Szántóföld	3,884.743	54,8
Kert	94.606	13,2
Rét	709.715	9,88
Legelő	841.311	11,71
Nádas	31.884	8,74
Szőlő	197.162	2,75
Erdő	1,423.298	19,82
	7,182.719	
Összesen termő		92,85
Terméketlen.	552.903	7,15
Összes terület	7.735.622	

Tisza balpartja 1885-ben:

Miveléságak	kat. hold	%
Szántóföld	3.003.707	42.22
Kert	45.394	0-64
Rét	917.195	12-89
Legelő	1.050.774	11-77
Nádas	29.339	041
Szőlő	49.770	0-70
Erdő	3,017.909	28-37
Összes termő	7,114.088	94-70
Terméketlen.	398.437	5-30
Összes terület	7,512.525	

E kimutatás hiánya ott rejlik, hogy pl. a tiszabalparti kerület kezdődik északon Máramaros, végződik délen Békésmegyével; Békésben alig van erdő 1,07%, holott

Máramarosban 55% az erdőség, viszont a szántóföld Bákésben 68,6%, Máramarosban ellenben csak 10%.

Ugyanezen statisztikai adatok feltűntetik hazánk földbirtokának ajvöiüü és szabad birtokok közti meg-
oszlásának képét:

Kincstári birtok	2,786.410	= 5,68
Vallás- és közalapítványi birt.	248.870	= 0,51
Vasutak birtokában	41.974	= 0,10
Hítbizományi birtok	2,349.970	= 4,79
Községek és közbirtokosság	8,674.726	= 17,69
Egyesületek gyárák, iparvállalatok	434.206	= 0,89
Egyházi jellegű birtokok:		
a) Érseki és püspöki birtok	861.539	= 1,76
b) Káptalani birtok.	494.439	= 1,01
c) Apátsági és prépostsági birtokok	139.450	= 0,28
d) Szerzetesi birtokon	145.226	= 0,30
e) Protestáns és unitárius egyházi birtokok	28900	= 0,06
Egyházközségi birtokok:		
a) Egyházaké	364.920	= 0,78
b) Lelkészeké	1235.873	= 0,48
Nevelési célokra szolgáló	132.985	= 0,27
Kötött birtok összesen	16,939.488	= 34,56
Szabad birtok összesen	32,080.667	= 65,44
Összesen	49.020.155	= 100

A kötött és szabad birtok ezen meglepő aránya szembeszökő s közgazdasági szempontból talán hátrányosnak mondható, de Baross Károly szavaival élve:

»A kötött birtokok összes nemeivel meg van adva egy czéltudatos és erélyes földművelési politikának a mód arra, hogy azokon a magántevékenységnek helyet nyisson s hogy azok úgy nemzeti, mint mezőgazdasági szempontból hivatásuknak megfeleljenek.«

Agrárstatisztikánknak a földművelési minisztérium által közzétett ezen adatait mint alapot és kiindulási pontot okvetlen méltányolnunk kell s viszonyítva azokat a kulturális tényezőkhöz, kell egy egészséges magyar szociális és gazdasági politikát fejlesztenünk.

Egyik ellenzéki lap hasábjain T. N. tollából láttam agrár-viszonyainkat legközelebb e szempontból vázolva:

»A jövő magyar gazdasági politikának sokban el kell térni attól, mit a nemzet 25 éven át követett. Meg kell szűnni a kapitálisok, gyáralapítók, fideikomissumok politikájának lenni. Nem szabad csak a vagyon szaporítására törekedni, hanem célul tűzni ki azt is, hogy a szaporodó vagyon lehetőleg egyenlően oszoljon meg s annak áldásait, a mennyire lehet, éppen a leggyengébb de legszamosabb tagokból álló néposztályok, élvezzek, csak ezután beszélhetünk magyar szociális politikáról és leszünk védve a nyugaton hatalomra jutott felforgató elemek, ellen.

Ezen változtatnunk kell s erre a mostani időpont talán legalkalmasabb. Nem szorulunk többé a tőkések millióira. Állami háztartásunk egyensúlyban van (lásd pénzügyminiszterünk exposéját).

Gazdasági politikánk évszázadokon át arisztokratikus volt, mint a nemzet maga s alig jutott valakinek eszébe, hogy azok talán nem is éppen egészséges állapotok, miket birtokpolitikánkkal előidézünk; elődeink gyönyörködtek a nagy uradalmakban, mi pedig kedvezünk a milliomo-

soknak. Elhanyagoljuk a kis embert, mint elődeink elhanyagolták a jobbágyot. A legfájdalmasabb az, hogy a hitbizományok és milliók urai közül alig néhány érzi, hogy nem csupán a »noblesse«, hanem a »Richesse« is oblige. Vagyis, hogy éppen a leggazdagabbaknak van legtöbb kötelességük azon állam iránt, mely nekik ily helyzetet biztosított. Szóval, főczél ma a magyar gazdasági politika demokratizálása, miből magának a társadalomnak és államnak demokratikus alapokra fektetése következik:«

Ide igtatom, még mielőtt következtetéseimet levonám, a fenti közgazdasági reform-eszmékből, mintegy folytatása és kiegészítéseként az előbb mondottaknak, a dr. Pólya Jakab »Gazdasági válság« jutalmazott pályaművének zárószavait:

»Az árhanyatlás, ebben foglalhatjuk össze a végeredményt, sem a gazdasági viszonyokban, sem a társadalmi tagozatban valami különös mélyreható, azokat megrendítő változásokat nem idézett elő. Az mégis bizonyos, hogy a vagyonból – legyen az földbirtok vagy tőke – folyó jövedelmet mindinkább háttérbe szorítja a munkaadta jövedelem. A puszta vagyon, hacsak az nem rendkívül nagy, nem biztosítja birtokosának még a társadalmi állásban gyökeredző létfenntartást sem.

Az emberek, ha társadalmi állásukhoz mértén akarnak megélni, dolgozni tartoznak. Ezt talán mégsem tarthatjuk szerencsétlenségnek, melyen minden áron változtatni kell.

Mai társadalmi rendünk fenntartása s a napjainkat uruló társadalmi kérdés megfejtése nem abban állhat, hogy a törvényhozás majd az egyik, majd a másik osztályt támogassa a nagyközönség rovására, hogy t. i. Ma

a földbirtokosoknak, holnap az iparosoknak, majd később a munkásoknak nyújtson különös kedvezményeket, hanem csakis abban rejthetik, hogy egyik osztályt se részesítse különös kedvezményekben.«

»Dolgoznia kell a vagyonosnak, dolgoznia kell a szegénynek, egyiknek többet, másiknak kevesebbet, de a munka alól magát senki ki nem vonhatja. Ezt társadalmi haladásnak és előnynek kell tartanunk!«

Lássuk most már ez általános közgazdasági elveket vonatkoztatva, fejlődő mezőgazdaságunkra s a reform-törekvések befolyását gazdálkodásunk föllendülésére.

Még egyszer miniszterünk szavaival élek: »átérezzük mindnyájan, hogy sok a megoldatlan kérdés, melyeknek megoldására kötelessége kormánynak, törvényhozásnak és egyeseknek eszközöket találni. Ebben teljesen egyetértünk ! «

Mi gazdák anyagi gondoktól és a mindennapi élet ezer bajaitól elfoglalva, kellő összetartás és érdekképviselet hiányában nem érezzük ma még magunkat hivatottnak megoldási módozatokat találni ki és ajánlani. Erre előbb nevelni kell a magyar gazdaközöniséget, hogy magán segíteni tudjon. És pedig kezdenünk kell a társadalom legalsóbb rétegeinél, a népiskolákban. Csáky gróf miniszterünk rendelete az ismétlő iskolákban a tanítást gazdasági irányban kívánja fejleszteni s megköveteli a lelkészek, tanítók ez iránybani kiképzését, csakis az így elkészített talajba vethetjük aztán el a reformok magvát. Akkor lesz helyén a kormány támogató beavatkozása, gazdakörök felállítása, szövetkezetek létesítése, közraktárak emelése által. Ha tekintjük az előrehaladottabb vidékeken szétosztott megyei és községi gazdasági egyletek célját, hatáskörét, mily üdvös eszmék vannak abban letéve

s hogy azokat meg nem valósíthatja, többnyire a gazdaközönség maga a hibás, részvétlensége vagy közönyössége miatt.

A gazdaközönségnek öntudatra ébresztése tehát kétszeresen szükséges, hogy maga igyekezzék érdekeit ápolni, másrészt, hogy megértse és méltányolja a felsőbb körök jóakarató beavatkozását.

Már is hivatkozhatunk kész példákra, mily hasznos munkát végzett a kormány a telepítéseknel, sáskairtás, járványok megszüntetése körüli intézkedéseivel, újabban pedig a középbirtokos-osztály mellé a kincstári birtokok 200-1000 holdas parcellázása által egy bérlő-osztály felállításán fáradozik.

Ezen átmeneti intézkedéseknél sokkal nagyobb horderejű terv az, mely ma mérvadó köreinket foglalkoztatja: A mezőgazdasági érdekképviselő létesítése. A kérdés megoldása ez alapon nem lesz könnyű dolog, mert azt nagy áldozat árán oly széles alapokra kell fektetni, hogy magasztos feladatának megfelelhessen, hogy »abban mezőgazdaságunk minden ága, az egyes vidékeknek és viszonyoknak megfelelő változatossága minden idegen befolyástól menten képviselve legyen.«

Ugyanezen magasztos cél, agrikulturánk fejlesztése indította kormányunkat az eddigi gazdasági előadók helyett a »Gazdasági felügyelő«-i állások rendszeresítésére. Ezen orgánumai s a közigazdasági szakosztály létesítése által lesz kormányunk képes a közel jövőben helyi érdekű szakvélemények alapján – tekintve a helyi viszonyok sokféleségét és a gazdálkodás sokoldalúságát – sikeres gazdasági intézkedéseket megtenni.

A »gazdasági felügyelő« állás és feladat fontossága már a fentebbiekből is kitűnik, úgy szólván az ő kezükbe

lesz letéve mezőgazdaságunk felvirágzásának vitális érdeke, postulátuma.

Sokat lehetne e tárgyról írni, hogy a bajoknak ne csak felismerése, hanem orvoslására is kiterjeszkedhesünk, de visszatérek oda, a honnan kiindultam s azzal bontakozom ki a reformeszmék nagy tömkelegéből, hogy ismét kezembe veszem a kiindulásra használt vezérfonalat s ama gazdasági írónk nyomán térek vissza azon következtetéssel:

»Ha mezőgazdaságunk ügyeit – mint minden szakmánál – kizárólag szakértő közegek rendeznék és vezetnék, menten minden illetéktelen beavatkozásoktól és befolyásoktól: úgy megnyernénk azon csalhatlan orvosszert, a mely a bajok enyhülését, sőt idővel teljes megszűnését bizonyára eredményezné.«

IX. Visszapillantás a 80-as évekre.

A fentebbiekben, midőn közgazdaságunk helyzetét és gazdálkodásunk rövid múltját szerény vonásokban vázoltam, nem volt célom maradandó becsű nagy gazdasági történeti képet alkotni. Hogy pedig érthető és leolvasható legyen vázlatom, ide mellékelem mint jelmagyarázatot, mérték- és tárgymutatót, napló-adataimat.

Lássuk tehát a 80-as évek gazdasági eseményeit: *1880.* A 80-iki gazdasági évet megelőzte hosszú, nedves ősz és szigorú, kemény tél. Karácsony táján leesett a majdnem félméteres hó, mely felett egy hideg, ólmos eső jégkérget képezett. Ezen az ideihez hasonló kemény télen a vastag hótakaró alatt vetéseink jól teleltek, úgy, hogy márczius elején minden baj nélkül elmenvén a hó, a vegetáció erős fejlődésnek indult, a tavaszi munkálatokra is kedvező volt az idő, de vidékünkön a buja tenyészet egész özönét hozta ki a gyomoknak kivált kései vetéseinkben, úgy, hogy aszat és vadrepce borította el a vetést. Sokan e miatt egész tábla búzát vágattak le május végén; következtek erre a júniusi és medárdusi nagy országos esők, mik a mezőre és kapásnövényekre igen kedveztek, a búza pedig kalászát kilökvén, felülkerekedett a gyomokon s bár ritkának maradt, de buzogányos fejeket hozott s gyönyörű telt szemeket érlelt. Így lett az eredmény minden téren kielégítő, átlag 7 mmázsás búza-

termés és jó repczetermés 10 forintos árak mellett ütött be s ráadásul igen jó kukoricza- és répatermés biztosította az év sikerét.

1881. Ez évet jellemzi Alföldünk egy nagy kalamitása, az árvízveszély. Ismét erős, havas telet, kivált a máramarosi hegyek közt, hirtelen tavaszi olvadás váltotta fel esőzésekkel s így beállott a tiszamenti városok, Tiszalúc, Hódmezővásárhely, Szeged vezedelme. Vidékünkön pedig a belvizek okoztak mérhetlen károkat. A megkímélt területeken különben a nedves tavasz és kedvező nyár ismét jó termést eredményeztek, de a szikes területeken helyenkint fellépett az érés idején a búzának legveszélyesebb ellensége a szipoly (anisoplia austriaca), melynek milliárdjai ellen emberi hatalom védekezni nem tudván, egész táblák megsemmisültek és aratlan maradtak.

1882. Megelőzte igen jó, a szántásvetésre kedvező, hosszú ősz és hónélküli száraz, de hideg tél, mely ellen vetéseinket egy laza porréteg védte. E miatt a repcze rosszul telett, de más őszi vetésnek nem ártott. Általában e téltre a praxis éveiből élénken emlékszem s boldogult atyám 50 éves tapasztalatánál úgy biztatott, hogy nálunk a búzára sohasem a tél határoz, hanem a tavasz. A tavasz pedig, mintha csak diktáltuk volna, oly kedvező volt: száraz márczius, zivataros, szeszélyes április és a mi, a fő, hűvös, esős május nevelte meg a vetést s ez eredményezte, hogy ez évet mi fiatal gazdák ma is mint legsikerültebb bő esztendőt emlegetjük. Az azelőtt szokatlan 9-10 mázsás búzatermés, gazdag és szép árpa, kukoricza-termés, még a régi jó árakon értékesítve, szinte elbizakodottá tettek bennünket. De csakhamar bekövetkezett a bűnhődés, legalább vidékünkön, a következő évben.

1883. A 82-iki nagy gaz termés késleltetvén a cséplést, munkáskéz hiányában és az őszi korai esőzések miatt a gazdagon megáldott tengeriföldek, mik nálunk többnyire őszi vetés alá jönnek, későn szabadulván fel, kénytelenek voltunk későn és lágyba vetni el búzáinkat. Következett a hosszú, kitartó tél, mely az özöneladásra szánt termények, dohány, takarmányfélék könnyű szállítására volt kedvező. Jött a tavasz s bizony kevés reménységgel töltött el bennünket, mert kései ritka vetéseinket agyagos földjeinken ismét a gyomok özöne borította el s ezek irtására az előbbi jó évek miatt elbizakodott munkásokat drága napszámmal kellett fizetnünk.

Kuriozumként említem fel, hogy volt rá eset, hogy az aszat_ (cirsium aovente) kiirtása holdankint 10-12 frtba került. Az eredmény így vidékünkön közepén alóli 4-5 mázsás termés lett, s csüggetegen néztük más vidékek ez idei jobb átlagtermését, annyival inkább, mert ez évben már beköszöntött a nyomott, sülyedő búzaár, s 10 forint helyett 8 forintra szállt alá. Ezzel egyidejűleg megemlítem, hogy a mi népünk második jövedelmi forrása és biztos kenyere, a sertéshízalás a nagy árhanatlanás következtében érzékeny veszteséget okozott. Követte ezt csakhamar szarvasmarháink csökkent kereslete, s az alacsony jószágárak a határzár következtében, úgy hogy ezen egy sovány év elnyelte az előzőnek is a hasznát, sőt, mint látjuk, [a későbbi évekre is fenhagyta emlékét a beállott pangás miatt.

1884. Ez évet az óvári akadémián ismét együtt töltve csak madártávlatból láttam és figyelhettem meg az otthon hagyott gazdaságot, az alföldi viszonyokat, s ez évet a gazdasági tanulmányokkal töltve, megbocsátható, ha naplóm itt hézagos; ugyanis a szünidőkre hazatérve, mára kész

eredményt, a jó termést találtam. Minden száraz reczitálás mellett sem hagyhatom érintetlenül azon jelenetet, midőn bucsut vettünk Óvártól, akadémiánktól és egymástól. Egy korszaka a régi viális gazdaségletnek záródott be mögöttünk, mert ekkor szűnt meg a régi rendszer, a szabad kurzus, mit az akkor elhunyt jeles igazgatónk, dr. Masch emlékével közösen, mint e korszak utolsó mohikánjai, gyászolunk. Ezentúl kezdődött az akadémiára, de ránk nézve is a »Sturm und Drang« korszak!

A következő két évet, mint átmeneti éveket, melyeknek eredménye összefügg, rövidség okáért összezsátolom.

1885/6. Ez időszak volt az, melyet az akadémiáról ismét hazakerülve, előkészületekre s megfigyelésekre szántam, s bizony mondom, volt okom sok mindennek utána gondolni, s aggódással töltött el az, a mit ott fenn előre megjósolva hallottunk, s a mi csakhamar beteljesült, t. i. a búzaárak rohamos hanyatlása 8-7-6 forintig, a jószágárak 25-40%-tel csökkenése, s általános volt az ijedség, hogy hol áll az meg. Túltermelés és pangás állott be minden téren.

A bajt a gazdaközönség, a saját kárán okulva, hamar felismerte; a helyzetet valójában feltárni s megoldást keresni igyekeztek a szaklapok, gazdasági egyletek, társulatok s a mérvadó körök. Enquetteken, ipar és gazdasági kiállít ásókon, versenyeken, mint vészjelre gyűlt össze a gazdaközönség, s míg hazánk termelését és gazdagságát látva önbizalmat merítettünk, másrészt honi terményeink által a külföldet kézzelfoghatólag győztük meg arról, hogy mi igenis akarunk és fogunk versenyezni a kelettel nyers-terményeink, a nyugattal iparcikkeink által.

Ily versenyre hitt fel a 85-iki országos kiállítás Budapesten, melynek nemcsak a külföld elismerése volt a sikere,

hanem gazdaközönségünk azon öntudatra ébredése is, a mely veszély idején ösztönszerűleg összetartásra s vállvetett munkára buzdít, hogy nekünk lehet és kell boldogulni, csak ismerni kell erőnket és céltudatosan kifejteni! A fenti pár év tehát nemcsak nekünk, de fejlődő mezőgazdaságunknak is a megpróbáltatások korszaka volt, s tekintve ez évek sikeres országos átlagterméseit, azt mondhatjuk, nem is e miatt szűnt meg jövedelmező lenni a gazdálkodás, hanem számításunkban esett hiba, az idő keresztülhúzta azt s új feladatot tűzött elénk.

1887. Mindenben a 82-ikihez hasonló év; az enyhe, száraz telet követte jó kitavaszkodás, hűvös esős május, s következménye lett vidékünkön mesés gazdag széna (főleg bodorka) termés, gabonaféléinknél pedig dús gaz- és szemtermés. Jellemzi az enyhe telet nálunk, hogy a jószág majd az egész télen kint járhatott, s az így kimaradt felesleg szalma és takarmánykészletünket élelmes szállítók préselve az ínséges vidékekre, nagyrészt a felföldre szállították, nálunk a szénának mázsájától 2 forintot, a szalmának 20 krt fizettek. A 87-iki dús széna és szalma-termés, 32 keresztet is hozván holdankint, úgy is dúsán kárpótolt e cseréért, s elmondhatjuk, hogy ez évben másodszor ütötte meg a ternót, 10 mmázsás búzatermés köszöntvén be az alföldi gazdának, de sajnos, mar csak 6 forintos beváltási ár mellett.

1888. Az őszi szántás-vetéshez s a teleltetéshez, hízaláshoz az idej jó termés árából nagymérvű berendezések történtek, talán egy évben sem szállítottak a gyárosok annyi kettős és Sack-ekét, mélyítőkét, vetőgépet, a takarmányázáshoz répavágó, daráló és szecskázó gépeket, mint ez őszön; s igavonóit az olcsó árak miatt el nem adhatván gazdáink, kora ősszel nagy erővel elvégezték a szántás-

vetést, és a marhahizlaláshoz fogtak. A 87/88-iki igen szigorú, hózivataros tél a forgalomra és szállításra, vasutaink a nagy fűvások miatt gyakran fennakadván, igen kedvezőtlen volt. Még élénk emlékezetünkben van aztán a tavaszi hirtelen olvadás következtében Alföldünket fenyegető nagy árvízveszély, midőn a Tisza és mellékfolyói 1 méterrel hágták meg az eddigi legmagasabb vízállást, s több helyen természetes magaslatokon törtek át. Húsvét táján az összes kézi és fogatos erő hangyaszorgalommal ment a töltésekre, miket mindenfelé emelni és védeni, kellett. Ép e miatt tavaszi vetéseink el is késtek, de szerencse, hogy az eszlári és tiszabői szakadás, mely az egész Hortobágyot elnyeléssel fenyegette, s féltünk, hogy a Tisza összeszalad a Körös vizeivel, mégis megkímélve maradtunk mentesített földjeinkkel.

A nedves tavaszt száraz nyár követte s a korán és jól bemunkált őszi vetések 7 mmázsás átlagterméssel fizettek, és pedig a sovány szikes és réti földeken ép úgy, mint a megdőlésre és rozsdásodásra hajlandó heves, telkes földeken a legszebb fennálló, rozsdamentes gazt nyertük. Ez év is igazolta, hogy vidékünkön a korai őszi-vetés a sikernek egyik legfőbb biztosítója.

Meg kell említenem ez évben az alacsony 6-7 frtos búzáakkal szemben, hogy a tengeri ára egy börze-manóver, a bécsi Ring következtében tavaszig 6 forintig szökött fel, de megboszulva magát egy régi nemzetgazdasági elv, hizlalóink találtak módot a pótlásra, s a Ring megbukott.

1889. A múlt év őszén repczét csak elvétve, búzát csak elkésve tudtunk vetni, mert az őszi nagy szárazságot késő őszszel sok esőzés váltotta fel. A tél szeszélyes, csavargós volt, s ezt felváltotta a gazdának réme, a

hideg esős márczius, mely fagymarta, duzzadt, a tavaszi melegtől megkelesztett agyagföldről a hideg eső kiszápu- pulva, salétromképzésre, a bőjti szárító szelek pedig cse- repesedésre készítették, s így a búza tövére a föld mintegy ráaszalódván, rásülvén, nem tudott ez évben sem bokro- sodni, soványan »egymást kiabálva« tengődött, gyomoktól sanyarva, s a későbbi forró napok aszályainak kiszolgál- tatva, így következett be ez évtized második sovány éve, kis holdankint 15 kereszt gaz és 4-5 mázsa szán- terméssel, amit az emelkedett árak mellett 8 forintjával értékesíthettünk.

Érdekes itt fölemlíteni, hogy közepes repczetermés- sünket a börzespekulációk miatt az ár felszökvén, 16-18 frtjával értékesítettük holdankint. A nyár igen forró, száraz és mezőtlen volt, de szerencsére a korai szeptemberi esőzés és a hosszú ősz mezőinkre, ugarlásra, repcze és búzavetésre igen kedvező volt. A télnek ugyan kevés szalma és takarmányterméssel mentünk neki, úgy hogy tavaszra ki is tisztultak a pajták és kertek (lógerek) mindenfelé, de azért szükségét nem szenvedtünk.

1890. A 89/90-iki telet, bár egyike volt a legszeb- beknek, tehát mint szűk termés után, összehúzódva töl- töttük. A hizlalásra berendezett gazdaságaink azonban kettős nyereséggel zárták számlánkat, mert olcsón lehetett beállítani, s a korai őszi esőzések gazdag répatermést eredményeztek, másrészt pedig az árak a hízott marhá- nál, de főként az ürüknél felszökkenvén, a pesti vásár- jaink 4-5 kr áremelkedést mutattak kilónként élő- súlyban.

A tavaszi vetéseket sokan már február hóban meg- kezdték, sorvetőpéppel poros őszi szántásba vetvén el tavaszbúzáat, árpát, de a márczius még hozott egy rövid

telet, s az igazi tavasz csak József napkor nyílt ki. A legszebb kikeletet élveztük ismét pár hónapon keresztül, néhány májusi eső, utána harmatos, hűvös nevelő júniusi idő, hihetetlen buja vegetációt idéztek elő, s óriási szénatermésünket betakarítva, aggódva néztük kövér vetéseink megdőlését s a levélrozsa felléptét. De a folytonos hűvös időjárás, néha széllel felkavarva, felrázva lefeküdt vetéseinket, oly szép lassú fejlődését és érlelését okozta a szemnek, hogy daczára a rozsdaveszélynek, termésünk meg nem szorult; s a mi fő, e nem remélt nagy termés betakarítására és cséplésére esőtlen, száraz nyár kedvezett. A szokatlan forróság azonban felégette a mezőt, s vidékünkön óriás tömegekben lépett fel egy a marokkói sáskához teljesen hasonló szöcske-faj, úgy hogy hatóságilag elrendelték megyeszerte irtását cyprusi sövényekkel a szokott módon hajtás által, de bizony ez évben már a harmadik vedlés után a szárnyra kelt sáskák irtása kevés eredménnyel járt; mígnem egy hatalmas záporosó elseperte az egész sáskahadat, de már ekkor petéit lerakva, gondoskodott későbbi pusztító elterjedéséről.

Végig utazva a nagy Alföldön, az aradi kiállításra, augusztus hónapban, lélekemelő volt a látvány, amit az alföldi gazdaságok serény munkája, a sürgés-forgás mindenfelé mutatott. Ha idegen jött a kiállításra Budapesttől Aradig, bizony előbbi' téves fogalmai megváltozhattak hazánk gazdasági viszonyairól, mert a mezei industria fejlett, egészséges, zajló előképét, panorámáját láthatta mindenütt; gazdag, népes vidékeket emberfeletti munkával szorgoskodva, mindenfelé sürgés-forgás, pezsgő, lüktető, eleven élet: mindezekon felül Alföldünk koronáját, a mezőhegyesi állami uradalmakat a gazdasági kultúra

legmagasabb fokán látva a vértanuk városa közelében: Vajjon mit gondolhatott hazánkról és népéről a külföldi?

Most végül átlépek a határt, mely a múlt évtizedet elválasztja tőlünk, s röviden megemlékezem a közelmúlt két évről, melynek eseményei még élénken élnek emlékezetünkben.

A 91/92-diki éveket összefoglalva, egy új korszak hajnalát látjuk derengeni, mert államháztartásunkban helyre állván az egyensúly, pénzviszonyaink rendezésével, a határzár megnyíltával a pangást és tespedést szabaddabb légáram, pezsdülés váltotta fel, s ennek következménye volt a termény- és jószágárak hirtelen emelkedése s mezőgazdaságunk új erőre ébredése. A legszerencsésebb időszakban köszöntött be, 91-re kelvén ezen évtized első éve, országszerte gazdag búza és kukorica termésével, melyet a külföldi export következtében nemzetgazdászok és börziánerek előtt már elérhetlennek híresztelt magas áron, a búzát 10 frtjával, kukoriczát 6 forintjával tudtuk eladni Alföldünkön. Annál lesújtóbb és kétségbeejtőbb volt ránk a Jász-Kun-Szolnokmegye java részét s így határunkat is teljesen megsemmisítő jégverés az aratás előtt, Péter-Pálnapját követő vasárnapon. Tönkre tette legszebb reményeinket, s szívfacsaró volt a látvány, mely élénk tárult a zivatar után, és kétségbe esve sóhajtottunk fel: »Uram Isten, mivel érdemeltük ezt meg?!«

E veszedelem, bár az adóelengedések és a biztosító társulatok kártérítései némileg enyhíték a bajt, ma is érezhető, s messzekiható nyomokat ejtett vidékünk virágzó mezőgazdaságán, de sokra megtanított bennünket, az összetartásra, takarékoságra s közös gazdasági érde-

keink védésére és fejlesztésére vállvetve tömörülni e jelszó alatt: »Segíts magadon, Isten is segít!« ekkor fogamzott meg nálunk a községi gazdasági egyletek eszméje, s vidékünkön meg is alakult.«

A legközelebbi 92-diki gazdasági év eredményét látjuk mezőgazdaságunk jelen helyzetében kifejezve. Hosszas volna e célra nemzeti vagyonosodásunk összes tényezőit újból elősorolni, s fejlődő mezőgazdaságunk minden ágában kimutatni a haladást, a mint azt a folyton emelkedő földárak, haszonberek s a termelési adatok után ítélve, emelkedő átlagterméseink kézzelfoghatólag bizonyítják.

Végeredményében a tíz éves múlt tapasztalatai s a legközelebbi két év adatai alapján felállíthatjuk a tételt hogy a mezőgazdasági válság megszűnt, s méltán várható a fokozatos fejlődés alapján hazánk mezőgazdaságának fellendülése, nemzeti jólét és vagyonosodás. Egyik jeles nemzetgazdászunkkal szólva, azon biztató következtetéssel nézhetünk a jövőbe, hogy: »Napjaink tévesnek bizonyították Stuart Millnek azon feltevését, hogy a mezőgazdasági ügyesség és tudomány csak lassan fejlődnek és még lassabban terjednek el. A mindinkább terjedő általános és gazdasági képzettség, melyet előmozdítottak, sőt a napilapok is, lehetővé tették, hogy minden haladás, minden fölfedezés, melyet akár a művelésmódban, akár a gépekben és eszközökben tettek, csakhamar közkinccsé legyen. S a mindig éber verseny nem szűnik meg gondoskodni újabb, meg újabb találmányokról és javításokról.«

A fokozatos emelkedés eredményét igazolják a termelési adatok:

	1871	1875	1880	1885	1890
	ezer mázsákban				
Búza	16,917	13,277	22,363	31,109	25,236 mm.
Rozs és kétszeres	12,232	9,528	10,415	12,285	10,693 «
Árpa	6,679	4,417	11,483	12,251	7,696 «
Zab	5,663	3,209	8,47	48,573	6,709 «
Tengeri	16,147	19,977	26,965	27,986	26,594 «
Összesen:	57,639	50,710	78,702	92,204	76,938 mm.

A 90-diki év terményárait tudva, azt mondhatjuk, hogy ez évben szerencse, hogy nem szakítottunk egyszerre a régi iránnyal, amint a 80-as évek elején tanácsolták az amerikai verseny miatt, hogy búzatermelésünket redukáljuk. Most már állítjuk, hogy Amerika 4-5 év múlva nem tud annyit szállítani az európai piacra, mint eddig, míg ellenben nálunk a gabonatermő terület emelkedőben van, mert 20 év alatt 70-90-ig 16.697,782 holdra emelkedett 13,5 millióról.

Hogy pedig mezőgazdaságunk a termelés minden ágában a haladás helyes irányát követi, meggyőződhetünk a Hensch Árpád által »Mezőgazdaságunk fejlődése 1867-1892-ig« a »Mezőgazdasági szemlében« közzétett kimerítő és részletes tanulmányából. Szerinte: »Évi kivitelünk kített ugyanis 1885-től 1889-ig átlagosan 425 millió forintot, mely összegben a mezőgazdaság növényi és állati terményei 300 millió forinttal szerepelnek,« folytatva: »hogy pedig a mezőgazdasági termények kiviteléből származó bevételek 1870-1890-ig milyen arányban növekedtek, habár ezen időszak alatt népességünk is 13 és fél millióról 15,1 millióra emelkedett és ezzel karöltve a bel-fogyasztás is fokozódott, ez iránt tájékoztatást nyújtanak a következő adatok:

1870-ben volt a kivitt mezőgazdasági termények értéke..... 190 millió forint,
 1885-ben volt a kivitt mezőgazdasági termények értéke..... 270 « «
 1890-ben volt a kivitt mezőgazdasági termények értéke..... 380 millió forint.

Vagyis 20 év alatt mezőgazdaságunk exportképessége megkétszereződött. «

Soraimat azzal a meggyőződéssel fejezem e helyen be, hogy mezőgazdaságunk fejlődése, a haladás még megállapodásra egy irányban sem jutott, sőt ellenkezőleg: a továbbhaladás feltételei minden irányban megvannak adva, s reméljük, hogy a magyar mezőgazdaság nem volt, hanem lesz!«

X. Mit hoz a jövő?

Eljutottunk végre azon pontig, hogy merész kezekkel föllebbentve a jövő titkát rejtő fátyolt, egy pillantást vehetünk a jövőbe. Mint egy orákulum beszélnek az előttünk fekvő adatok, s látnoki ihlettel mondhatjuk, hogy hazánk 96-ban nemcsak fennállásának ezredéves ünnepét éri meg, hanem megveti alapját »újabb ezredéves fennállásának, mint magyar agrikultur állam!«

Igazolják e jóslatunkat az 1890-ben megejtett népszámlálási adatok, melyeket Keleti Károly-kitűnő statisztikusunk feldolgozva következőkben terjesztett a magyar tudományos akadémia 91-diki évváró ülése elé:

»A házak sznma, melyekben az anyaországban csupán népünk lakik, 2.478,491; a mi a 10 év előtti népszámlálás eredményéhez képest 7–8 százalék szaporodást mutat. A családok száma 3.370,443 s így ezen a nép legerősebb alapját képező viszony a 10 év előtti állapothoz képest 17-3 százalékkal javult. A családoknak feje 3·millió esetben férfi, körülbelöl fél milliónyi a női család-fők száma.

Hazánk polgári népessége 7.450,392 férfiből és 7.683,401 nóból áll, s így esik 1000 férfira 1031 nő. így azt tartja a felolvasó, hogy tetemesen megcsökkenhet a hajadonok azon aggodalma, hogy főkötő alá nem jutnak, mert alig egynehánynak kell letenni arról a reményről,

hogy férjes asszony, esetleg családanya is lesz belőle. A nőtlenek 4.146,684-en, a hajadonok 3.801,305-en vannak.

Az első életévet még be nem töltött kisdetek száma 242,998 fi és 240,018 nőgyermek. Az 5-dik életévükig csoportosítottak száma így alakul:

Figyermek: 1.265,048, nőgyermek: 1.266,152.

A két nem közt 6-12 év közötti van 2,402,989. A 15-ik életévig 934,567 vagyis az összes népességnek 22-25 %-ja.

Az 1880-ikihoz képest nagyobb szaporodás csak a gyermekekben található, mert ez azóta 14-17% al több. A leányok közül 7948 ment már férjhez; 16 és 26 év között pedig 161,819 férjes nő szerepel, míg ugyan e korban csak 11,220 férfi lépett házasságra.

A férfiaknak 6%, a nőknek 46,5 tudott írni, olvasni.

Felekezetek szerint van az országban:

Római katolikus	7,241.547	vagyis	47,85%
Görög katolikus	1,655.171	»	10,94%
Örmény	2,725	»	0,02%
Görög keleti	2,065,905	»	13,65%
Ágostai evangélikus	1,182,487	»	7,81%
Helvét	2,209,395	»	14,60%
Unitárius	61,637	»	0,41%
Más keresztény	7,818	»	0,05%
Zsidó	706,838	»	4,67%
Más nem keresztény	239	»	—

A vallásfelekezetek számaránya alig tizedrész százalékkal változott a 10 év előtti népszámláláshoz képest. Érdekes, hogy csak a nazarénusok száma szaporodott

6829-el; szaporodás dolgában másképp áll a dolog a nemzetiségeknél, ami igen örvendetes eredményt mutat fel állami szempontból. A haladás csendes és zajtalan, de feltarthatatlanul a magyarság erősödésében nyilvánul. Alkotta pedig a politikai magyar nemzetet:

		90-ben	%	80-ban
Magyar	7,361,207	48,64		46,65
Német	1,987,310	13-,12		13,62
Tót .	1,896,358	13,53		13,52
Oláh	2,050,425	1712		17,50
Horvát	183,429			4,60
Szerb	494,847			
Wend, slován	70,658	0,47		0,46
Örmény	2,067	0,01		0,02
Cigány	96,264	0,60		0,57
Egyéb más nyelvű	77,515	0,51		0,49

Tehát alig 1-2% csökkenés az egyes nemzetiségeknél, mégis a magyarságnál két egész százaléknyi emelkedés.

Ha pedig az imént kimutatott 7,361,207 magyarhoz hozzá vesszük azokat, akik magokat magyarul tudóknak vallották be, és a hadi szolgálatban levő magyarokat, kerek 8 és fél millió magyart mutathatunk be más nemzetiségű polgártársainknak.

Vajha sikerült volna – fejezte be – lelki szemünk elé úgy varázsolni e képet, mint ahogy én és tisztelt társaim a lefolyt év alatt vele s közte éltünk, szomorodva minden kedvezőtlen, örülve minden előnyös viszonyán! De bárhogy van is, abban mindnyájan egyetértünk, hogy a közel millenium alkalmával büszke önérzettel

fognak végig tekinthetni sorainkon; nem lesz mit szégyelnünk, ezer és ezer bejött honfoglaló őseinktől Megőriztük örökünket, gyarapodtunk számban, műveltségben, s ha megszűntünk keleti nép lenni, ezzel is csak első szent királyunk örökét váltottuk be, ki államalkotó intézményeivel a kereszténység és nyugati civilizáció irányába terelte hazánkat!

Alföldünk és népének múltját és jelen helyzetét tekintettel közgazdasági és kulturális viszonyaikra a fentiekben látván, azon nyugodt öntudattal nézhetünk gazdasági életünk jövője elé, melyet érzünk, – gazdái nyelven szólva – midőn dolgainkat jól végeztük: jól szántottunk vetettünk, munkálkodtunk, Istentől várjuk az áldást!

A múlt tapasztalatai meggyőztek arról, hogy el voltunk maradva, s lehetett volna többet és jobban végezni, ha a konzervatív hagyományokkal szakítva minden téren a haladás mezejébe lépünk: de így lépésről lépésre haladva, még biztosabban érte el mezőgazdaságunk jelenleg a virágzás korát, s nagy nemzeti törekvéseinknek méltó gyümölcse lesz a jövőben, ha eljő az aratás nagy napja, hazánk népének polgári jóléte és a nemzeti vagyonosodás.

Hála az égnek, ma már a magyar gazda is felismerte a hazafias feladatot, s tudva, hogy az áldott magyar föld meghálálja a reá fordított több munkát és költséget, igyekszik intenzívebb munka és industriális kezeléssel többet és jobbat előállítani, szóval két kalászt termelni ott, ahol eddig egy termett! Ez ma jelszavunk, az átalakulás a mezőgazdasági fejlődés korszakában! Siessen segítségünkre a nagy nemzeti föllendülés munkájában az ipar és kereskedelem, az intéző magas körök feladata pedig

utunkból minden akadályt elhárítani, hogy hazánk a közel ezredéves ünnepélyén mint agrikultur állam arasson a múltért és vessen a jövőben!

A honfi-bú fohászával sóhajtjuk tehát fel:

Balsors a kit régen tép.
Hozz rá vig esztendőt!
Mebűnhődte már e nép
A múltat s a jövőndőt!

XI. A Tiszavidék és Jász-Nagykun-Szolnok megye közgazdasági állapota.

»Ki a Tisza vizét issza vágyik annak szíve vissza« – régi igaz közmondás, rajtunk is beteljesedik. Mint fáradt vándor, kit vágyai messze ismeretlen tájakra vezértek, sóhajtjunk fel, mert a szívünk »csak azt mondja jobb otthon!« Hiába a magyar sív kicsiny, hogy hazáját abba félölelhesse, szereti minden érzésével, minden csepp vérével, de amit szíve rejtekén féltve őriz, az szülőföldje, otthona. Az vonzza, az nyűgözi le magához s okozza, hogy az alföldi, kivált a Tiszavidéki ember, bárhova vezet a sorsa, eleget tesz ugyan kötelességének, alkot magának új munka és eszmekört, új otthont, de mint a szárnyaszegett daru délibb vidékre vágyik, úgy gondol ő is egy szebb hazára, az aranykalással ékes rónatájra.

Honalapító őseinknek, kik e Kánaán földjét vérrel megszerelve megülték, egy hagyománya, egy öröke ez, mely vérünkbe átment, s minden magyarnak 11-ik parancsolata, hogy »szeresd hazádat!«

Az alföldi magyar nép jellemének is ez az alapvonása, mit ezredéves küzdelem, annyi balszerencse és viszály edzett meg, s elmondhatjuk, hogy a vérrel öntözött föld, mely az aczélos búzát termi, termetté és tartja fenn az alföldi ember szívós, aczélos jellemét.

A népszétségi és társadalmi viszonyok szoros össze-

függésben vannak, mert hisz földhöz ragadt nép vagyunk mezőgazdaságunkkal, s annak fejlődésével.

Az alföld-kulturális viszonyai, ahogy azok évszázadokon át alakultak, mindig, ma is megtartották sajátos jellegüket, s e tényezőkkel számolnunk kell közgazdasági állapotaink megítélésénél.

A XIX. században, a felvilágosult és szabad eszmék e korszakában megújulni látjuk a magyarnak évszázados küzdelmeit, s a nemzet e század közepén békóit lerázva, felszabadulva, megkezdte létérti küzdelmét nyugati szomszédaival a kultúra, az önálló nemzeti fejlődés és jólét hatalmas varázsszavára.

Alkotmányos életünkkel szakítottunk a múlt hagyományaival a mezőgazdaság terén is, mert bekövetkezett ránk a vaskorszak, s a magyar gazda ma az ekét tartja legerősebb fegyvernek kezében, melylyel hódítani és előre törni kell !

Az Alföld területi, birtokviszonyait, s a termelési ágakat, szóval közgazdasági állapotát már láttuk egy előbbi fejezetben, nem akarom ugyanezt a Tiszavidék ismertetésével ismételni. E helyett változatosabb és találóbbré képet nyerünk, ha fölkeressük a mai államrendszer és közigazgatási autonóm kormányzat végszállait, a nagy alföldi városokat, melyeknek mindenike határával egy-kis oszágnak látszik, s ráüti jellegzetes bélyegét a környékén kifejlett gazdasági rendszerre, a birtok megosztás, kezelés, jövedelmezőség szempontjából.

Így nyerjük Tisza vidékünknek is tarka, mozaik-szerű képét, s itt a 90-iki népszámlálás adajait tekintve látjuk, hogy a 10,000 lakoson felüli 109 város és község közül ép az Alföldre, főleg a Tiszavidékre esik legtöbb, a vagyoni állást pedig megítélhetjük a megyei virilisek

és a választók cenzusából, mely ép e megyékben a legmagasabb.

Lássunk 25 ily alföldi, főleg tiszavidéki várost:

Szeged	87,410	Szarvas	24,393
Szabadka	73,526	Mező-Tur	23,762
Debreczen	58,952	Hajdu-Böszörmény	29,244
Hódmezővásárhely	56,626	Szolnok	21,993
Kecskemét	49,600	Csongrád	20,808
Arad	43,682	B.-Gyula	20,388
Csaba	34,608	Orosháza	19,962
Szentes	34,608	Török-Szent-Miklós	18,777
Félegyháza	30,444	Karczag	18,264
Czegléd.	27,727	Halas	17,144
Békés	25,093	Hajdu-Nánás	14,458
Nagykőrös	24,727	Túrkeve	13,092
Jászberény	24,331		

Az itt összeirt 25 jórészt tiszavidéki tőzsgyökeres város, mindmegannyi emporiuma, góczpontja a vidékét képező s sférájához tartozó pusztáknak és birtokoknak, egy-egy csillagrendszerhez hasonlíthatjuk, s a bennök rejlő vonzó és taszító erő hozza létre a mezőgazdasági erők helyes egyensúlyozását. Fényét és melegét mindmegannyi a mai zónarendszer mellett a közös napból Budapest fő- és székvárostól nyeri, egészséges légkörét pedig az ipar és kereskedelemnek köszöni.

Az óriási kiterjedésű puszták, a birtokok különös tagoltsága, a gazdag talaj s a klimatikus és kulturális tényezők, bizonyos egyöntetűséget kölcsönöznek Tiszavidékünk mezőgazdaságának; ma még általánosan a költerjesség jellemzi azt, mert túlnyomó az egyszerű tanya-

rendszeres kezelés, de mindinkább közeledünk az okszerűség, az arányos beosztás, az intenzív kezelés felé.

A változott viszonyok indokolják ezen fokozatos átmenetet, fejlődést, mert hiszen természettől megáldott gazdag földjeink a nagyobb befektetést és több munkát meghálálják; a magas földárak és haszonbér, az adórendszer, költségesebb életmód, az alacsony terményárak pedig kényszerítnek fokozottabb termelésre, melynél segítségünkre jön az ipar és kereskedelem, az élénk forgalom és külföldi export.

Mindezt ma már gazdáink, kiket szokás konservatívsággal vádolni, helyes érzéssel belátják, s tanulva az intensive kezelt uradalmak és minta gazdaságok úttörő példájából, igyekeznek a korral haladni.

Mint vezércsillag tündököl előttünk a kultúra legmagasabb fokán álló mezőhegyesi uradalom.

Nem vélek felesleges munkát tenni, ha közlöm ennek rövid leírását:

»Mezőhegyes a magyar állam birtoka 30,000 kat hold. az egész egy tagban, s egyenletes mindenütt, mély humuszgazdag talaj, csupa szántható terület.

Sajátszerű és mindjárt hozzá tehetjük, hogy szerencsés keveréke ez a birtok a nagy alföldi uradalmaknak, s a nyugoti ipari gazdaságok jellegének. A lefolyt évtized gyors haladásával ma már ott van az intenzivitás dolgában, a hol a többi alföldi uradalmak talán 50 vagy 100 év múlva lesznek, e mellett azonban nem veszítette el magyar jellegét sem.

Mint az Alföldön mindenütt, úgy a fősúly itt is a gabonafélékre, első sorban a búzára van fektetve. A búza mintegy 4000 kataszt. hold, az összes területnek mintegy 12%, a többi piaczi termény rozs 400 k. hold,

árpa 1300, zab 2300, tengeri 1750, repce 1200 hold. A mellett ott van azonban körülbelül 3000 holdnyi kiterjedésben a cukorrépa, itt vannak bár csekély kiterjedésben az ipari növények, dohány, kender és ismét 30%-a az összes területnek takarmányt terem; a mennyiből van túlnyomóan mesterségesen vetett rét és legelő több mint 6000 kat. holdon, 1400 h. muhar, 1500 hold zabos bükköny, 600 k. hold luczerna, stb. A mindenfelé szétosztott s összesen körülbelül 1500 k. holdnyi remisek, valamint az utak mellett mindenütt vonuló pompás fasorok szintén előnyösen ütnék el az alföldi megszokott képtől

A föld megmunkálása ugyancsak intensiv. Az eke alatt álló területnek 13-15%-át három 20-20 lóerejű gözkezeszerrel szántja fel mélyen, azon felül pedig 300. ígás ló, és circa 1500 ökör dolgozik a birtokon. Ennek megfelelő aztán a kézi erő is, mely közel 900 egész évre fogadott cselédből és május elejétől október végéig állandóan mintegy 25,000 felvidéki munkásból áll.

Ezekén túl pedig szakmányos és napszámos munkára évente több mint 50,000 forintot fizet ki az uradalom.

Hogy pedig manapság már az alföldi Kánaán is állja a trágyát, azt kézzel foghatólag mutatja Mezőhegyes példája, a hol daczára a mindenütt körülbelül 1 m. mély humusrétegnek és a mély művelésnek (illetve épp az utóbbira való tekintettel is) évente a szántóföldek 7%-kap kat holdankint 250 q. és további 8-9% pedig 150 q. .ganajt, újabban pedig a cukorrépa alá műtrágyákkal is kezdenek dolgozni.

De nem is kell ám azután ugarolniok! Ilyen munka, ilyen trágyázás mellett tiszta, porhanyó és jó erőbe levő a föld!

És meglátszik a jó munka, a trágyázás a terméseken, a melyek átlagban is jóval fölötte állnak a környék hasonló talajú gazdaságaiban előállított terméseknek!«

Bajos volna Mezőhegyes fenti leírásából párhuzamot és következtetést vonni az Alföld, sőt csak a Tiszavidék többi óriási kiterjedésű uradalmaira. Vannak ugyan kiváló minta-gazdaságaink, mit főuraink *áldozatkészsége* emelt a fenti niveaura, mint József főherceg kis-jenői, gr. Károlyi Alajos mágócsi, Almássy gróf kétegyházi, s Wenkheim gr. Kígyósi uradalma, de ezek a jövedelmezőség szempontjából, a befektetett tőkének alig 2-3%-át hozván meg, nem lehetnek mérvadók általános közgazdasági állapotaink megítélésénél; csak mintaképül szolgálhatnak az átmenetet képező nagy bérletek és személyes vezetés alatti középirtokok, az intenzitás felé törő gazdasági rendszerének.

Bármilyen szívesen időznék e tárgynál, felkeresve a birtokmegoszlás és szocziális alakulás szempontjából érdekes középirtokokat, s a tiszamenti tanya-rendszeres gazdaságokat: oly messzemenő munka volna a közgazdasági szempontok ilyen tagolása, hogy külön könyvet igényelne és érdemelne. Utalok azért e helyen dr. Sonntág legújabb Baross Károly által kiadott: „*Magyarország földbirtokosai*” című könyvére. Én köteles ígéretnek eleget vélek tenni, ha e helyen csak a Tiszavidék egyöntetű, mozaikszerű képéből speciell a mi megyénk, Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegye – mint a mely úgy is központja a többi tiszavidéki megyéknek, s nagy átlagban a többiek is hozzá hasonlítanak – tüzetes közgazdasági leírását adom.

Első sorban tehát csatolom megyénk térképét, s ez

által fölmentve érzem magam, hogy külön adjam geográfiai ismertetését – ami bizonyára ismeretes is – inkább a kulturális és közgazdasági állapotokra térek át.

Elöttem fekszik a 10 év előtti ezen állapotokról Kormos Ödön közigazgatási tag tüzetes jelentése:

Megyénk területén közgazdasági viszonyait megfigyelve, különös célom volt azon hiányok földerítése, mik gyors orvoslást igényelnek. Ez irányba most némileg is mondani valamit, nagy feladat, talán javaslatokat tenni még nagyobb, de tenni hazafias kötelességem.

Általánosan elfogadott nézet ma a gazdaközönség körében, hogy nyersterményeinkkel többé versenyképesek nem vagyunk; mi adott erre okot? Hiszen egyetlen-szer sem adtuk ezen gazdaságnak válságos éveiben búzáunkat 8 frton alól, míg az 50-es évek utolján bejött válság alatt, a 63-dik nyomort közvetlen követő 64-ben 4-6 forintig kellett lejjebb búzáunkat elvesztegetni.

Minden termelés alá van vetve a kínálat és kereslet hullámzó törvényeinek, ez előtt minden termelőnek meg kell hajolni és keresetét, ha teheti, többoldalúvá igyekezzék tenni az egyensúly megtartásáért!

Állandó csapásként jelentkezett egy tized óta a „rozsa”, mely még pusztulással fenyegeti legfőbb jövedelmi águnkat, fenyegeti kifejlődött malomiparunk lételét. Ezen a téren tanulmányokat, kísérleteket tenni a csapás mérséklésére semmi sem lehet elég nagy áldozat, akár állami, akár magán utón, ezen segíteni kell s hitem szerint részben lehet is.

Általánosan tudva van, hogy a talaj minőségéhez képest a rozsa pusztításainak eredménye különböző; meg kell jegyezni, hogy nemcsak a felső termőréteg, hanem az altalaj minősége is döntő befolyást gyakorol

Ezen megfigyelés alapján a rozsda pusztításának eredményére nézve osztályozhatjuk megyénk talaját 4 (osztályban):

1. *Homokterületek*, ezeken alig említésre méltó károkat okozhat a rozsda.

2. *Szikes talajok*, mikén minden nagyobb káros következmények nélkül lép fel ezen gomba.

3. *Fekete laposi földek*, miknek alsó talaja kizárólagosan szikes, ezen talajon már részben mennyiség, részben minőség tekintetében, különösen a későn vetett búzáknál okoz károkat és végre

4. *Fekete korhanydús talajok*, 2-4 lábnyi termőréteggel, melyeken feltétlenül bármely időben és bármily fajtájú búzákat megsemmisítendő a rozsda.

Ezen utóbbi, a szerves anyagok rohadékaiból megszilárdult képződmények, korhanydús talajok ásványi alkotórészekben szegények, legszegényebbek pedig kálium és natrium tartalomban, a mely savak legfőbb tényezői az egészséges növény és szemfejlődésnek, így minden áron ezen savak olcsó és könnyű szerrel a talajba viteleléről kell gondoskodni.

Áttérve az egyes termelési ágakra, látjuk a megyénk termelési viszonyait 10 év előtt. Főhelyet foglalja itt el első sorban a búza, repce és tengeri, mert ezeknek helyes egymásutánja adja tömeges növelése által a legbiztosabb és helyes vetésforgót; melléjük sorakozik az árpa, rozs, tavaszbúza és a zab.

Nem mulaszthatom el, hogy itt az eddig szándékosan mellőzött termelési ágakra is ki ne térjek, s első helyen kereskedelmi és ipari növényeinket méltatnom.

Első helyen említem fel a dohányt, melyről a 10 éves megyei jelentés így szól:

»A dohány hivatva van sajátos éghajlati és talaji viszonyainknál fogva állandóan az ötlet megillető helyét a világkereskedelemben elfoglalva tartani.

Az egyedárúság behozatala óta a dohánytermelés mindig szaporodik mennyiségileg, de minőségileg hanyatlak, de nemcsak ebben kell keresni ezen cikkünk minőségi hanyatlását, hanem a gazdasági rendszerünkben beállott aránytalanságok is tényezői ezen visszaesésnek.

A mint a búzánk utólérhetlen minőségét fenyegeti a rozsda, úgy dohányunkat ugyanazon betegség már is képtelenné tette finomabb feldolgozásra, mint a világpiacokon leginkább értékesíthető lenne, szivar stb.

A túlságos szántás-vetés folytán nagy tevékenységű talajunkat nem fenyegeti ugyan még a kimerülés, de az egyoldalú használat miatt bizonyos alkatrészek jobban kihasználtnak; trágyázásunk pedig ezen alkatelemeket nem pótolja, miután a most dívó gazdasági rendszerünkben a szemtermeléshez viszonyítva a takarmánytermelés arányban nincs, sőt állataink is leginkább a szemtermelés után nyert szalma és töreken teleltetnek.

Ilyen takarmányok után elenyésző kis részben adhatjuk vissza a sovány trágyában a felhasznált sókat és savakat, s így talajunk termékenységét nem igen növeljük, hanem melegágyat vetünk a növények betegségének-

A dohány hibái is így a rozsda végzetes pusztításából erednek, pettyessé, fehéressé és törekenynyé válik a dohány és elveszti minden rugékonyságát.

Áttérve másra, a burgonya és répa még 10 év előtt csekély fontossággal bírván, kevésbé természetett.

A kendertermelés ellenben, bár mint háziipar elhanyagoltott, gazdasági egyletünk kezdeményezésére *me-
gényekben mindinkább tért hódít, már 10 év alatt sürgeti*

az előadó: »Törekedjünk oda, hogy állami kezdeményezés, társadalmi ismertetés útján ezen természetmény előállítható legyen. A hol mindennap arról beszélünk, hogy Amerika konkurrencziája semmivé teendi gazdaságainkat, ott gondoskodni kell még áldozat árán is újabb és újabb természetményekről!«

A termelés mellékágainak részletezése helyett térjünk át a nálunk divó másik fontos ágára a gazdálkodásnak.

»Állattenyésztésünk terén oly mozgalom, amely különösen fölemlítésre méltó volna, nem történt – sőt talán az ártalanság sok tekintetben csökkenti az állattenyésztés iránti hajlamot. A gyapjú értéktelensége a birkanyájak szaporítását vagy éppen nemesbítését nagyon akadályozza. A sertésenyésztés a drága eleség folytán mint hasznot nem hajló teljesen elhanyagoltatik; egyedül a lótenyésztés terén konstatalható a folytonos haladás. Az állattenyésztés oly fontos tényezője a közjólétnek, hogy azt fejtegetni felesleges, azonban gyakran az értelmetlenség oka annak, hogy haszonnal nem tenyésztünk; gyakori ez a közlegelőkön tartott ménesek, gulyáknál és csürhéknél.

Itt az apaállatok beszerzésére hatósági szakértő beavatkozást kell sürgetni, semmi szín alatt nem volna megengedhető, hogy rossz apaállatok tartassanak, s így a közjólét céljából még oly intézkedések is indokolva volnának, mik talán a magánjogba vágnak.

Átérve végül a kulturális viszonyok vázolására: »Az egyéni tevékenység társadalmi támogatása, a társulás egy célra oly hathatós tényezők, a melyek a maradandó sikernek biztos zálogai. Átértve ezt, országosan szerveztük a gazdasági egyleteket és ma ezek csak elvéte mutatnak fel igazi tevékenységet, e szomorú tény arról győz

meg, hogy a szervezetben kell hibának lenni. Újjá kell alakítani ezen egyleteket és különös súly fektetendő arra, hogy ezen egyletek beléletének vezetésére jól díjazott, irodalmi és gyakorlati téren egyformán képesített emberek nyeressenek meg.

Azzal fejezhetjük be visszapillantásunkat közgazdasági helyzetünkre a múltban, hogy merítsünk abból alapot a jelen megítélésére! Végre is látjuk, hogy a csapások ismétlődnek s az 1316 négyszög mértföldnyi nagy Alföld ismételve ki volt és lesz téve a szélsőségek szomorú találkozásainak, mindig voltak és lesznek terméketlen évek, azért kétszeresen komoly azon feladat, hogy a mennyire emberileg lehető, az extremitások mérsékelve legyenek, legalább hatásukban, mert át kell hatva lennünk az iránt, hogy itt élünk, halnunk kell!«

Mióta mindez meg vagyon írva, sok víz lefolyt a Tiszán!

Azóta az erőszakosan összeillesztett megye szét-húzó elemei, a kunok, a jászok s a megyei párt összeforrottak, Szolnok pedig mint megyeszékhely és forgalmi központ akaratlanul is sokat emelkedett, bár még mindig nem táplálja fiait, a kisebb megyei városokat, mint a czímerében látható Pelikán saját vérével, sőt ellenkezőleg ezek támogatásával, vérükkel táplálkozik.

De lássuk megyénket közgazdasági szempontból a fejlődés jelen stádiumában. A 90-diki alispáni jelentés, mit legszívesebben használtam volna fel összehasonlításul a 10 év előtti állapotokkal, oly lakonikus rövideggyel emlékszik meg a mezőgazdaság helyzetéről, miután akkoriban gazd. előadónk nem volt, hogy a 90-diki adatok helyett vármegyei gazdasági egyleti titkárunknak ez évi kimutatását használom e célra:

»Megyénk mintegy 650 ezer kataszt, holdat kitevő szántóföld területe következőképen hasznosított:

Be volt vetve:

Búzával	277 ezer k. h.
Rozsossal	17
Árpával	73
Zabbal	26
Egyéb kalászos	10
Tengerivel	97
Hüvelyes veteményekkel	14
Takarmány	52
Ipari és keresk. növény	10
Ugar művelés alatt	74

A terméseredmények főbb terményeinkből átlagban búzából 6 q árpából 7,5 q., tengeriből 7-8 q. Takarmányrépából 100-120 q., cukorrépa 60=2,0 q., dohányból 7-8 mmázsára tehetők, vagyis az egy dohányt kivéve valamennyi terményünk alatta maradt a közép-termésnek, amihez még az is járult, hogy a termés minősége sem volt általában kielégítő, sőt pl. búzánál és repczenél határozottan gyengének volt mondható.

Nagyobb kalamitások, – a rozsdán kívül, mely ez idén is rendkívüli károkat okozott a búzában, s annak minőségét helyenkint egészen tönkre tette – nem fordultak elő. E tekintetben a 92-diki lefolyt év annyiban kedvezőbb volt az előzőnél, hogy a jégeső, mely tavaly circa 60 ezer hold vetést pusztított el ez évben csak szórányosan okozott némi kárt, s hogy a peronospora talán a száraz nyár miatt nem volt képes a szőlőben elhatalmasodni.

A marokkói sáska Dévaványa község határában ismét jelentkezett, de pusztítása erélyesen eszközöltetvén, számba vehető kárt nem tehetett.

A gazd. munkák elvégzésére, nevezetesen az aratás, cséplés, hordás, takarmány készítésre általában kedvező idő járt, de a répa, tengeri stb. a száraz nyárban alig voltak képesek vegetálni.

A már fentebb említett gyenge termés és hanyatló terményárak mellett, mindenesetre különös jelenség, hogy a föld ára, valamint hasznobére a lefolyt évben tetemesen emelkedett. Ezen dolognak magyarázatát keresve, azt csakis népünknek a földhöz való előszeretetében, hogy úgy mondjuk ragaszkodásában és az anyagi jólét általános emelkedésében találhatjuk meg.

Az állattenyésztés terén több, kisebb-nagyobb jelentőségű esemény megemlítendő, melyek közt legnagyobb horderejű az állattenyésztési szabályrendelet életbeléptetése, mely nemesik a hímállatokat helyezi hatósági ellenőrzés alá, hanem egyúttal intézkedik, hogy a közös nyájakban bizonyos meghatározott számú nőtényre a kellő számú s megfelelő hímállat tartassék. A gazdasági egyesületnek az állattenyésztés érdekében kifejtett működését az évente tartatni szokott tenyészlő és szarvasmarha díjjazásából, miket ez évben Tisza-Földváron és Kunhegyesen tartott meg, ismerjük.

A juhtenyésztés előmozdítására merinos precoces kosokat szerzett be kedvezményes áron úgy, hogy ez utón 16 darab ilyen kos jutott ez évben megyénkbe.

A selyemtermelés meghonosítása nálunk egészen új keletű, inkább kedvtelésből, mint keresetképen foglalkoztak vele egyesek. Ez évtől kezdve azonban meghonosítotttnak kell azt tekintenünk. A megye 19 községében

119 termelő 1112 kilogramm selyemgubót termelt 1001 írt 45 kr beváltási árért, a miből egy termelőre 934 klgr. gubó és 8 írt 41 kr kereset jut. Ez azonban még csak a kezdet, mely idővel hatalmas termelési ággá nőheti ki magát.

Az állategészségügyi törvény és rendeletek a megyében szigorúan végrehajtnak a törvényhatóság által, s e téren az állapotok túrhetőek voltak, s a ragályos betegségek nagyobb mérvet nem öltöttek.

Az állatvásárok jelentőségükből évről-évre veszítenek, sem a vevő, sem az eladó igényeit nem elégíthetik azok ki, főhibájuk lévén a túlságos eldarabolás, vagyis, hogy minden nagyobb községnek van vásártartási joga.

A munkáskézhiány megyénkben a nyári munkaidő alatt, mint mindig, úgy ez idén is érezhető volt, sőt a a czukorrépa termelés terjedésével fokozottabb mérvben, mint. előbb. A nagymérvű szükséglet különben a felvidékről hozott munkásokkal jó részben fedeztetik.

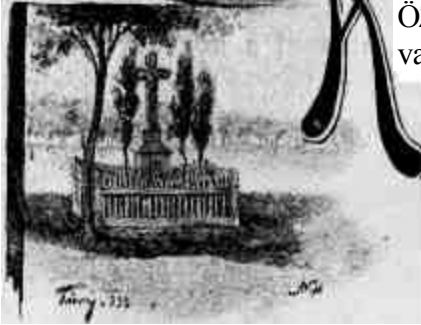
Kő-utak a lefolyt évben is építették, de mert egyrésztől itt a régibb időben az utak építésével és gondozásával keveset törődtek, másrésztől, mert az útépítéshez az anyagot messziről kell szállítani s így az útépítés nagyon sokba kerül, sok évtizednek kell addig lefolyni, míg a vármegye jó kőutakkal behálózva lesz. A jó utak hiányát különben részben a vasúti hálózat pótolja, s ennek teljessé tételére évről-évre történnek újabb építkezések.

A mezőgazdaságot közelebbről érintő gyáripár egy nevezetes alkotással gyarapodott, ez idén kezdvén meg működését a szolnoki Hungária mőmalom, mely 600–1000 q. napi őrlésre van berendezve.«

Összehasonlítva Jász-Kun-Szolnokmegye közigazdasági

életének képét, a fenti két előadói jelentésből a 12 év alatti változásból, daczára a némely téren mutatkozó nem épen kedvező állapotoknak – látjuk, hogy a haladás feltételei nálunk meg vannak adva, s mezőgazdaságunk lassú, fokozatos léptekkel közeledik a kitűzött cél felé; kétszeresen örvendetes jelenség ez nálunk, az ország legmagyarabb megyéjében, mert az eddigi széthúzó elemeket az erőszakosan összeillesztett vármegyének meddő politikai és helyi érdekű harczok helyett közös munkára látjuk sorakozni, s a gazdasági egylet által öntudatra ébresztve, megyénk összes gazdaközönségét együttesen és cél tudatosan látjuk haladni a közvagyonosodás és nemzeti jólét végcélja felé, a helyes gazdasági elvek fokozatos alkalmazása és rationalis kezelés segélyével.

Túrkeve–Turpásztó.

ÖZEL hét éve, mióta a vasút
vasgyűrűjével Turpásztót
Túrkevével összehozva, egy-
másnak őket eljegyezte. Az-
óta tartott a boldog sze-
relmi viszony, csak ez év-
ben lépett a pusztai jellegű
mátka örök frigyre vőlegé-
nyével, Túrkevével, az öröm-

szülők, a városi előljárók s a pusztai törzsökös családok nagy örömére. Mindenki szerencsét és hosszantartó boldogságot kívánhat ezen kompetens házassághoz, ráadásul az áldás sem fog soká késni, a hogy én Kévét ismerem. Én, mint jó házibarát ismerem e boldog férjnek, Túrkevének erkölcsét, jellemét s tulajdonait, s ha valaki a mai praktikus korban azt kérdezné tőlem, hogy van-e műveltsége, vagyona? Hát arra is megadom később a feleletet.

Korát ne feszegessük, mert bizony kissé koros, s azt ma élő ember megmondani nem tudná, de elárulják a krónikák, s e szerint megsúgom itt bizalmasan, közölve az anyakönyvet:

Hol született és mikor? Az első kérdésre a kevi ember humorával felelhetném: ott a Berettyó-parton, a világ közepén. Hogy-hogy? Mert Magyarország a föld közepén van, s Túrkeve Magyarország közepe!

Keletkezésének egész pozitív történetét őseink írott alakban ránk nem hagyván, azt a régmúlt idők sötét homálya fedi. Városunk történetének megmaradt, s ránk nézve igen becses adatait a következő forrásokból meríthetjük: a IX. századtól kezdve kiadott, s az országos levéltárban feltalálható »királyi oklevelek, királyi kiváltságlevelek, nádori oklevelek, s nádori védlevelekből; a jászberényi levéltárban feltalálható distriktuális jegyzőkönyvekből; városunk levéltárában levő jegyzőkönyvekből, melyek rendszeresen 1749. év óta vezetettek; az 1770. évtől rendszeresen vezetett egyházi jegyzőkönyveinkből. Örökbecsű forrást szolgáltat továbbá, néhai Gyárfás István «Jászkunok története» című értékes munkája, melynek városunkra szóló adatai szintén a fentebbi forrásokból, s a többi distriktusok levéltáraiból van merítve. Még forrásokul felemlíthetem a ránk maradt egyes szájhagyományok mellett azon tudományos alapokon nyugvó következtetéseket, melyeket a régebbi időben, valamint a közelmúlt évtizedekben, magában a város belterületén, Kábán. Póhamarán, Móriczon, Csorbán, s a szomszédos Gsuda-Balán eszközölt ásatások, szántások, s földhordások leleteiből; valamint az összes rendelkezésünkre álló adatok összevetéséből magunknak alkothatunk.

A fentebbi forrásokból rendelkezésemre álló adatok alapján, a következőkben vagyok bátor adni, igen röviden, s a legfőbb vonásokban, városunk történetét.

Egyéni meggyőződésem és hitem az, hogy honalapító őseink, a mint ezer év előtt hazánk területét elfoglalták,

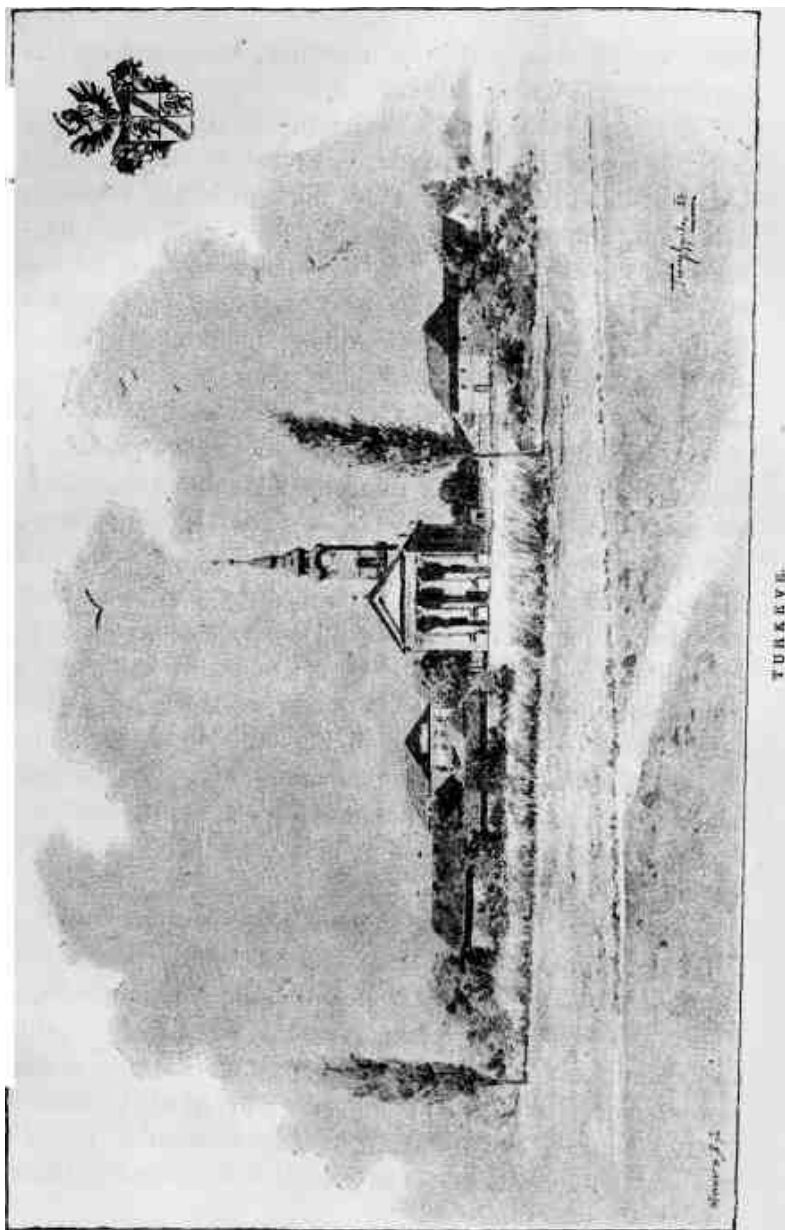
egyres néptörzsek és családok városunk határát képező földterületet is, mint az egyéni szükségletek kielégítésére marhatartásra és kivált lótartásra igen alkalmas területet, a folyóvíz mentén: a most úgynevezett Kabán, Túrkevény, Túrkedden és Pohamarán elfoglalták, s ott nomádnép életmód szerint sátrakban lakva, megszállották. Az itt letelepedett népcsaládok között bizonyára legelső és legjelentékenyebb volt az európai hadjáratra még Ázsiában fővezérül választott Kévének törzse, mely városunk területének keleti, illetve délkeleti részét közvetlen a folyópart mentén foglalta el.

A telep, illetve község, nevét is ezen fővezértől, Tur előnevét pedig a folyótól, a Berettyótól, melyet az ősök Túrnek hívtak nyerte.

A legelső írott adat, mit Túrkeve létezéséről fel lehet mutatni, a XI. század végéről egy királyi oklevél.

Az itt s itten körül letelepedett magyarok számszerint kevesen voltak, ezen indok, valamint a földnek kiváló használhatósága készítette IV. Béla királyt arra, hogy kiválólag harczias, bátor, a lovon való harczban, különösen vitéz kunokat a Duna és Tisza közé és mellé, tehát Túrkeve községbe is telepítse.

Minthogy ősi büszkeségünket képezi az, hogy ereinkben kunvér pezseg, nem lesz talán érdektelen, ha pár szóval megemlékezem a kunoknak hazánkba 1239. évben történt bejöveteléről. Nehogy valaki azt gondolja, hogy mivel a kunok nem együtt jöttek a magyarokkal Magyarországba, tehát azok nem magyarok, szükségesnek tartom megjegyezni, hogy megegyezők a tudósok ama véleménye? hogy a magyarok és kunok ugyanazon vérből származott népcsaládnak tagjai, ugyanis a magyar nép tagja az uraltáji vagyis kun-skitka népcsaládnak, s vérrokona a hun

TURKKEVE.

vagy kun, avar vagy várkun népeknek, melyekkel ugyanazon nyelvet beszélte mindig.

A kunok ázsiai hazájokból, mintegy 40.000 családból álló tömegben felkerekedvén, hátulról a tatárok, még inkább a moguloktól nyomatva, Kuthen király vezérlete sílatt Magyarországra igyekeztek. Ide 1239-ben megérkezvén, követséget küldtek IV. Béla királyhoz, kérvén az országba való befogadásukat. Béla király örömmel fogadta a testvérnemzetet, annyival inkább, mert a főrendek elleni folytonos küzdelmében erős támaszt vélt bennök találni, s letelepítette őket a Duna s Tisza közé. Azonnal el is határozottatott a magyar és kun főrendek gyűlésében, hogy a kunok a magyarok minden jogaiban osztozkodnak, sőt később nevezetes előjogok- és kiváltságokat kaptak. Bejövetelükkor csak az köttetett ki, hogy mennél előbb vegyék fel a keresztségét. Kuthen kun királynak mindjárt, azonnal IV. Béla király lett a keresztyja.

Ekkor telepítettek városunk mostani határára a kunok, mit bizonyítanak a XV. századból meglevő királyi oklevelek is, a melyek már Túrkevét, Pohamarát, Túrkeddet, Csorbát, Cabát és Móriczot kun községeknek nevezik; s ezek közül Túrkevét, mint kolbászszerkezhez tartozott nemes nagykun – nobiles cumani – községek egyikét említik.

Mindezen kun községek folytonos harcban voltak a tatárokkal, törökökkel, rácokkal, s ezek által több ízben porig leégetve, teljesen elpusztítottak. Az első teljes elpusztulás 1594. évben volt. A kunok ezután egy darabig szétszórva, hajléktalanul a pusztákon éltek, míg azután újra összeverődve, régi községeik helyén új hajlékokat építve, falukat alakítottak. De megint szembe találták magukat a tatárral, úgy, hogy 1683-ban megint teljesen

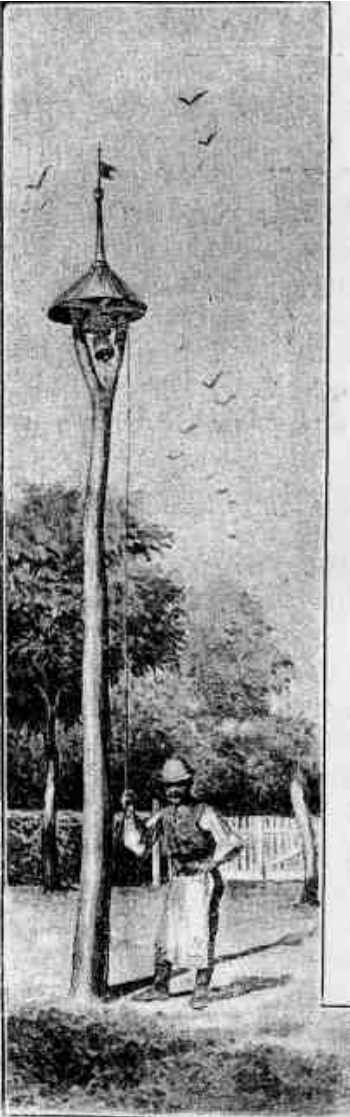
felgyújtattak és elpusztultak falvaik, még pedig Pohamara és Csorba lakói többet nem is igyekeztek visszaállítani a községüket. Túrkeve is 1703-ig pusztta volt, csak ekkor kezdenek újra benne letelepedni, s a régi falut visszaállítani. Pusztai minőségét és állapotát tünteti fel az 1699-iki »kun községekről és pusztákról« szóló kimutatás s az 1702-ben a német vitézi renddel, vagy a mint hivatalosan kifejezték »felséges udvari kommisszióval« kötött szerződés. Tudjuk ugyanis, hogy 1702-ben a három diátriktus: Jászság, Nagy-kunság és Kiskunság a német vitézrendnek eladatott a Tarály által. Értékük megállapítása végett, ezt megelőzőleg I. Leopold király 1699-ben kiadott királyi levélben elrendelte az összes kun helyek és puszták megbecsültetését.

A mi pusztáink a következő áron becsültettek meg:

Kába- és Kevi-pusztta 3.000 rhenesi forint, Móriczpusztta 2.250 forint, Pohamara-pusztta 2.700 forint, s az egész Csorba 4.500 forint.

A német rend »udvari comissio« birodalma alól a nemes Jász-, Nagy- és Kiskun-distriktusok, Mária Thérézia királynő alatt 1750-ben »örökös-képen megváltották magukat és régi szentkirályoktól adatolt privilégiumok szerint való szabadságokra visszatétettek«, még pedig »ezer magyar lovas katonának felállításával; 500.000 rhemi forintoknak hiba és fogyatkozás nélkül való lefizetésével, és a comissio által a distriktusokban tétetett épületeknek rebonifikációjában fizetni kellett terhes summáknak letételével«.

Túrkeve ezen megváltási összegből, felállított negyvenkét lovas katonát, és kontribuált az épületekért kellő summában, úgy nemkülönben a redempciónak terhes quottájában: 28.300 forinttal. Még pedig: territóriumért

11.300, Móriczért 8.500, Kábáért 3.000, Poharaaráért 3.000, egynegyedrészes Csorbáért 2.500 forinttal.

E 28.000 forint váltásdíjat Túrkeve város nemesi, lakosai együttesen, közösen fizették ki. Mindenki fizetett ház- és kerttelekért, s a praediumokon levő földeiért bizonyos összeget, ez által magának a territóriumon, az összeg nagysága szerint pedig a pusztákon örökös fundust váltott és magát ingremiálta, a privilegialis örökös szabadságban. Erről községünk »testimoniális és abszolutiális levelet« állított ki mindenkinek (Endrédi Pál jegyző által aláírva) 1751-ben. Ezek lettek a község redemptusai. Láttuk, hogy 120–130 év múlva ez a redemptió szomszéd kun községeinkben, elkeseredett pereknek lett alapja.

Ezen időtől kezdve városunk belbékéjét háborús-

kodások többé nem zavarván, őseink a királyoktól nyert kiváltságok alapján, mint szabad nemes kunok, statútumaik által mintegy kis ország lakói izolálva lévén, megszokták a saját ügyeiket maguk intézni, a másokéval nem törődni. A természet emberei voltak, legfőbb súlyt jószágtartásra és tenyésztésre fektettek, s gazdag földjeik termése fedezte minden szükségüket. Legfőbb uruk, a nádor oltalma alatt állván, – kinek a törvénytábla sallariumot fizették – közügyeiket a kerületi közgyűléseken, saját helyi, községi ügyeiket pedig önálló jog- és hatáskörrel szabadon, önmaguk intézték, s igyekeztek anyagi jólétük alapjait megvetni, kulturális előhaladásukat fokenkénti fejlettebb rendezettséggel céltudatosan munkálni.

Így mindjárt 1754-55-ben templomot építettek, egy lelkészi állomással, s majd 1786-ban elhatározták a második lelkészi állás rendszeresítését. Néhány katolikus család költözködve be a városba, ezek 1775-80. közt megalkotották, felsőbb hatóságaik útján, a római katolikus egyházat, s 1780-ban helyet kértek templomépítéshez.

Feljegyzésre méltó még városunk történetében, hogy jelen századunkban több ízben szorongatott árvízveszedelem által. 1834-ben egy óriási zivatar látogatta meg, mely még a torony gombját is lehajította, a mely rövid idő alatt újra feltétetvén, az akkori református lelkész Csethe Lajos, a következő verset tette a toronygomba:

Álljál tornyunknak szép dísze időről időre,
Kultúránk örökös képe, tanúja te vagy,
Trutzszoljál szélvész, zivatar, tűz, víz erejével,
Úgy hív emlékünksz sok időre nekünk.

1849-ben a türkevek is fegyvert fogtak hazájuk, szabadságuk szent ügyének védelmére, s július 5-én táborba

indult a Karczag aiat, Szent-Ágotánál felállott kun-táborba Túrkevéről 1.117 férfi.

1863-ban az örökké feledhetlen nagy szárazság miatt, határunkban semmi sem termett, s e miatt nagy inség lett, jószágaink más vidékre hajtattak el felében nyaralni, s ekkor városunk az államtól segílyt kért, kapott is hitelbe 4270 mérő gabonát, 3.000 köböl rozstot, és 1864-ben 12.000 forint állami kölcsönt.

No, de vessünk fátyolt a múltra, beszéljünk a jelenről. Elégedjünk meg mi hálás utókor azzal, hogy őseink jól végeztek a mit cselekedtek, s örökök hagyták ránk, ma virágzó, gazdag városunkat, s örökük most firól fira szállva, áldja poraikat !

Korát is elődeink a régmúlt sötét homályába burkolták bölcsen:

»A mennyiben az emlékezet fáklyája a múlt idők homályába bevilágíthat, az evangélikus református egyház emlékkönyvében található nyomok a református egyház megalakulásáról és a népnevelési ügyeink felkarolásáról, Az első fejlődés koráról az anyaegyház megalakulásáig 1733-ig, adatok hiányában nem alkothatunk képet, de már egyházunk lelkészei közül egy Budai Bálint nevű, mint a túri egyházvidék esperesje említették 1680-ban.«

Mint krónikás e szűkszavú adatokat visszamenőleg kiegészíthetem, s a közeli kabai és balai telkeken esz-közölt ásatásokból és földhordási leletekből következtetem, hogy a Kun László királyunk által a középkorban ide telepített népünk először a határunkban szétszórtan található emelkedettebb faluhelyeket, Kába, Ballá, Móricz, Pásztó, Póhamara és Csorbát szállta meg, az itt található téglában látható jegyek, s a korhadás előrehaladt fokán álló házberendezések, s néhány Rákóczy-korából maradt

»Pro libertate« tallér 1606-ból, összeegyeztetve a történelmi adatokkal, arra engednek következtetni, hogy városunk népe a régi magyar világban, a török hódoltság idején és a háborúk következtében tömörült, s keresett alkalmasabb telepet városunk mostani helyén; nevét az alatta folyó Tur vizétől s a hajdani kun vezértől Kevé-től nyerte.

Hogy folytatólagosan családi és szájhagyományok útján őseinkre nem hivatkozhatom, s a nemesi oklevél mellett nem maradtak ránk a múlt viselt dolgairól ez alapon adatok, ez is csak a kunsági viszonyokban és a kunsági nemesség jellemében leli magyarázatát. Őseink szabad kunok, státútumaik által mint egy kis ország lakói izolálva lévén, megszokták a saját ügyeiket maguk intézni, a másokéval nem törődni. Abban a régi jó időben pedig megyés helyeken a régi jó táblabírák, tehát pennás emberek intézték a közügyeket, s az ő irataik maradtak ránk dokumentomul, a hogy azt ők magyarul kigondolták és deákul megírták. Kun őseink ellenben az írás mesterségét nem igen érthették, mert hiszen mint elkülönített, főleg jószágtartásból élő szabad nép rótt, mint a székelyek, fizette a kunkapitánynak, a nádornak a törvényszabta salláriumot, s mint lovasított nép szolgálta a hazát; a természet emberei voltak, a gazdag föld termése fedezte minden szükségöket, szellemi igényeket nem igen ismertek !

Ma mint meggyeszte ismert mintaközség, mint hagyományaira ma is büszke, tősgyökeres kunváros intézi ügyeit csendben és rendben, s alispánunk szavaival élve, beavatkozás nélkül: »Italia fara da se!«

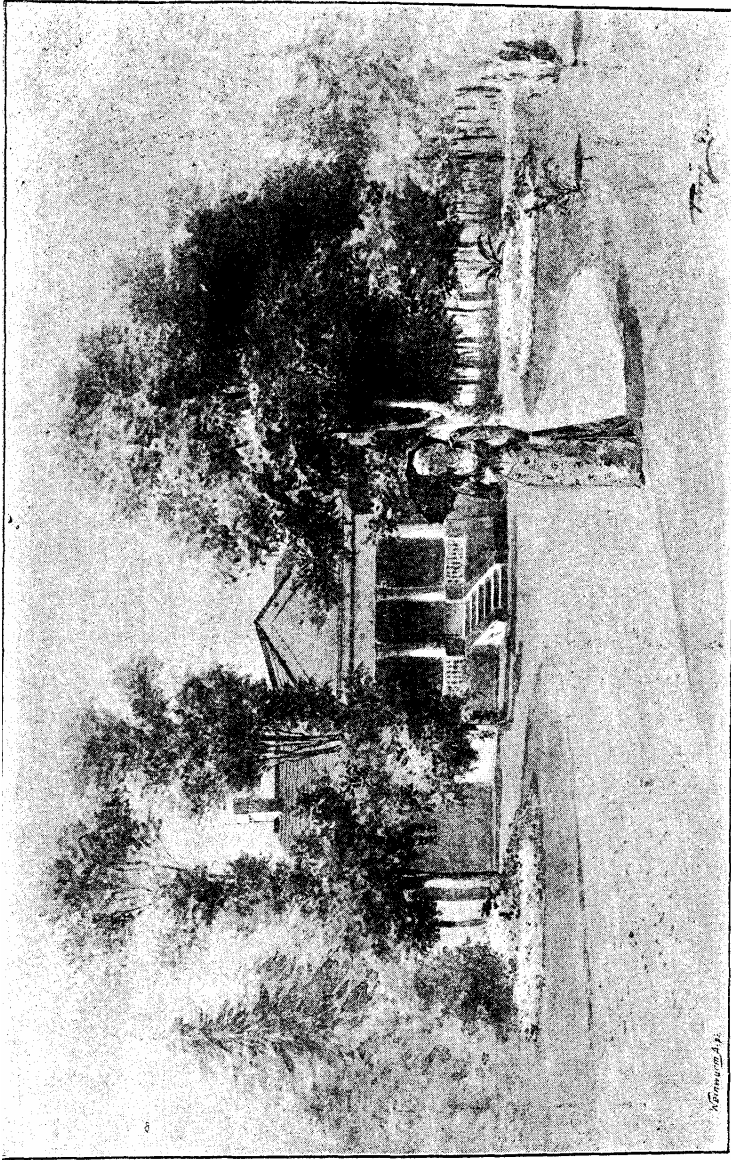
Jellemzésül városunk jelen viszonyairól, ide iktatom egyik jeles írónknak, Vadnay Károlynak mondását:

»Egy nagykunsági város, melynek én a viszonyait nagyon jól ismerem, s mondhatom, hogy ha földrajzilag a mienk is, de gazdasági törekvéseinél fogva akár az amerikai unió közepére is beillenék, a hol 13.000 lakosra csak hat-hét korcsma, de több mint tizenkét olvasókör van, a hol a megyének legtöbb virilis tagja lakik együtt legmagasabb épülete mégis az iskola, írni és olvasni nem tudó ember kevés van benne, ez a város szükségét érezte annak, hogy most gazdasági egyletet alapítson.

Túrkeve tíz év alatt vagy tízezer magyar hold vételébe fektetett pénzt, az államnak a saját megyéjében 40.000 hold birtoka és Békésmegyében az átvett 4.250 hold csudaballai birtok után 120.000 állami adót fizet. Két virágzó pénzintézete van; példás a vagyonosodás' viczinális vasútját is Mezőtúrig (16 kilométer) maga költségén és regijében építé, közkórházat épített, s van himlőoltóanyag-telepe.«

Ha már a vagyonkérdésnél vagyunk, nem vehetik tőlem kérkedésnek, mert most mint pusztai gazda szólok, úgy a fenti adatokat kiegészíthetem azzal, hogy városunk minden téren fejlődésnek, haladásnak indult, építettett újabban iskolákat, kőutat és járdákat, furat artézi kutat és alakulóban van egy múmalom, gőzfürdővel; a mi ránk nézve, kiválóan földművelő város lévén, legnagyobb fontossággal bír, megalakult ez évben a gazdasági egylet hetven törzstaggal és ugyanannyi rendes és pártolótaggal. Mezőgazdasági fejlődésünk jellemzésére ide igtatom törekvéseink célját, a miből gazdasági viszonyainkra is lehet következtetni.

»Az egyesület célja Túrkeve város és vidékén a mezőgazdaság körül mutatkozó és fejlődését gátló hiányok és akadályok megszüntetése és elhárítása. A mezőgazdaság

W. H. H. H. H.

RÉSZLET A PUSZTA-TURFÁSZTÓI PARKBÓL.

minden ágának felvirágzását, közművelődést és közvagyonosodást elméleti és gyakorlati úton előmozdítani, s az egyeslet tagjainak bizonyos tekintetben anyagi előnyöket is biztosítani, okszerű gazdasági elvek terjesztése, a nyers termények magasabb értékesítése, a nélkülözhetlen gazdasági gépeknek és eszközöknek, s különféle gazdasági cikkeknek egyenes forrásból leendő beszerzése, a munkásviszonyok stb. szabályozása által.

Az egyesület pénzerejével és hatáskörével arányban álló és előre meg nem határozható más eszközöket és módokat is alkalmaz a mezőgazdasági érdekek és saját érdekei előmozdítására. Mint például közlegelők létesítése közraktárak építése vagy iparvállalatok alapítása stb.«

Nem mulaszthatom el, hogy városunk gazdaközönségének, melyet pedig a jómód és egyszerű takarékoság jellemez, köszönetet ne mondjak, a mikor nem kényszernek, csak az idők intő szavának engedve, egyszerű felszólalásomra egyhangúlag elhatározta, hogy mezőgazdaságunk védelmére saját jól felfogott érdekében gazdasági egyesületté tömörül. Ezzel kimutatta, hogy a korral haladni akar és tud!

Megfejtése ennek abban az összetartásban, harmonikus egyetértésben és érzésben keresendő, mely a kevi társaséletet mindenha ma is jellemzi. Nincs semmi téren disszonancia, a közügyek intézésénél városunk előljárósága bölcs tapintattal oldja meg a sokszor bonyolult vagyoni kérdéseket, s intézi minden téren úgy a dolgok folyását, hogy szakadásra ne kerüljön a sor. Még a kedélyeket felzaklató választások alkalmával is, népünk úgy hallgat vezetőire, hogy mint a legutóbbi képviselőválasztásoknál, mint a katonaság sorakozott egy zászló alá, s nyolczszáz választó közül csak huszonöt párttűtő volt!

De hosszan is időztem a vagyon és közgazdasági állapot kérdésénél, s a sok dicséretet ellensúlyoznom kellene az árnyoldaluk feltüntetésével, mert hiszen nálunk gazdáknál panaszra mindig van ok, s jól esik azt megkönnyebbüléskép elmondani, de hát hagyjuk azt máskorra, a bajokon itt úgy sem segíthetünk!

Népünk szokásait, erkölcsét, jellemét vizsgálva, látjuk, hogy míg gazdaközönségünk számító, értelmes és takarékos, köznépünk furfangos élelmes, mint mondják kupeczes nép; még hozzá rátartó és néha önfejű, de azért megbízható, sohasem bosszúálló. Bizonyítja, hogy legnagyobb kereskedőink házán kapu sincs, tüzeset ritka s akkor önfeláldozással oltja mindenki. Népünk humorára jellemző a sok anekdota, mit a kevi emberről a szomszéd városok híresztelnek, például ha kérded a kevi embert: hová való kend bátya? »Hát hova a fekibe való volnék, ha nem Kevibel!« A humor nyilatkozik ott is, hogy mindenkinek találó melléknevet ad, sőt még a kaszinókat is elkereszteli, vagy bármi új gépezetet vagy újítást karrikatúrázza egy gúnynévvel. Drasztikus, de jellemző volt az a »Galgenhumor« mely a legnagyobb szerencsétlenség közepette, a harmadévi jégverés alkalmával, a katasztrófa után abban nyilvánult, hogy egy templomos ember mondja a másiknak: »Bizony pedig ott voltunk délelőtt az isten házában!« No hát vissza is adta a látogatást. Volt rá a lakonikus válasz.

Jellemző mondás Keviről, hogy »hisz Keviben nem történik semmi«. Ez igen találó, mert bizony a gazda, a mint a természet téli álmát alussza, behúzódik csendes házikójába, s a búbos mellől bodor füstöket eregetve, mereng el sűrű pipafüst ködében. Elmegy: tanyázni a kaszinóba, s a kisvárosi élet édes semmittevését patri-

archális torozással, névnap és lakodalmi mulatozással fűszerezi. De mást is jelent az, a mire büszkék lehetünk* mert bár van egy jól szerkesztett helyi lapunk, alig talál megróvni valót, s főleg a »chronique scandaleuse «-rovat állandóan üres, hála a kunsági nők tiszta, nemes erkölcsének, kikről nem akarok beszélni, mert az igazi jó házias asszony nem szeret magáról beszéltetni !

Ha már a nőkről nem, de annál többet mondhatnék itt ama nőről, Turpásztórol, mely Túrkevével most éli

mézes heteit. Egészséges, piros pozsgás, viruló ez a leányasszony, s ha kelengyéjét nézzük, elmondhatjuk, hogy van ám neki mit aprítani a tejbe. Hogyne, mikor 6.600 hold prima klasszisú földet, mi testvérek közt megér 330 forintot holdankint, hozott a konyhára. Elődje bárói koronát viselt, (Pásztó az Orczy-családé volt), de ő ezt születésekor, a mikor a Keviek megváltották, jónak látta ezelőtt, cirka tizenhét évvel fölcserélni, régi gyámjai örökbe fogadták, s visszaállították veszendő jó hírnevét ! Mire fölserdült a leányzó, a legjobb erkölcsökben nevelve

MESSZELÁTÓ A TURPASZTÓI PARKBAN.

s jóban, szépen gyarapodva, fasorokkal ékes, gazdag iparüzemmel kezelt birtokokat s szép majorokat, vasút által összekötve mutatott fel Túrkevének jégajándékait!

Ha megemlékeztem itt Túrkeve gyöngyéről, meg kell emlékeznem városunk egykori hamupipókéjéről is, a kit apáink elhanyagoltak, megvetettek, mi pedig ma már tárt karokkal öleltük magunkhoz: ez Csodaballa, a Berettyón túli 12.000 hold kiterjedésű puszta, egykor egyik főúri, család birtoka, ma pedig 1.000-2.000 holdas parcellákra osztva bírják vagy bérlik a kevi gazdák. Ezen szikes gyepesekkel, oly szükséges kiegészítő részét képezik ma városunk mezőgazdaságának, hogy e nélkül és az ecsegi puszta nélkül az állattenyésztésről le kellene mondanunk.

Fel is ismertük ma már jelentőségét, s mint az angol a gyarmatok felé, úgy gravitálunk mi is az azelőtt megvetett, diffaminált területek felé.

Mezőgazdaságunk részletes képét, egyes nevezetesebb gazdaságok bemutatását nem akarom e helyen megtenni, még fényes eredményt nem is mutathatnék fel, mert érezzük mi is, hogy még messze el vagyunk maradva, sokat, igen sokat kell tennünk, hogy lássanak és meg-lássanak bennünket! De fiatal hévvel, vállvetett erővel munkához látunk, s a közeli tízéves találkozás alkalmával gazdasági egyesületünk egy gazdasági kiállításával és verseny-mulatója be mezőgazdasági haladásunkat.

Találkozás tíz év múlva.

Most végre megállok egy határákő előtt, melyre a bajtársi szeretet az 1894. évet véste fel emlékeztetőül. Ama jel körül kell majd nekünk sorakozni, kedves pályatársaim, kik velem együtt indulva jöttetek idáig, még egy év választ el a céltól, mily jól esik majd ott találkozási rögös utunk fáradalmaid kipihenni. Addig is, míg új tízéves találkozással pecsételhetnének meg frigyünket, vegyétek e szerény naplótöredéket tőlem szívesen, s ha merész kezekkel nyúltam vissza közös múltunkba, s bizalmas emlékeinkről föllebbenttem az illúziók fátylát, kérem ezért szíves elnézéseket!

Tekintsétek hazánk szent ügyét és a célt, mely ez alkalommal szentesíti az eszközt, és olvassatok a sorok közt is, úgy én nyugodtan veszek tőletek a boldog viszontlátásig és azzal a tudattal búcsút, hogy ti megértettetek:

» Sapieni sat!«

TARTALOM.

Oldal	
Előszó	5
I. Gazdászélet	11
II. Kezdő évek, küzdő évek	20
III. Az élet iskolája	30
IV. Alakok és képek	35
V. Theoria és praxis	40
VI. Mezőgazdaságunk fejlődése	45
VII. Modern eszmék	53
VIII. Közgazdasági reform	66
IX. Visszapillantás a 80-as évekre	78
X. Mit hoz a jövőendő?	89
XI. A Tiszavidék és Jász-Nagy-Kun-Szolnok megye közgazdasági állapota... Túrkeve-Turpásztó	95 110
Találkozás tíz év múlva	126